NVCLEVS
HISTORICO POLITICVS,

è probatissimorum Auctorum scriptis excerptus, & in sex Tractatulos (quorum Catalogum vltima exhibet pagina) diuisus.

Primum HISPANICA *lingua editus, inde in* ITALICAM, *& ex hac in* LATINAM *translatus.*

Operâ
GASPARIS ENS L.

Cum Indice Rerum & Verborum.

COLONIAE.
Apud Matthæum Smitz.

Anno MDCXX.

ILLVSTRI AC GENEROSO DOMINO D. FLORENTIO HARTHARTO *à Botzelar*, libero Baroni in *Asperen*, *Langerach*, *Rheidt*, Archiepiscopatus Coloniensis *Vicecomiti* hæreditario, & Domino in *Odenkirchen*, Domino suo gratioso

Ex omnibus artibus nullam & præstantiorem & difficiliorem esse, quam

quapopuli ac Respu blicæ reguntur, tam Ratio quam ipsa docet Experientia. Est enim homo natura contumax nec facile nisi cõmodi sui causa paret. Valde igitur, atque etiam perniciose errant qui nihil facilius putant, quam alijs imperare ac præesse: eoq; non mirum multos in hac naui constitutos, vel

in ſcopuloſimpingere, vel in vada ac breuia deferri, atque ita miſerum facere naufragium. Quocirca nequaquam invtilis videri debet eorum opera, qui in ijs conſcribendis præceptis quæ tam ad Principum quam inferiorum Magiſtratuum informationem ſpectant occupantur. Ex eo genere ac numero

eſt & hic libellus, mole quidē exiguus, argumenti vero ſeu rerum grauitate eximius: quem ante Hiſpanica & Italica lingua editum, nunc in Latinam translatum quum edere conſtituiſſem, illuſtris veſtræ Generoſitatis nomini inſcribendū putaui, his potiſſimū de cauſſis: quod & ipſa ſubditos non pau-

cos habeat, quibus ſumma cum laude præeſt: deinde quod pro inſigni illa, qua non ſemel ergame vſa eſt humanitate, oportebat omnino exſtare aliquod grati mei animi monumentum. Licet vero pręceptis his illuſtris veſtra Generoſitas minime indigeat; vtpote quæ iam antea ipſa experientia con-

triuerit: eorum tamen quaſi recognitionem ei non ingratam; ceteris vero ſub ampliſſimo Generoſitatis veſtræ nomine, multo gratiorem futuram confido.

Quod ergo ſupereſt, munuſculum hoc leuidenſe vt æqui bonique conſulat, meque in ſuorum clientum numero

mero esse patiatur Vestra Generositas, rogo. Coloniæ XXV Martij 1618.

Illustris Væ Generositatis

humilis Clieus

Matthiam Smitz.

Ad beneuolum Lectorem.

DE Politicis rebus multis multa ſcripſerunt : ac neſcio etiam an nimis multa. Quamquam, vt verum fatear, his potius ignoſcendum puto quam iuriſconſultis illis tam forẽſibus quã vmbraticis, qui etiam minimis de rebus arduas (ſcilicet) mouent

quæstiones, & vere, quod dicitur, in simpulo fluctus excitant, nodum sæpe in scirpo quærentes, & quæ plana sunt intricantes, His quidem per me ociosis esse licet. Neque enim puto, salus patriæ agetur, si de stillicidio, de falcone fugitiuo aut eiusmodi de rebus quæstio minus secundum Bartoli & Baldi trutinam exigatur, sed ex

æquo & bono decidatur. At in Republica administranda nullus error leuis, ac propterea nulla Monita frustranea videri debent. Ea est enim humani ingenij imbecillitas, vt etiam quæ ad vnguem nobis intelligere videmur, vbi velut in rem præsentem ventum fuerit, in ijs tum maxime hallucinemur, ac toto er-

remus cœlo. Utile ergo eſt, non per unum genus Scriptorum ire, ſed ex omnibus, ceu flores quoſdam, Axiomata ſeu Regulas quaſdam Politicas colligere, eaſque ſemper ita ob oculos habere, ut rebus ſingularibus recte accommodentur, Et illorum quidem non contemnendam copiam hic libellus tibi exhibet,

quem, si sapis, quisquis es, Ciuilis Sapientiæ candidate, lectione tua non indignum iudicabis.

Vale.

INDEX RERVM Ac Verborum.

A.

B.

C.

Con

M.

N

O

S.

T

V

SVETONIVS IN AVgusto,

CAP. LXXXIX

In euoluendis vtriusque linguæ auctoribus, nihil æque sectabatur quam Præcepta & Exempla, publice vel priuatim salubria: eaque ad verbum excerpta, vel ad domesticos vel ad prouinciarum exercituumq; rectores, vel ad vrbis magistratus plerumque mittebat: prout quisque monitione indigeret.

CON-

CONTINENTVR HOC LIBELLO,

DE HISTORIA, EIVSQVE VIRTVTIBVS, ET VSV, DISSERTATIVNCVLA.

HISTORIAE *nomen* (*si Græcæ originis vim ſpectemus*) *non tantum rerum geſtarum, ſed quarumlibet rerum narrationem expoſitionemque ſignificat. Vnde Ariſtoteles eos libros quibus ingenia & naturas animalium perſequutus eſt, recte* HISTORIAM ANIMALIVM *vocauit: ſic Theophraſtus Hiſtoriam Stirpium; ſic Cicero Plinius libros ſuos* Naturalis Hiſtoriæ *inſcripſit: quod in his rerum naturæ ſimpliciter tantum ex-* Hiſtoria in gener quid.

ponantur) nulla vero præcepta aut disciplinæ tradantur.

Quotuplex.

Est vero Historiæ, pro subiecti ratione, triplex genus, Humanum, Naturale, Diuinum. *Primum actiones hominis vitam in societate agentis explicat: secundum res in Natura positas; tertium præpotẽtis Dei animorumque immortalium in se collectam vim ac potestatẽ intuetur. Ex quibus assensio triplex oritur* Probabilis, Necessaria, Religiosa. *totidemq́ virtutes*: Prudentia, Sciẽtia, Religio. *vna quidem* turpe ab honesto, vtile ab inutili; *altera* verum à falso; *tertia* pietatem ab impietate *diuidit. Primam ex*

im-

imperio rationis & rerũ agendarũ vsu, humanæ vitę moderatricem *vocant; alteram ex abditarum caussarũ inquisitione*, rerum omnium inuentricem; *postremã exvnius Dei cultu atque amore*, vitiorum expultricem. *Ex tribus his virtutibus inter se cõiunctis conflatur vera* Sapientia, *summum hominis bonum.*

Cæterum nos hoc loco de prima tantum specie agere instituimus de Humana *nimirum: quæ nihil aliud est, quam Rerum vere ac publice gestarum Narratio, ad earum notitiam conseruandam ac propagandam composita ac congesta.* Humana quid.

Eius Materia.

Seges vel materia Historiæ sunt humanæ actiones publice gestæ, & eorum euentus: bella, paces, induciæ, fœdera, seditiones, tumultus, leges, iudicia, commutationes Rerumpublicarum, & quæ sunt eiusdem generis.

Inuentor.

Quis primus Historiæ Inuentor seu Auctor fuerit; variæ sunt doctorum hominum sententiæ. Macrobius libro I. Saturnal. postquam demonstrasset, rudes illos ac feros homines à Saturno primum ad communis vitæ cultum ac morum elegātiam traductos, auctor est, ex eo tempore facta illustria ac res memoria dignas annotari cœpisse. Eam etiam ob caussam à Romanis in Saturni æde Tritones quos-

dam collocatos fuisse, caudis humi defixis, manibus vero tubas gestantes: quo innuatur, sicut ante Saturni tempora omnia profunda obliuione sepulta tacuerint; ita postea doctorum hominum præconijs celebrata ac per orbem diuulgata esse. Plinius libro VII. Cadmum Milesium primum Historiæ auctorem facit. At Iosephus ait, hunc inter Græcos tantùm primum fuisse: eam vero laudem AEgyptijs tribuit. Eusebius Mosem affirmat primum res litteris consignasse. Alij volunt Abrahamum Patriarcham Mundi creati, & rerum ad ipsius vsquè tempora gestarum historiam conscripsisse:

quam deinde Moses suis scriptis inseruerit. Non desunt qui ad ipsum vsq; Noam historiæ referunt originem. Alij Nini Babyloniorum regis tēporibus, qui vixit octingentis ante bellum Troianum annis, Historiæ nomen primum frequentari cœptum scribunt. Quidquid sit, non absimilis vero est eorum forte sententia, qui existimant, primis illis temporibus rerum memoriam tàm maiorum quasi per manus traditione, quam notis hieroglyphicis conseruari solitam, donec vnà cum characterum seu litterarū vsu, facilior tam historiā quam quascunq; alias res conscribēdi, & ad posteros propagandi, inuenta est ratio.

Hu-

Humana historia duplex est: Communis, Propria. Hæc *vnius hominis, aut ad summũ vnius populi dicta factaq; memoratu digna complectitur. vt enim sapienter Academici rerum protritarum nullas ideas posuerunt; ita futilibus actionibus historia constare non debet.* Communis, *plurium hominũ vel ciuitatum gesta narrat. idq; bifariam. Aut enim pluriũ populorum, puta Persarum, Græcorum, Ægyptiorum. aut omnium, quorum modo res proditæ sunt; vel maxime illustriũ. quod itē multis modis fieri solet. Quũ vnius tēporis, sc. diei cuiusq;, vel mēsis vel anni (vnde* Ephemerides *seu* Diaria, *&* Annales *dicti) aut ab ortu cuiusq; ciuitatis, vel* Communis quid.

ab extrema memoria, Rerum publicarum initia, incrementa, status, cõuersiones, exitus, memorantur. Quod bifariam quoque fit. Breuiter, aut Copiose. ex quo nomen habẽt Chronica *&* Chronologiæ. *Alij paulo aliter. Nã Verrius Flaccus Historiam diffusam narrationem vocat, in qua rerum personarum, locorum momenta ponderantur ab eo qui interfuit (quam definitionem Muretus in Oratione quadam breuiter refutat)* Annales *vero à Cicerone dicuntur, quum sine vllis ornamentis, sine anxia caussarum disquisitione, gesta cuiusque anni exponuntur.* Erat, *inquit Cicero,* Historia nihil aliud nisi

Historiæ definitio.

An-

Annalium confectio. *Diaria siue Ephemerides, diei cuiusque gesta, Asellio apud Agellium interpretatur.* Fasti *vero, Annales sunt in quibus res quæque memorabiles, magistratus maximi, clarißimæ victoriæ, clades, triumphi, ludi sæculares breuißime continentur. Et horum quidem cõficiendorum munus Pontificibus Maximis incumbebat, vsque ad Publij Mutij tempora. Non ignoro ab alijs alias quoque afferri diuisiones, ab Isidoro præsertim: sed quia fere extra oleas illi vagantur, omißis circa hoc subtilitatibus, quæ magis ad institutum nostrum faciunt persequamur.* Fasti.

Historiæ iucunditas

De voluptate seu suauitate, quæ ex historiarum lectione percipitur, superuacaneũ est disserere, quum id de suo quisq; sensu iudicare facile possit. Grauiter tamen hic errant nõ nulli, qui tantum nescio quam inanem voluptatem hic quærunt, nec medullam, sed corticẽ degustant; quum potius ad altiora penetrandum sit. Nec enim ideo legendæ sunt historiæ vt admirabilium rerũ narratione variorũ euentuum, velut coloribus quibusdam variegata animum oblectes: sed in singulis notandæ sunt caussæ, cur hoc potius quam illo modo res successerit, occasiones, consilia, effectus, vnius postulata, illius responsa, vnius simplicitas, al-

Quæ potissimum ne... aanda.

terius vafrities, opinionū varietas, finis seu scopus singularum actionum & consiliorum quidquid denique animo ad prudentiam erudiendo aptum est.

Ex continuo eiusmodi exercitio habitus quidā practicus in animo generatur, vt quis nō solum de quacumque re sub manibus nata prudenter disserere, verum etiam sapienter iudicare, ac salutare consiliū, perpensis omnibus circumstantiys, dare possit: ac multo certius ac melius, quā qui omnem vitam in Philosophorum praeceptis contriuit. Hi enim primas rerum caussas inquirūt, & in praeceptis communibus latissimeque patentibus occu-

Vtilitas praecipua Historiae.

Delibera-
tio circa
[illegible]uæ verse-
ur.

*pantur: singula non fere consi-
derant. Omnis autem actio
omnisque deliberatio singulis
in rebus versatur. Non enim
quisquam vnquam num bel-
lum gerendum foret, sed num
sibi, num aduersus illum, num
hoc tempore, num hoc modo
gerendum foret, deliberauit.
Vnde facile apparet, ad con-
sultandum meliorem illum es-
se qui multa eiusdem generis
singularia in historijs adhibi-
to iudicio notauerit, quam ex
Philosophorum scriptis com-
munia tantum quædam præ-
cepta cognorit. Quanquam e-
nim non certa quadam ac im-
mutabili serie res humanæ
voluuntur, magnaque earum
varietas & inconstantia est,*

vt

vt hoc ipsum, quemadmodum dicebat Agatho, veri simile sit, multa præter id quod verisimile est, euenire: plerumq; tamē è similibus similia exsistunt, neque vlla certior est regula iudicandi quò quæque res euasura sit, quam inspicere & quem exitum similia in temporis longinquitate sæpius ac frequentius habuerint. Quod si aut temporis hominibus ad viuendum concessi breuitas, aut ipsa vitæ ratio pateretur, vt idem homo multa sæcula, integra mente, integrisque sensibus, vixisset, multas prouincias obijsset, ad intimas Principum virorum de grauissimis rebus consultationes frequenter adhibitus

Coniectura vnde sumenda.

esset, omnium' sententias audysset, rationum quibus quisq; niteretur pondera ac momēta diligenter expendisset, obseruasset postea & notasset diligēter quid ex quo consequutū esset: quis non incredibilem quandam in eo vim consilij vigere crederet? quis nō eius sententiam de rebus gerendis in oraculi propemodum loco ac numero habendam fateretur? Atqui quod Natura nobis denegauit, præstat Historia; vt qui eam multum ac diligenter peruolutàrunt, omnibus ætatibus vixisse, omnes regiones perlustrasse, omnibus publicis consilijs interfuisse, omnia quæ vnquā cōtigerūt præsentes spectasse atq; annotasse videantur

Quare

Quare etsi Historiam multi veris atque ipsi proprijs laudibus exornarunt, nemo tamen verius ac melius quam qui Vitæ magistram *appellauit. nam ea vox omnes omniũ virtutum ac disciplinarum vtilitates amplexa, significat hominum vitam vniuersam ad sacras Historiæ leges, velut ad Polycleti normam, dirigi oportere. Certe Philosophia, quæ ipsa* vitæ dux *appellatur, propositis bonorum ac malorum finibus, intermortua iaceret, nisi ad rerum præteritarum historias omnia dicta, facta, & consilia reuocarentur; ex quibus non solum præsentia commode explicantur, sed etiam*

Historia vitæ Magistra.

Philosophiæ Moralis directrix.

futura

futura, vti dictum est, colliguntur, certißimaque rerum expetendarum ac fugiendarum praecepta conflantur: vt sic Historia nihil aliud sit, quam Philosophia Moralis, in agendo posita, Regula intellectus, Arsque tam ampla, vt ambitu omnes artes & scientias complectatur. Theologiam videamus; numquid eius mysteria magnam partem historiys Veteris & Noui Testamenti continentur? Iurisprudentiam? Vnde illa conflata est nisi ex Edictis ac Rescriptis Principum, Sapientum Responsis, Plebiscitis, Senatusconsultis, Legibus? quae ad Historiam omnia pertinent. Medicina certe vis paene tota

Theologiam,

Iurisprudentiam,

Medicinā

in Plantarum, herbarum, mineralium, liquorum, & ex ijs mistorum ac compositorum historia consistit: vt huius vnius cognitione doctus quis ac sapiens euadere; sine ea vero ne vmbram quidem veræ sapientiæ assequi possit. cõplectitur.

Cicero, Historia est, *inquit*, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuncia vetustatis: *quorum elogiorum singula tanta sunt, vt vel vnum ad summam Historiæ tam vtilitatem quam dignitatem indicandam satis sit. Certe AEgyptius quidam Sacerdos apud Platonem Soloni dixisse fertur, semper pueros esse qui historiarum, seu præteritarum rerum cognitione* Elogium Historiæ.

careant. quo quid illustrius esse potest ad Historiæ demonstrandam necessitatem. Hæc enim vna est, vt recte Polybius ait, verissima discplina exercitatioque ad res Ciuiles. *Hæc ostendit, quomodo fortuna aduersa ferenda, prospera moderanda, quomodo temporibus obsecundandum, quomodo ingrata dissimulanda, affectus premendi, omnia deniq; ita agenda sint, vt & nobis & aliis, inprimis patriæ recte consulamus. In hac tibi fas (Plutarchū audis) tamquā in speculo ornare & componere vitā tuam ad alienas virtutes. Hanc Leoni futuro Principi Basilius Pater iā Princeps his verbis cōmendat:* Per historias veteres ire

ne

ne recusa. Ibi enim reperies sine labore quæ alij cũ laboré collegerũt; atq; illinc disces & bonorũ virtutes, & improborũ vitia, vitæ humanæ varias mutationes, & rerũ in ea cõuersiones, Mũdi huius instabilitatẽ, & Imperiorũ præcipites casus. Et vt verbo cõplectar, malorũ facinorũ pœnas, & bonorũ pręmia; quorum illa fugies, ne in diuinæ Iustitię manus incidas; hæc amplecteris, vt præmijs quæ ea comitantur potiaris.

Superest vt quas virtutes proba Historia habere debeat, ostendamus: sed quia abunde hoc magnus vir in Politicis suis Virtutes Historiæ

præ-

præstitit, nos paucis rem complectemur.

Italicus, quem hic magna ex parte sequuti sumus, libellus decem ponit: Veritatem, Methodum, Mensuram, Ornatum, Grauitatem, Perspicuitatem, Elegantiam, Subtilitatem, Honestatem, Decorum. *Ad* Veritatem, *idem inquit, pertinet, vt res omnes etiam minimæ fidedignis testimonijs probentur; de his vero iudicium Lectori relinquatur.* Methodus *requirit, vt non modo Historia vniuersa, sed & omnes eius partes conuenienti sint ordine dispositæ.* Mensura *seu* Proportio *principium, medium & finem concernit, vt scilicet pri-*

Veritas.

Methodus

Mensura.

ma

ma medijs, & media extremis respondeant, nihilque superfluum, nihil etiam nimis concisum sit. Per Ornatum *intelligitur lumen sententiarum ac verborum, quò præcipue pertinent interspersæ Orationes magnorum virorum.* Grauitatis *est, res ita narrare, vt nullum vanitatis indicium se prodat, nec in minutijs rerum aut quisquilijs persequendis immoretur oratio.* Perspicuitas *tam à rebus quam à verbis omnem excludit ambiguitatem, omniaque verbis quidem nitidis ac politis, minime tamen affectatis aut exoletis, multo minus (nisi communis vsus suadeat) de nouo cōfictis, sine vllis ænigmatis, aut intri-*

Ornatus.

Grauitas

Perspicuitas.

catis

catis periodorum circumdu-ctionibus exponit. Elegantia *maxime in stylo, id est, non modo singulis verbis, sed eorum quoque conformatione ac tota orationis structura apparet; vt scilicet ea neque lenociniis ac deliciis diffluat, neque stribiligine quadam, vt ita loquar, horreat: in vniuersum, vt oratio rei par seu æqualis sit.* Subtilitas *nõ tam à rebus quam à Scriptore est, vt nempe in rebus dubiis & obscuris lumen velut Lectori præferat, & cauta oratione tanquam digitum ad rerum occultarum caussas intendat.* *Ad* Honestatem *pertinet, nihil ex affectu, vel vtilitatis spe scribere aut reticere; tum omnes voces quibus honestæ*

Elegantia.

Subtilitas.

Honestas.

ures offendi possent, tãquam
opulũ vitare. Decoro *deni-*
ue superiora illa fere omnia Decorum
cludũtur: vt quod nihil aliud
t quam decẽs quadã & totius
rporis Historici ad partes, &
rtium inter se compositio ac
ructura. Specialius tamen
oc nomine illud intelligimus,
quo Horatius dicit, multũ
tteresse Dauusne loquatur
n Heros: *quo nomine etiã Bo-*
inus Iouiũ irridet, decorũ ita
nfundentem, vt imperiti mi-
tes ipsius, declamatores Scho
stici esse videantur.

Hæc quidẽ libelli istius quem
iximus, concinnator nõ inep
. Quæ tamẽ omnia (quãtum
uidem ad boni Histotici mu-
us pertinet) multo breuius ac
eruosius vir magnus I. Lipsius

in Notis ad Politica absoluit.

. Nota Veritas. *Primam Notam, inquit (probæ videlicet Historiæ)* Veritatem *esse, vt nempe res euentusque omnes puriter atque ex fide narret; nec quidquam ex vano haustum ponat. Hanc vero virtutem raram admodum esse: quum plerique magis ad gratiam quam veritatem scribant; adeoque fidem erga Principem aut Rempublicam existimēt, narrare aliquid non ex fide. At sine hac quid, quæso, Historia aliud quam mortuum cadauer, aut cæcus truncus? qualis profecto nec te nec actiones tuas firmiter vnquam diriget.*

2. Explanatio. *Alteram Notam esse ait,* Explanationem: *vt rem sci-*

licet

licet non fideliter modo narret, sed disponat etiam atque exponat, Quomodo, & Quare *quidque gestum sit, addat: vt non modo casus euentusque rerum, sed ratio etiam causaeque noscantur. Quod quidem, Polybio iudice, ita necessarium, vt vsum non habeat Historia quaecumque eo caret.*

Notam tertiam Iudicium *facit; vt nimirum discrimen lumenque rebus adhibeat; & illa probet (sed leuiter, & quasi aliud agens) haec damnet. idque praecipuum munus Annalium esse putat, ne virtutes sileantur, vtque prauis dictis factisque ex infamia metus sit. Et haec quidem vt* 3. Iudicium

pulcerrima, ita difficilima Historiæ pars est, vt quæ actiones vitamque omnem format & dirigit, si à iudicio tamen proficiscatur directo.

Hæc ille. *Quæ præterea aliæ dotes in Historici requirantur persona, supervacuum puto addere: quum nobis non Historicum, sed Ciuilis aut Politicæ disciplinæ alumnum informare sit propositum. Si quis tamen acutior plura desideret, is Lucianum adeat censeo, qui, licet per iocum & risum, in Dialago illo suo quem* veram Historiam *inscripsit, omnia fere perfecti Historici munera persequitur.*

Quid

Quid petissimum in legendis Historijs spectandum & considerandum.

Ex Polybij libro III.

Ab Historia si quis auferat, Quare, Quomodo, Quo fine *quidque sit actum, &* An satis commodum euentum habuerit: *Quidquid in ea reliqui id ludicrum magis erit quam doctrina: & in praesentia iucunditatis fortasse aliquid, in posterum vero nullam prorsus ad vitam afferet vtilitatem.*

EX DIODORI SICVli Procemio in suam Bibliothecam.

MAgnas merito gratias rerum scriptoribus debent homines, qui suo labore plurimum vitæ mortalium profuerunt. Ostendunt enim legentibus ex præteritorum exemplis, quid sit appetendum quidve fugiendũ. Nam multa illa experimenta rerum, quæ varijs cum laboribus periculisque, ipsi procul ab omni discrimine positi, gesta legimus, nos admonent maxime quid conferat ad degendam vitam. Cognitio igitur ex aliorum tum secundis tum aduersis rebus percepta,

doctrinam habet valde necessariam. Pulcrum est enim ex aliorum erratis in melius instituere vitam nostram, & non tam quid alij egerint quærere, quam quod optime ab ijs actum sit nobis proponere ad imitandum. Seniorum consilia, quos longa ætas prudentiores effecit, laudantur. At hos tanto antecellit Historia, quanto plura rerum exempla complectitur diuturnitas temporis quam hominis ætas. Itaque ad vitæ institutionem resque præclare gerendas vtilißima censenda est Historia.

MONITA QVÆDAM POLITICA, E Guicciardini Historia & alijs excerpta.

1. PRinceps qui per Legatum suum alium Principem cupit fallere, necesse est sium vt ipse Legatum prius fallat Hic enim persuasum habens, à Principe suo id quod agitur seriò agi, in eo perficiendo omnibus viribus elaborabit: econtra si sciat simulato tantum, &, quod dici solet, dicis gratia ista fieri, operam suam tam scite atque alacriter nequaquam commodare poterit, nec si possit volet.

Fallere *interpretamur non fidem datam fallere, sed arte quadam persuadere id, quod*

illum

illum alterũ credere è publica re sit. Quatenus vero simulatione ac Dissimulatione uti liceat, inter alios I. Lipsius cap. XIV. libr. IV. Politicorum, *disserit.*

Quum etiam res minimæ maxima sæpe habeant momenta, & effectus producant grauissimos; minima iuxtà ac maxima quæque diligenter consideranda sunt, nec quidquam quantumuis in speciem leue, negligendum est. II.

Quod Virgilius canit, III.

Facilis descensus Auerni:
Sed reuocare gradum superasque euadere ad auras,
Hoc opus hic labor est:

recte de Principatu seu libertate Reipublicæ dici potest: quę semel amissa, non facile recupe-

rantur. Quare omnia eis conseruandis opportuna præsidia & sedulo quærenda, & cupide amplectenda, & caute adhibenda sunt: ac tanto magis, quod fortunæ seu occasionis beneficia vt tarde veniunt, ita cito auolant.

IV Potentiorum iniuriæ dissimulandæ sunt. Vana enim est sine viribus ira: quibus destitutus, si nihilominus & iniuriæ sensum & vindictæ cupiditatem præ te feras, vere, quod dicitur, in maiorem tuam perniciem, crabrones excitabis.

V Vt in omni vita, sic in bello maxime, summæ prudentiæ est, nec prosperis rebus seu successibus efferri, nec aduersis deijci ac frangi. Quam multa enim incidere possunt quæ vniuersam rerum scenam circumagant, ac belli statum immutent?

Tu.

Tutissimum ergo est fortunæ blandienti non fidere, nec tamen deesse. Nam

Fronte capillata est, post est occasio calua.

Quemadmodum mercatoribus ac nautis euenire videmus illis quidem, vt vbi copiosam mercaturam diu longe lateque exercuerint, tandem ære diruti, foro cedant his vero, vt post multa enauigata maria, ad extremum naufragi pereant: ita plerique, post diu administrata Principis negocia & præclare gestos magistratus, tandem, offenso Principe, & fortunarum, & existimationis, & vitæ ipsius incurrunt iacturam. VI.

Negotia quæ à multis tractantur, raro ad felicem perueniunt exitum. Paucis quippe ea cognita sunt media, quibus VII.

propoſitum finem facile actuto aſſequi poſſint. Tum fieri non poteſt quin inter multos mag na ſit opinionũ diuerſitas; quæ vti & affectuum vehementia, propriæ vtilitatis reſpectus, & philautia (ſui ipſius amor) etiã optima conſilia corrumpunt rationem opprimunt, & iam explicata etiam negocia, nedum inchoata confundunt.

VIII. Nulla quidem ſpernenda ſunt ab hoſte oblata ſecuritatis pignora; fides, amici, promiſſa, ſponſiones, & quæcumque talia: ſed quia tanta eſt tam hominum quam temporum inconſtantia atque malitia, nihil ad ſecuritatem tuam firmius ac tutius arbitrator, quam vel tuas res in eo collocare ſtatu, vel hoſtem eò redigere, vt ſi vel maxime nocere tibi velit, non poſſit.

Iucundum quidem est spectaculum, hostem videre pedibus aduolutum, & quæuis alia subire paratum: cauendum tamen ne propterea animo efferamur, aut insolentius agamus. Quin potius idipsum nobis in memoriam reuocare debet humanarũ rerum instabilitatem, clementiamque & modestiam in victos commendare: quâ nulla virtus animo generoso ac heroico est dignior. Liuianum illud audiamus: *In secundis rebus nihil in quemquam superbe ac violenter consulere decet, nec præsenti credere Fortunæ; quum quid Vesper ferat, incertum sit.* IX.

Non minus verum quã tritum illud est: *Magistratus ostendit virum.* Hic namque X.

velut Lydius est lapis ingeniorum; quo tam virtutes quam vitia etiam in intimis animorum recessibus latentia, eliciuntur ac commonstrantur. Quocirca in magistratu positis non minus curandum est vt seipsos quam alios regendi artem teneant; vtque quanto plus in alios possunt, tanto minus licere sibi putent.

XI. Administri nihil magis vitare debent, quam ne Principem suum vel superiores offendant. Non tamen in vitæ suæ innocentia & consiliorum atque actionum integritate ita fiduciam ponent, vt extra omnem aleam quod dici solet, positos se existiment. Vt enim fortuna quum maxime blanditur, maxime insidiatur; sic Principes sæpe tum maxime vindi-

ctam animo agitāt quum fron. te ac vultu gratiam & fauorem maxime præ se ferunt: nec dissimulata diu odia prius quam opportunum videbitur, expromunt.

A natura quidem ea est insita hominum animis bonitas, vt malo voluptatis omnis atque vtilitatis experte facile neglecto, ad bonum magis sponte sua ferantur: sed quia tanta est morum corruptio, tantaque animi humani fragilitas, vt sui quisque commodi maiorem habeat quam virtutis rationem, Legumlatores duo quasi fræna hominibus imposuerunt quibus à malo ad bonum flecterentur, Præmium scilicet, & Pœnam: non vt humano animo vim adferrent, sed vt monstratam ipsi à Natura & Ratio- XII.

ne viam ingrediendam monerent.

XIII. Qui cum laude prouinciam aliquam administrare, subditosque in officio continere cupit. delinquentes moderate quidem sed omnes tamen castiget. Intempestiua enim, adeoque noxia est misericordia ijs in casibus in quibus ad aliorum terrorem Iustitiæ desideratur exemplum.

XIV. AEquissimum sane est, vt Principes Ministros gratos ac fideles omni liberalitatis ac munificentiæ genere prosequātur: sed quia plerique eorum (si verum amamus dicere) parum fideles, atque in id vnum vt ditescant intenti sunt; & , quod pessimum est, diuites facti à Principe discedēdi ansam quærunt. ne ergo in quemquam liberalitatem suam nimis ef-

fundat, sed parciori aliquanto præmia distribuat manu, atque ita spe largioris remuneratione obnoxios sibi omnes diu retineat. Summatim dicam: Ita tractet Ministros, vt nec nimijs opibus elati insolescant, nec paupertate abiecti vilescant.

XV. In hac tamen re ita versetur, vt nec sordidus seu auarus, nec ingratus videatur. Quem scopulum facile vitabit, si contra positam modo regulã, in nonneminem aliquando insolita vtatur beneficentia. Sic enim omnibus ad idem sperandum, animos addet. Est quippe ea spei vis, vt vnius liberaliter remunerati exemplum plus in hominum animis possit quam centum neglectorum. Illud namque dantis liberalitati, hoc frustra exspectantium infelicitati adscribi solet.

XVI. Acceptorum beneficiorum facilis est obliuio; at iniuriarum memoria & sensus quasi æternus. Sed & vix vllum beneficium tantum est, quin accipiens maiori se dignum putet. Econtra omnis offensa, etiam quantulacumque sit, intolerabilis videtur. Cauebis ergo, ne in quemquam conferas beneficium, quod sit cum alterius iniuria coniunctum. Aliter nãque plus damni quam lucri feceris.

XVII. In grauibus gerendis negocijs vtiliorem tibi putato eorum operam qui ad tuam opem & liberalitatem respiciunt, quam qui beneficijs iam à te onerati & quasi saturati sunt. Spes enim futuri boni tædium omne priorum laborum dispungit, & ad præsentes alacri-

tatem addit: tum docet experientia, plerosque omnes commodi sui quam existimationis vt grati inueniantur, esse studiosiores.

XVIII Verumenimuero quæ diximus non tam quid fieri debeat quam quid fieri soleat ostendunt. Ego enim tam Principi quam alijs auctor sim, vt omnibus, quantum fieri potest, benefaciant: quum Liberalitate nulla sit virtus excelso animo dignior, ac sæpe fit, vt vnius beneficij fenore seu fructu omnium aliorum sumtus compensentur: non sine diuina, vt arbitror, dispensatione, vt homines ad beneficentiam tanto magis excitentur.

XIX Nihil prius habeat Princeps, quam vt bonos sibi paret amicos, vt quorum vsus in vita

tam varijs casibus exposita omnino est pernecessarius. Quod consilium licet vulgare atque etiam superfluum videri alicui possit; eius tamen vtilitatē non facilè quisquam intelliget, nisi qui totum hoc reipsa sit expertus.

XV Etsi sinceritas nonnumquam damnosa est; ab omnibus tamen amatur & laudatur. Simulatio econtra licet sæpe, ob eorum quibuscum nobis res est, ingenia ac mores, sit necessaria, ab omnibus tamen vituperatur atque odio habetur. Quamuis autem ambiguum quodammodo videatur, vtra harum viarum ingredienda sit: nemo tamen opinor, virtutis paullo amantior negabit, honestius esse ac laudabilius, nihil insidiose, nihil simulate, nihil

fallaciter, sed vere ac sincere omnia agere. Nec tamen negandum, incidere aliquando casus in quibus simulatio quædam necessario sit adhibenda: quæ tanto facilius vtiliusque vsurpari potest quanto maiorem sinceritatis atque integritatis opinionem antea nacti sumus.

Nequaquam tameneorum probo institutum quorum omnes actiones insidijs & fraudibus plenæ sunt; sed illos tantum excusandos puto, qui cum vulpe iuncti, pariter vulpinantur, & qui tanquam in orbe aliquo Reipublicæ stãtes, eo versato, eã deligunt partem ad quã ipsos vtilitas illius salusq; conuertit. XXI.

Tritum est illud: *Si fecisti nega:* Nã ad tegẽdum quodcunq; factum nihil efficacius est cõstãti negatione q̃si omnẽ suspicionẽ XXII.

non tollit, glaucoma tamen ac velut tenebras Iudicum oculis offundit, moramque in ferenda sententia obijcit. Quod quanti sit, multis exemplis intelligi potest. Recte enim Itali: *Chi hà tempo, hà vita*, id est, *Qui tẽpus habet, vitã habet*. Sed & vix vllum testimonium tam firmum est, quin vel personæ, vel circumstantiæ alicuius exceptione infirmari queat; neque ita ad amussim comparatum, quin dubium aliquod vel contrarium etiam appareat. Illud tantum caue, ne in negãdo tantum à veritate discedas, vt dissimilitudo in animo Iudicis mendacij suspicionem pariat; quod facile fiet, si ad ista iam ante præconcepta animum afferas subactum.

XXIII. Principibus atque imperia

administrantibus nihil magis necessarium est, quam vt quæ agere instituunt, secreta habeantur: tum vt ne propalata ipsorum consilia ab alijs præueniantur, vel impediantur, tum etiam vt omnium animos suspensos teneant & incertos. Hoc enim, vbi minimum quid mouerint, varijs iudicijs ac sermonibus ansam dabunt: sicque magnam sibi Prudentiæ existimationem atque auctoritatem conciliabunt. Quamobrem ministros quoscunque ita assuefacient, vt dicenda pariter atque non dicenda silentio premant.

Sapiens ac gloriosus Princeps, Ferdinandus Aragoniæ Rex, nullum vnquam bellum suscepit, vel cuiquam indixit, cuius iustitiam non prius omnibus publico edicto propo- XXIV.

fuisset Ex quo id consequutus est. vt publicato bello, rationibus eius plerique omnes tamquam iustis assentirentur.

XXV. Qui Fortunam ab humanis rebus excludunt, Sapientiæque omnia tribuunt, illud saltim negare non possunt magnum esse Fortunæ beneficium, illis nasci temporibus quibus eę virtutes quibus ipsi excellunt, in precio habentur. Quis enim hic vel Sapientiæ vel Prudentiæ locus?

XXVI. Qui sui tantum commodi caussa rebus nouis studet, aut status mutationem molitur, nec sapiens est, nec prudens, nec astutus; vt qui in eiusmodi se immergat labyrinthum, è quo pauci salui atque incolumes euasere, oppressis in ipsa herba, cum auctorum pernicie conatibus Quod si vel maxime quod velit effecerit, numquam tamé quod

uit consequetur, sed conscien-
am suam à perpetuo verme ro
i, animumque iugi metu ac
ollicitudine, ne expulsi aliquā-
o redeant, pœnasque ab ipso
uam possunt acerbissimas exi-
ant, perturbari sentiet.

Parum sapere mihi vide ntu, XXVII.
ui Gubernatorum siue quo-
umcumque aliorum magistra
ium mutationem anxie admo-
um non optant modo. sed &
rocurant, quum parum refe-
at à quo spolieris. Scitum est
lud vetulæ Syracusanæ, Dio-
ysio longam vitam apprecan-
s votum; ne scilicet peiorem
: relinqueret ille successorem.

De eo quod non habes nō di- XXVIII.
pone; nec Spem precio eme.
Hæc enim non modo sæpenu-
nero fallit, verum etiam cu-
pide sectantem maximis

implicat

implicat difficultatibus. Illud vero vnum tuum existima, quod in tua vnius est potestate: siquidem multa incidunt, quæ etiam id quod habere iam nobis videbamur, nobis eripiunt, & nouas insuper calamitates addunt.

XXIX. Multi quidem tam honores quã vtilitates, quas anxie desiderabãt nacti sunt; at vix quisquã in ijs quã sperabat, animi trãquillitatẽ cõsequutus est. Quin etiam nulli infeliciorem postea vitam duxerunt. Quod vnum ad nimiam tam honorum quã opum sitim atque cupiditatem in nobis extinguendam, aut saltim sedandam, satis esse debet.

XXX. Ea est hominibus innata ambitio, vt nihil præstantius putent quam sub se alios videre, & ad imperata facienda pręsto ha-

bere. Vnde fit, vt quamuis tam maiores quam minores dignitates, multis periculis, infinitis laboribus, grauibus suspicionibus, capitalibus fraudibus, ac pæne ineuitabilibus insidijs plenæ sint, insano nihilominus studio ab omnibus expetantur. Illud nimirum boni quod in eiusmodi honoribus est, prima statim frõte se ostendit; at quod inest mali, occultum latet, nec facile nisi ipso tractatu deprehenditur.

Vetus est, sed verum verbum, *Tela prauisa minus feriunt.* Quare magna illi laude digni sunt, quibus nihil insolitum, nihil inexspectatum accidere potest, vtpote animo iam ante ad quæuis præparato. Sic enim etiam medijs in turbis animo tran quillo erunt; & non impe- XXX.

diente consilium perturbatio-
ne, quibusvis rebus melius ac
facilius prospicient, & oppor-
tuna afferent remedia.

XXI. Cum ætate auarititiam quoq;
crescere experientia testatur.
Quo quid absurdius, quā quan-
to minus viæ restat, tanto plus
viatici quærere? Caussas huius
rei alij alias afferunt: ego hanc
veram esse puto; quod quanto
diutius vitam protrahit homo,
tanto melius quæ ad eam susten
tādam necessaria sunt intelligit
eoq; vnice illa expetit; ac tanto
magis, quanto certius sibi alia
rum voluptatum fructu pri-
uato, tum etiam imbecillitatis
suæ sibi conscio, in his præsi
dium paratum nouit. Hinc vi-
demus plerosque etiam maxi-
me ætate prouectos, multis-
que affectos incommodis sum-

mo longioris vitæ teneri desiderio, nec quidquam magis quam mortem exhorrescere, ad quam tamen velut ad portum ac metam omnium miseriarum anhelare debebant. Sed multo illi deteriores, qui iam senes annis, vitia non deserunt, quum tamen ab ipsis deserantur: quibus nihil ineptius, nihil monstruosius, nihil etiam miserius dici potest.

Vulgatus est versiculus: XXXII.

De male quæsitis non gaudet tertius hæres.

Nec minus tritum illud: *Male parta, male dilabuntur.* Id eò fieri nonnulli dicunt, quod quanto quid maiori cum labore acquisitum est, tãto maioris à nobis fieri soleat; quum econtra quæ sine vllo sudore

quasi fortuito obueniunt, vili pendantur. At verissimum esse, Numum inde vbi in precio non habetur, Pegaso citius auolare, Quæ tamen ratio nimis generalis est vt quæ omnibus bonis aliena industria, etiam bene partis, vel hæreditate acquisitis accommodari possit. De quibus in vniuersum id dicere quum falsum sit, recte colligimus, iusto illud Dei iudicio fieri, maiorum flagitia etiam in heredibus vel sero punientis.

XXIII. Vxorem habendi ac liberos procreandi desiderium vt naturale, ita minime malum est. Res tamen huius Mundi inspicienti felicior ille videbitur qui ista non habet. Quod si enim qui filios habent morigeros ac bonos, in ijs tamen educandis tantum laboris sumunt vt vna

ex

ex alia cura superueniat, animique tranquillitatem interpellet: quam conditionem eorum esse existimandum est, quibus tam vxor quam liberi peruersi ac contumaces obtigerunt.

Quamuis administrandæ Iustitiæ apud Turcas ratio præceps quodammodo sit & periculosa, qua scilicet quasi è vestigio sententię & pronunciantur & exsequutioni mandãtur: non immerito tamen dubitari possit, an nostræ iudiciorum consuetudini debeat præferri. Nam præterquam quod credibile est vel semissem saltim caussarum recte atque ex æquo & bono iudicari; illud quanti est, quod matura decisione partes & curis, & laboribus, & tam opum quam temporis iactura leuantur ac liberãtur, quæ apud nos XXXIV.

protractis in longum litibus, in infinitum quasi procedunt atque excrescunt: vt multis fatius fuerit principio statim caussa cadere, quam maximis impensis ius suum persequi Vt nihil dicam, quod vel hominum malitiâ, vel iudicis ignorantiâ, vel ambiguâ legum interpretatione ius sæpe peruertitur, & iniustum pro iusto, & econtra pronunciatur.

XXXV. Errant vehementer, atque etiam perniciose, qui existimãt, in ijs casibus quibus leges Iudici arbitrium deferunt, licere eidem pro arbitrio quod velit pronunciare. Neque enim absolutam illæ potestatem iudicandi concedunt; sed tantum quia tam variæ sunt rerum ac casuum circumstantiæ, vt certi quid definiri aut præscribi non

possit

possit, Iudicis conscientiæ ac prudentiæ, quid iustum, vel iniustum, quid æquum, vel iniquum, dijudicandum permittunt. Etsi enim lex eo in casu Iudicem non obstringit, tamen nec conscientiæ nexu absoluit, vel iniustè agendi arbitrium legitur.

XXXVI. Solent Ministri (nec forte iniuria, modo fidelitatem ne violent) vbi Principibus vel dominis negligi se, & alios leuibus de caussis odio vel inuidia onerari, alios etiam plane expelli senserint, suis ipsi commodis tãto diligentius inuigilare, & alias occasiones quærere. Vnde quũ dominis non leuia exsistere possint incommoda, dabunt operam vt, quantum in ipsis est, neminem Ministrorum operæ ræ suæ pœniteat, sed vt

omnes,pro suo quisque officio & persona,minime ingratis seruire se intelligant.

XXVII. Est quiddam in nonnullis rebus tam abstrusum atque occultum, vt nulla ingenij quantumuis perspicacis vi indagari, sed sola experientia deprehendi possit. Quocirca non tam ingenio quam multarum rerum vsu ac tractatione Prudentia comparatur.

XXVIII. Populo magis placet in Principe prodigalitas quam auaritia; sed, vti videri alicui possit, contra rationem. Prodigus enim vbi omnia effuderit, tandem necessitate constringetur subditos nouis exactionibus grauandi & rapinis vel alijs artibus expilandi: tenaci econtra de suo satis est vnde faciat sumtus. Sed & multo plures

ſunt qui immodicis Principis largitionibus læduntur quam qui iuuantur. Quę ergo cauſa eſt præpoſteri illius iudicij ſiue opinionis? Hæc nimirum, quod ad ſpem pronior eſt hominis animus quam ad timorem: eóque plures ſunt qui beneficium aliquod à Principe ſperent, quàm qui exactiones timeant.

Omnibus modis curandum eſt, vt fratrum in primis, cognatorum & amicorum beneuolentiam conſeruemus, eorumque honores & commoda, etiam cum noſtro aliquando incommodo, promoueamus; ſicque ex amicis, amiciores faciamus. Id enim quam vtile ſit, vix ſatis, niſi experiundo, intelligi poteſt. XXXIX.

In imperio vel dignitate ali- XL.

qua positis aliquanto plus concesso vsurpare licet. Non enim populus adeo anxie examinat quousque illa imperij extendatur potestas; quin et iam vltro sępe multa facit quæ nulla ratione eis imperari possunt.

XLII. Etiam mali, boni videri; & quum male faciant, bene audire volunt. At tu si bonus haberi velis, bonus esto. Nihil enim simulatum diuturnum.

XLIII. Sunt qui sibi persuadent, primo statim quasi intuitu se non minus quam morosiori contemplatione, in rei alicuius cognitionem venturos. Sed imperitia sua falluntur: quum verissimum sit, curas seu considerationes posteriores sapientiores esse prioribus.

XLIIII. Vt nulla rei quæ placet agen-

dæ occaſio negligenda, ita quod diſplicet negociū quamdiu fieri poteſt, procraſtinandum eſt: dum forte tempus interea noui aliquid apportet, teque moleſtia illa liberet.

Sunt nonnulli ita confidentes vt quidquid ſomniant iam manibus ſe tenere putent; econtra alij tam ſcrupuloſi ac dubij, vt etiam facilia non prius ſibi promittant quam voti compotes euaſerint. Et hi quidem ad res agendas illis magis ſunt idonei, ſiquidem melius eſt ac tutius, nimis eſſe ſollicitum, quam nimis confidentem. Nimia enim confidentia remiſſos facit; ſollicitudo attentos & indefeſſos. Sed & magis torquetur qui rei quaſi certæ euentu defraudatur, quam qui id quod accidit, XLIV.

accidere posse, iam ante rationes subduxit.

E tripode illud dictum arbitror,

Ducunt volentes fata, nolentes trahunt.

Historias lege; consule experientiam; tempora inspice: mecum, scio, senties.

XLVI. Incredibile est quanta in Tyrannis sit vigilantia, quanta sollicitudo in eorum quos oppresserunt non modo obseruandis actionibus, verum etiam cogitationibus inuestigandis. In quo mille vtuntur artibus. Iam cum his, iam cum illis sermones miscent; quæstiones proponunt & dubia; per ambages & veluti cuniculos animis obrepunt: numquam dicunt quod faciunt, nec faciunt quod dicunt: noua à seipsis

confi-

confiсta in vulgus spargi curant: vera pro falsis; falsa pro veris obtrudunt: in multis rebus consilia exquirunt, non vt ad suã salutem, sed ad consulentis perniciem vtantur: nihil denique intentatum relinquunt vt hominum cogitationes & intima sensa expiscentur. Quare cum ipso Tyranno (si necesse sit. aliter enim non modo omnem eius sermonem, sed etiam conspectum fugiendum censeam) & cum alijs loquens tam verba quam actionem & gestus ita comparabis, vt non solum nulla suspicio, sed ne vmbra quidem suspicionis appareat. Neque hic cuiquam fide; sed in quocunque tecum conuersante præsentem tibi Tyrannum finge.

XLVII. Magnis viris, qui sub Ty-

Multum interest vtrum subditi malecontenti sint, an desperabundi. Hi enim mutandi status occasiones etiam per præsentissima pericula quærunt; illi exspectant & arripiunt. XLVIII.

Omnibus in imperio constitutis adhibenda est Reipublicæ caussa seueritas, sine qua ciuitas administrari nulla potest; ita tamen vt pœna ad paucos, metus ad omnes perueniat & in ipsa animaduersione appareat species clementiæ. XLIX.

Quamuis in omni negocio Fronti vix vlla fides habenda, sed verba rerū ponderibus metienda sint; vix tamen credi potest, quantā vim habeāt blandiloquentia & comitas ad id quod volumus efficiendū. Nemo .n. st quin multo plus sibi tribuat, e

oti m

ranni viuunt imperio, vtilius dari consilium nō potest, quam vt voluntarium eligant exsiliū. Si tamen Tyrannus, vel propria ductus prudentia, vel necessitate coactus, modestius aliquando & mitius agat, in patria manere poterunt, ita tamen se gerent, vt pro viris fortibus quidem ac prudentibus, publicæ tamen quietis amantibus habeantur. Grati enim Tyrannis tales sunt, vt quos ad subditos vel continendos, vel nouarum rerum molitione excitandos, multum posse sciunt. Quos si præsentem rerum statum ægre ferre vel leuiter suspicentur, dubium non est quin statim quacumque ratione eos non modo à Republica amolituri, verum etiam e viuis sublaturi sint.

Multum intereſt vtrum ſubditi malecontenti ſint, an deſperabundi. Hi enim mutandi ſtatus occaſiones etiam per præſentiſſima pericula quærunt; illi exſpectant & arripiunt. XLVIII.

Omnibus in imperio conſtitutis adhibenda eſt Reipublicæ cauſſa ſeueritas, ſine qua ciuitas adminiſtrari nulla poteſt; ita tamen vt pœna ad paucos, metus ad omnes perueniat & in ipſa animaduerſione appareat ſpecies clementiæ. XLIX.

Quamuis in omni negocio Fronti vix vlla fides habenda, ſed verba rerũ ponderibus metienda ſint; vix tamen credi poteſt, quantã vim habeãt blandiloquentia & comitas ad id quod volumus efficiendũ. Nemo .n. ſt quin multo plus ſibi tribuat, e

ranni viuunt imperio, vtilius dari consilium nō potest, quam vt voluntarium eligant exsiliū. Si tamen Tyrannus, vel propria ductus prudentia, vel necessitate coactus, modestius aliquando & mitius agat, in patria manere poterunt, ita tamen se gerent, vt pro viris fortibus quidem ac prudentibus, publicæ tamen quietis amantibus habeantur. Grati enim Tyrannis tales sunt, vt quos ad subditos vel continendos, vel nouarum rerum molitione excitandos, multum posse sciunt. Quos si præsentem rerum statum ægre ferre vel leuiter suspicentur, dubium non est quin statim quacumque ratione eos non modo à Republica amolituri, verum etiam è viuis sublaturi sint.

Mul

Multum intereſt vtrum ſubditi malecontenti ſint, an deſperabundi. Hi enim mutandi ſtatus occaſiones etiam per præſentiſſima pericula quærunt; illi exſpectant & arripiunt. XLVIII.

Omnibus in imperio conſtitutis adhibenda eſt Reipublicæ cauſſa ſeueritas, ſine qua ciuitas adminiſtrari nulla poteſt; ita tamen vt pœna ad paucos, metus ad omnes perueniat & in ipſa animaduerſione appareat ſpecies clementiæ. XLIX.

Quamuis in omni negocio Fronti vix vlla fides habenda, ſed verba rerū ponderibus metienda ſint; vix tamen credi poteſt, quantā vim habeāt blandiloquentia & comitas ad id quod volumus efficiendū. Nemo .n. eſt quin multo plus ſibi tribuat,

e

ranni viuunt imperio, vtilius dari consilium nō potest, quam vt voluntarium eligant exsiliū. Si tamen Tyrannus, vel propria ductus prudentia, vel necessitate coactus, modestius aliquando & mitius agat, in patria manere poterunt, ita tamen se gerent, vt pro viris fortibus quidem ac prudentibus, publicæ tamen quietis amantibus habeantur. Grati enim Tyrannis tales sunt, vt quos ad subditos vel continendos, vel nouarū rerum, molitiené exci- tandos, multum posse sciunt. Quos si præsentem rerum statum ægre ferre vel leuiter suspicentur, dubium non est quin statim quacumque ratione eos non modo à Republica amoliturі, verum etiam è viuis sublaturi sint.

Multum intereſt vtrum ſubditi malecontenti ſint, an deſperabundi. Hi enim mutandi ſtatus occaſiones etiam per præſentiſſima pericula quærunt; illi exſpectant & arripiunt. X L VIII.

Omnibus in imperio conſtitutis adhibenda eſt Reipublicæ cauſſa ſeueritas, ſine qua ciuitas adminiſtrari nulla poteſt; ita tamen vt pœna ad paucos, metus ad omnes perueniat & in ipſa animaduerſione appareat ſpecies clementiæ. X L IX.

Quamuis in omni negocio Fronti vix vlla fides habenda, ſed verba rerū ponderibus metienda ſint; vix tamen credi poteſt, quantā vim habeāt blandiloquentia & comitas ad id quod volumus efficiendū. Nemo .n. ſt quin multo plus ſibi tribuat, e

accidere posse, iam ante rationes subduxit.

E tripode illud dictum arbitror,

Ducunt volentes fata, nolentes trahunt.

Historias lege; consule experientiam; tempora inspice: mecum, scio, senties.

XLVI. Incredibile est quanta in Tyrannis sit vigilantia, quanta sollicitudo in eorum quos oppresserunt non modo obseruandis actionibus, verum etiam cogitationibus inuestigandis. In quo mille vtuntur artibus. Iam cum his, iam cum illis sermones miscent; quæstiones proponunt & dubia; per ambages & veluti cuniculos animis obrepunt: numquam dicunt quod faciunt, nec faciunt quod dicunt: noua à seipsis

confiсta in vulgus ſpargi curant: vera pro falſis; falſa pro veris obtrudunt: in multis rebus conſilia exquirunt, non vt ad ſuā ſalutem, ſed ad conſulentis perniciem vtantur: nihil denique intentatum relinquunt vt hominum cogitationes & intima ſenſa expiſcentur. Quare cum ipſo Tyranno (ſi neceſſe ſit. aliter enim non modo omnem eius ſermonem, ſed etiam conſpectum fugiendum cēſeam) & cum alijs loquens tam verba quam actionem & geſtus ita comparabis, vt non ſolum nulla ſuſpicio, ſed ne vmbra quidem ſuſpicionis appareat. Neque hic cuiquam fide; ſed in quocunque tecum conuerſante præſentem tibi Tyrannum finge.

XLVII. Magnis viris, qui ſub Ty-

ranni viuunt imperio, vtilius dari consilium nō potest, quam vt voluntarium eligant exsiliū. Si tamen Tyrannus, vel propria ductus prudentia vel necessitate coactus, modestius aliquando & mitius agat, in patria manere poterunt, ita tamen se gerent, vt pro viris fortibus quidem ac prudentibus, publicæ tamen quietis amantibus habeantur. Grati enim Tyrannis tales sunt, vt quos ad subditos vel continendos, vel nouarum rerum molitione excitandos, multum posse sciunt. Quos si præsentem rerum statum ægre ferre vel leuiter suspicentur, dubium non est quin statim quacumque ratione eos non modo à Republica amolituri, verum etiam e viuis sublaturi sint.

Mul

Multum intereſt vtrum ſubditi malecontenti ſint, an deſperabundi. Hi enim mutandi ſtatus occaſiones etiam per præſentiſſima pericula quærunt; illi exſpectant & arripiunt. XLVIII.

Omnibus in imperio conſtitutis adhibenda eſt Reipublicæ cauſſa seueritas, ſine qua ciuitas adminiſtrari nulla poteſt; ita tamen vt pœna ad paucos, metus ad omnes perueniat & in ipſa animaduerſione appareat ſpecies clementiæ. XLIX.

Quamuis in omni negocio Fronti vix vlla fides habenda, ſed verba rerū ponderibus metienda ſint; vix tamen credi poteſt, quantā vim habeāt blandiloquentia & comitas ad id quod volumus efficiendū. Nemo .n. ſt quin multo plus ſibi tribuat, e

qui m

quam reuera dignus est: eoque si non omni honoris genere excipi se videt, mirum in modum perturbatur atque irascitur, contemni se putans.

LI. Honestissimum est, non plus promittere quam præstare velis aut possis. Et tamen quotus quisque non offenditur negata petitione? Ratione scilicet pauci duci se patiuntur. Vnde illi magis sapere videntur qui liberaliter omnia pollicentur. Multa namque interea accidunt quibus illi à promissis absoluantur: sin minus; quam multa allegari possent ad fidem excusandam! Sic tamen existimo, nullam tantam vtilitatem esse posse, quæ turpitudinem fidei non seruatę excusare possit. Sapientis ergo est, in omnibus suis promissis spem ma-

gis quam rem certam, ante omnia vero animum gratificandi ei qui rogat cupidissimum ostendere: sic tamen, vt fidem suam præcise non obstringat.

LI. Ab ijs rebus maxime abstinendum est, quæ certum damnum absque vlla vtilitatis spe allaturæ sint. Quare nemo, quisquis ille sit præsens maxime, verbo aut contumelia quacunque lædendus est. Stultum namque est sine caussa inimicitias suscipere: quæ etsi leues videntur, multum tamen sæpe nocent. Qua quidem in re tanto diligentior adhibenda est cautio, quanto facilius hic à plerisque peccari solet.

LIII. Qui temere & quasi cæco animo cuicumque periculo se committit, in belluarum potius quam hominum numero

ha-

habendus eſt. Vir fortis enim periculi primum magnitudinem omneſque circumſtantias conſiderat; deinde quidquid vel honor vel neceſſitas iuſſerit, intrepide aggreditur.

LIV. Putant nonnulli fortitudinem & Sapientiam vix in vnum & eundem cadere animum: quod Sapiens maxime quæcumque aduerſa & pericula longe ante proſpiciat, nec facile ad ea ſe demittat At contrà, meo quidem iudicio verum eſt, neminem vere Sapientem dici poſſe qui non idem fortis ſit. Omnis namque nimius vel ſuperuacaneus timor iudicij imbecillitatem arguit, non conſiderantis, ſæpe multo maiora videri pericula quam reipſa ſint; tum etiam non omnia effectum ſortiri. Quam

multa

multa enim sunt quæ diligenti quadam industria auerti possunt? quam multa alijs rebus fortuitis, quæ in horas pæne eueniunt, impediuntur ac summouentur? Quocirca omnia quæcumque ad rem pertinent diligentissime prius consideranda; deinde magno animo, misso omni metu honesta consilia capessenda, atque exsequutioni mandanda sunt.

Perniciose ac turpiter errãt, qui existimant, litterarum studijs intellectum corrumpi. Nam etsi hoc forte ijs euenit quibus ille à Natura imbecillis valde & debilis obtigit: certum tamen est mediocria ingenij & Naturæ dona litterarum ac doctrinæ adminiculis non ornari modo & excoli, sed & ad summã LV.

per

perfectionem deduci. Vbi nãque externus quidam cultus ad rem ſua natura bonam acceſſerit, incredibile eſt quantus inde ſplendor ac pulchritudo exſiſtat.

LVI. Non ſui cauſſa creati aut facti ſunt Principes (quis enim ſeruitutem ſibi vltro imponat, ſine magni ſpe præmij ?) ſed populi cauſſa, vt hominum cætus ab ijſdem prudenter ac ſalubriter adminiſtrentur. Eoque bono Principi, *Populi ſalus ſuprema lex eſt*. At ſi Princeps ſuæ tantum vtilitatis aut voluptatis rationem habeat, neglecta Republica, iam non Princeps amplius eſt, ſed Tyrannus.

LVII. Auaritia in Principe multo fœdius ac nocentius vitium eſt, quam in priuata aliqua perſo-

ia, non solum quod eorum, quorum maximam habet copiam, beneficiorum fructu alios priuat, verum etiam eo ipso iustitiam maxime violat. Ceterorum namque hominum sua quisque habet ac possidet, nec quisquam iure conqueri possit quod quis ea alijs non elargiatur. At quia Princeps publicorum quasi bonorum possessor est, quæ Reipublicæ vsibus pleraque assignata sunt; si ea sibi ipse retineat, aut in alios impendat, & Rempublicam, & qui ei seruiunt, aut seruire possent, defraudat. Quod idem de ijs qui Ecclesiæ bonis fruuntur, intelligi debet.

Vix quidquam indignius est Principe quam mercaturam exercere: quo Princeps non minus peccat contra populum, LVIII.

quam

quam hic contra ipſum peccaturus eſſet, Reipublicæ adminiſtrationem aliaque Principis iura vſurpando.

LIX. Tanta eſt rerum humanarum inconſtantia, tanta caſuum varietas, tam inopinati euentus, nihil vt certi de ijs prædici poſſit, ſed plerumque etiam ſagaciſſimorum hominum cóiecturæ ac iudicia vana deprehendantur. Quare eos non laudo, qui futuri alicuius mali (licet maius id videatur, modo non ita propinquum, neque ita certum ſit) metu, præſens bonum è manibus dimittunt. Qui vbi vanum illum metum fuiſſe poſteà deprehenderint, ſuam ipſi ignauiam non ſine animi dolore, damnabunt.

Videmus plerumque falli

eos qui è Philosophiæ præceptis tantum & Rationis regulis de imperiorum administratione differunt ac ratrocinantur, non consideratis propioribus, atque atiam minutissimis circumstantijs. Frustra enim quis præscripserit quid Galliarum Regi sequendum quid fugiendum sit, nisi Gallorum mores & ingenia, tum tempora etiam, rerum statum, & eos quibuscum res est penitus nôrit.

Nemo prudens, & qui tempore recte vti nôrit, meo quidem iudicio, de vitæ breuitate iuste potest conqueri: quæ quantacunque sit, ad multas res præclare ac laudabiliter gerendas, Sapienti sat est. Nec refert quamdiu, LXI.

ſed quam bene vixeris, Id tan tum opera danda eſt, vt nulla pars temporis invtiliter collocetur, ſed in ipſo tempore tempus lucrifiat.

LVII. Qui operam ſuam alijs vtiliter nauare vult, numquam ociosus eſſe, ſed continuo aliquid agere debet. Labor enim vnus alium parit, &iam actus, vt cum Virglio loquar, in orbem redit: vel potius, vt clauus clauum, ita vnum negocium aliud trudit ac cudit. Et ſane ad grauis viri exiſtimationem multũ intereſt, vt in ijs rebus quæ ad profeſſionem ipſius pertinent, operam habeat ſemper occupatam.

LXIII. Vt in alijs rebus, ita in his quoque Ciuilis Sapientiæ præceptis facilius eſt cauſſam inueſtigare, quam rem ipſam opere

exsequi. Ideoque si quis his ipsis alijsque præceptis vtiliter ac recte vti velit, necesse est vt manum quoque ipse rebus admoueat, earumque vsu & formam de ijsdem differendi, & modum operandi addiscat.

Nulla gens vel natio tantis fuit animis, quorum generosos spiritus Tyrannis non fregerit. Romanum illum mihi Senatum vide sub Tiberio: quam seruiliter, adeoque nequiter adulatur! vt non iniuria ipse Tyrannus eos vilia mancipia appellârit. LXIV.

Offensiones quorumcumque, leues præsertim, dissimulandæ sunt. Si enim animum, quod dicitur, in fronte geras, nec satisfactum tibi ostendas; alterum à te abiges, nec deinceps vbi commodum fuerit, LXV.

opera eius vti poteris; quam idem, nullo deprehenso alienati animi indicio, vltro alias est nauaturus.

LXVI. Ad multas & præclaras res vtilis est, immo necessaria gloriæ cupiditas, quæ inprimis hominũ animis excelsa ac laude digna patrandi stimulos addit. At longe secus res sese habet in ambitione seu honorum ac dignitatum cupiditate, quâ incensi, omnia susque deque habent vt desiderijs suis potiantur. Vnde fit, vt non se modo, verum etiam alios in extremũ præcipitent exitium, & vltima supplicia incurrant.

LXVII. Qui hostes non omnibus viribus aggrediendos, sed paulatim carpendos censent, sua opinione plerumque falluntur. Vbi namque omnia prius per-

ferre quam hosti dedere se homines animum induxerint, fieri vidimus quæ ante fieri non potuisse videbantur, hominum patientia necessariarum rerum defectum supplente. Estque hic idem iudicium quod de phthisi laborantibus, quorum vita plerumq; longius protrahitur quã medicorum statuunt decreta.

Qui cum potentibus ac magnis negocium aliquod tractat, nimiã eorum comitatem & externa honoris ac beneuolentiæ indicia non aspernetur quidẽ, suspecta tamen habeat, vt quibus illi ad nullum fere alium finem quã ad alios in suã nassam attrahendos vtantur: idq; certo persuasum habeat, suã ipsorum vnice eos respicere vtilitatem, quantumvis cum aliorum damno & ignominia coniunctam. L XV

LXIX. Quicumque in arduarum re-rum administratione versatur, nullius rei magis quam hono-ris & existimationis suæ ratio-nem sibi habendam putet: cu-ius reuerentia animum ad præ-claras actiones vehementer in-flammat, & nihil vile vel cogi-tare permittit, omni excusso periculorum metu. Et hęc vna est ratio, qua & tibi ipsi satisfa-cere, & aliorum laudem ac be-neuolentiam merito demereri, omnia denique ex voto perage-re possis.

LXX. Multi omnibus in rebus sin-gularem libertatem affectant, & quasi apertum pectus vltrò ostentant; nihil minus quam vllam commodi sui cupidita-tem præ se ferentes: quibus ta-men si forte aliqua vtilitatis spes obijciatur, per saxa, per

ignes illam persequuturi sint. Eoque non verbis & externa specie, sed ipsis factis hominum animos æstimare oportet.

LXXI. Parentum, Principum maxime peccata Deus in filijs punit. Hinc Guicciardinus ait, semper se in ea fuisse sententiá, Ludouici Sfortiæ Insubriæ Ducis filios numquā ad Principatum peruenturos, ob summam patris in tractandis negocijs malitiam ac perfidiam, quibus & ille se omnibus suspectum & exsecrabilem reddidit, & totam Italiam atrocissimis calamitatibus inuoluit.

LXXII. Potest vir bonus & patriæ amans ciuis, immo debet aliquando Tyranno operam suam non inuidere; non tamen propriæ, sed publicæ vtilitatis respectu, vt scilicet quantum

in ipso est , bona & salutaria consilia promoueat, scelerata & noxia auertat. Quare vehementer errant, qui bonis omnibus quamlongissime à Tyrannis fugiendum arbitrantur; quorum consuetudine & consilijs destitutus ille, flagitiosis hominibus totum se dabit, sicque & se & patriam momento perdet.

LXXII. In bellis qui neutram partem sequi vult, prudentissimus sit oportet; vel certe tam potens, vt victorem non habeat timendũ. Nec sane ego dissuaserim , vt spectator sedeat & quietus, sicque non multis modo molestijs & calamitatibus se liberet, verum etiam aliorum incommodis sua suorumque commoda augendi occasionem captet: at si facere id non possit quin alterutram, vel etiam ambas partes

grauiter offendat, nec contra victorem se defendere possit, sed prẹda ei tandem futurus sit, ad tutiorem partem sesẹ inclinabit.

Quum eadem fere sit totius populi quæsingulorum natura, vt scilicet vna re impetrata statim aliam petant, suamque fortunam meliorem facere continuo studeant; vtile fuerit primam statim eis denegare petitionem, vt repulsa eiusmodi circumspectiores fiant & verecundiores. LXXIV.

Sapientem rerum præteritarum cursum in numerato quasi habere oportet, vt earum comparatione, de præsentibus tanto melius iudicare possit. Est enim Mundus semper vnus idemque; nec quidquam sub sole nouum est, sed abeunt omnia, & redeunt, sed LXXV.

alijs atque alijs coloribus depicta; quibus remotis, veram rei cuiusque velut formam & habitum deprehendere, non cuiusuis est, sed sagaci ingenio multarumque rerum vsu præditi.

XXVI. Non dubium est quin Mundo melius fruantur qui longiorem habent vitam; & felicius viuant qui minus acuto & alto sunt ingenio. Quanto enim melius quis ac penitius res huius sæculi introspicit, tanto maiores molestias ac dolores capit. Qui vero quasi superficialiter vitam hanc degustant, magis gaudent ac minus dolent.

XXVII. Non mores tantum, sed & vestitum ac linguam omnium fere populorum, immò ipsum quoque ciborum gustum mu-

ta

tari, ipsa testatur experientia; vnde patet quanta tum hominum tum omnium in hoc Mundo rerum inconstantia sit & mutabilitas.

LXXVI Tam ad Iustitiam quam iniustitiam vis adhibetur. ex quo sequitur, vim per se malã non esse, sed male vsurpari, eam scilicet qua alij præter fas & ius opprimuntur: ad quam repellendam atque auertendam legitima vis à magistratibus adhibetur.

LXXII Intempestiua consilia vel conatus, qui difficiles, immo impossibiles videbantur, in ipso tempore adhibiti, facilime procedunt. Quare omnibus in rebus præcipua temporis habenda est ratio, eiusque captanda opportunitas. Vix enim fieri potest, vt quod intempe-

ſtiue cœptum eſt, felicem exitum ſortiatur. Vnde hominibus cũctabundis & patienter occaſiones exſpectantibus, non ſine cauſa Prudentiæ laus tribuitur.

LXXX. Vt duo litigantes in concordiam redeant, non inconſultum fuerit, longis eos fatigare dilationibus; ſi præſertim eorum alter alacris & iracundi ſit animi. Hic enim ex æquo potius cum aduerſario decidere, atque etiam nonnihil de ſuo iure cedere, quam Procuratorum & Aduocatorum auaritiam explere, ac Iudicis tumorem atq; arrogantiam ferre volet.

LXXXI. Male ſaluti ſuæ conſulunt magiſtratus qui multa ſeueritate auctoritatem ſibi conciliare ſtudent, eoque nemini ignoſcunt; tantum vt metuantur. At his illud occini poteſt: *Quem metuunt, derunt, & periſſe expetunt*. Et illud

alte-

alterum: *Malus diuturnitatis custos est metus.* Quam melius ac tutius illi, qui seueritatem ita clementia miscent, vt exemplum ad omnes, pœna ad paucos perueniat; quique etiam quum ignoscunt, nihilominus vt seueri Censores formidantur.

In Republica vbi maior est malorum quam bonorum vel LXXX
æqualis vtrorumque numerus, præstat magistratus sorte eligere; quum hic nec ambitio, nec amicitiæ vel cuiuscunque alterius rei respectus locũ habeat.

Quando beneficium alicui confertur, nullo habito perso- LXXX
næ, sed rei alterius respectu; si ea mutata, beneficium quoq; cesset, frustra is benefactorem inconstantiæ insimulabit: quum prius illud beneficium non homini, sed rei datum sit.

Nullam est publicum munus

vel officium quod maiorem requirat prudentiam, curam ac sollicitudinem, quam supremi in exercitu ducis. Vt enim alias res quæ ad curam ipsius pertinent, omittamus, tam varij atque inopinati sunt casus, tam subiti euentus, vt si vel ipso Argo esset oculatior, non tamen omnia præuidere possit. nec omnes Medicorum filij tot præscripserunt ad corporis sanandos morbos remedia, quot ad subitanea ista duci opus est.

LXXXV. Qui plebem vel vulgus nominat, stultum animal nominat & furiosum: cuius opinio à vero, iudicium à recto tam remotum est quam cœlum à terra; cuius inconstantia maior est quã ventorum; furor, celerior fulmine.

Si quis amico ad dignitatem aliquam consequendam auxilium præstiterit, at eundem postea in sua quasi potestate habere ac regere velit, omnes beneficij sui fructus corrumpit, dum quod alienum est, tamquam proprium sibi vsurpat, eoque alter ille merito laudandus sit, si maiorem officij sui atque auctoritatis quam beneficij ab amico accepti rationem habendam sibi putet. LXXXV

Immeritam laudem nonnulli affectant ex eo, quod vel fecerint vel omiserint res illas quæ vel factæ vel omissæ nihil quam reprehensionem merentur, neque enim satis est nihil mali facere, verum etiam bene facere oportet. LXXXV

Vetus est verbum, Filum semper rumpi vbi maxime est de- LXXXVI

bile. Quocirca insipienter faciunt qui cum potẽtibus competitoribus in campum descendunt, quamuis illis & ipsa Ratio & Virtus suffragentur. In ea namque tempora incidimus quibus vncia auri pluris quam libra sapientiæ aut virtutis æstimatur.

Non laudauerim eos qui præ
LXXXIX. ter speciem ac colorem virtutis nihil possident: hanc ipsam tamen opinionem multis vtilissimã fuisse compertum est. Ea est enim hominum natura, vt eiusmodi persuasiones non facile sibi eripi patiantur: & fama tam ficti prauique tenax quam nuncia veri est.

Ministrorum vitia nemo mi-
XC. nus quam ipse dominus seu patronus cognoscit, vt qui cum alijs simpliciter viuunt, at patro-

nis non quales sunt, sed quales videri volunt, sese ostendunt.

Vere sapientis est, Fortunæ suæ modum ponere. Quãmulti enim, nimium sibi indulgendo, & grauiora viribus suscipiendo, exitium sibi accersiuerunt? Equidem infelici sidere eos natos iudico, qui aliorum exemplo prudentiores fieri nolunt. XCI.

Qui aulam eum in finem sequitur vt rebus agendis admoueatur, à Principis latere, quoad eius fieri potest, nunquam discedat, Magnates enim vbi quid inciderit, eos statim quos præsentes ac sibi vicinos viderint, adhibent. Nequaquam ergo spes longius mittenda, aut venturæ occasiones exspectandæ sunt: quum amisso quamuis paruæ rei principio, & spes & res simul sæpe amittantur. XC

Quamuis

CXIII. Quamuis ſeruire, bonum non ſit; male tamen ſeruire multo peius eſt: ſiquidem qui male ſeruit, non modo neminem ſibi obligat, verum etiam grauiter omnes offendit. At qui bene ſeruit, licet forte non multum rei aut peculij ſibi acquirat, bonam tamen apud omnes exiſtimationem ac famam ſibi conciliat, ac de patroni vel domini ingratitudine, omnibus aſſentientibus, merito conqueri, ſicque dolorem ſuum aliqua ex parte vlciſci poteſt.

CIV. Qui fortunam (vt cum vulgo loquamur) propitiam & fauentem ſemper expertus eſt, maiori animo ac ſpe quiduis aggredi poteſt, ita tamen vt nemium vel ſibi vel fortunæ confidat: quæ inſtar Protei, in

vno

vno momento temporis variè mutari solet, ac vix in vno eodemque negocio nedum in diuersis eadem ad finem perdurat. Quæ diuersitas in eorum quæ ijsdem modis & pari dexteritate ac prudentia tractata sunt negociorum successibus, facile notari potest.

XCV: Non habet homo infestiorem sibi hostem quam seipsum, vel potius effrænem suam ipsius cupiditatem.

XCVI. Quamuis res huius Mundi numquam consistunt, sed continuo cursu ad metam ipsis pręfixam à Natura cientur; plerumque tamen ab illa ipsa meta multo absunt longius quam nos putaueramus. Inde fit, quod nos cursum illarum vitæ nostræ decempeda metiamur, quę breuis admodum est; illæ

vero

vero licet continuo moueantur, tamen earum motus vix apparet. Vnde non mirum est, prædictiones ac coniecturas quæ de his fiunt, vanas plerumque reperiri.

CVII. Auaritia, siue pecuniæ atque opum cupiditas animi vilis & partus est & indicium. Quia tamen his moribus hodie viuitur vt etiã ipsa virtus sine his parũ possit; necesse est vt qui emergere cupit, eas acquirere satagat. Paupertas enim licet bonæ mẽtis contubernalis plerumq; sit; apud omnes tamen despecta est: nec quisquã estquin eius contubernio libenter sit cariturus.

CVIII. Dubito, an pro fortunatis illi habendi sint quibus splendidæ occasiones semel tantum oblatæ sunt: quum pauci sint qui eas statim apprehendere nôrint.

Equi-

Equidem quibus bis ad minimum fortuna hoc modo fauit, pro fortunatis habendos esse iudico; modo sibi ipsi ne desint. Et hoc quidem totum fortunæ est munus: ibi vero prudentia quoque suas vt obeat patres opus est.

Vera Iustitiæ ministra, Reipublicæ est libertas, quæ vetat ne alter ab altero opprimatur. Vnde si illud satis, prouisum sit vt res omnes in Republica siue ab vno siue à paucis bene ac recte administrentur, nulla maior libertas optari posset. Certe antiqui Philosophi non illam Rempublicam magis probarunt in qua plus esset libertatis seu licētiæ, sed illam in qua iustitiæ ac legum maior esset vigor. CIX.

Nouis quæ incerto auctore fe C:

runtur

runtur, quamuis vero ſint ſimilia, non ita ſtatim fides habenda eſt, præſertim ſi valdè optata ſint ac deſiderata: ne alij ſpe noſtra ad decipiendos nos abutantur. At ſi noua illa ſint, vt ita dicam, extrauagantia & inſperata, tutius aliquanto eis credi poteſt, vtpote in quibus fraus non ita locum habeat, quum iſtiuſmodi non ita facile perſuadeantur; econtra facile quæ volumus, ea credamus.

c I. Magna Aſtrogolorum hæc prærogatiua eſt, quod etſi vel artis (quam non ſine cauſſa nonnulli incertam, vanam, fallacem, immò meram impoſturã appellant) ſeu ſuo ipſorum vitio millia mendacia prognoſticationibus ſuis inſerant, vnius tamen prædictionis veritate facile ea omnia tegant, fidemque

resarciant, quod contra alijs euenire solet, quibus in vno deprehensis mendacio, etiam verum dicentibus postea non facile fides habetur. Caussa huius rei est nimia futuras res prę noscendi hominum curiositas, quæ nonnullos adeo dementat, vt chiromantis, atque etiam pessimæ illi hominū fæci quos Cingaros vocant, manus tractandas porrigant, & futura expiscentur, dum præclarus ille vates loculos expilat. Quin etiam Medicis credimus, illa ipsa medicamenta nobis tamquam salutaria laudãtibus, quibus quamplurimi ab ipsis occisi sunt.

CII. Ab omni re vel actione quæ damnosa alteri sit, omnino abstinendum. Nam etsi nulla eiusmodi damni culpa, merito tri-

bui tibi poſſit, ſemper tamen imputabitur;& ſi vni, alteri tamen te non purgabis. Contraria vtilitatum eſt ratio;quarum non auctores modo, ſed etiam quicumque interuenerunt, amantur & laudantur.

CIII. Qui à Superioribus ſuis amari cupit ac euehi, neceſſe eſt in eis honorandis & colendis nihil omnino prætermittat. Reuerentiæ enim defectum, deſpectum illi interpretantur.

CIV. Inhumanum ſane & crudele admodum fuit Syracuſanorum decretum, quo ſtatutum fuit vt omnes qui Tyrannos aliqua cognatione attingebant, etiam infantes & feminæ è medio tollerentur: nec tamen ratione caruit. Qui namque tyrannorum gaudent imperijs, vno ſublato, alium ſtatim creabunt. Quia ve-

:o tanta dignitas homini nouo
ſatis tuto committi non poteſt,
:d illum quicũque è prioris ſtir-
)e reliquus, fuerit magno ſtu-
lio concurrent. Vnde manife-
ſum eſt, eam Ciuitatem quæ ty-
annidis excuſſit iugum, nõ ni-
i vniuerſa cum ipſo Tyranno
xciſa progenie, tutam ac ſecu-
am eſſe poſſe.

Et impetu & cunctatione res CV.
duæ geri & ad finem perdu-
queunt. Ille omnia perrum-
t; hæc, amolitur. Verum tamen
t, illo ipſo quo vnus rem pro-
ouet, alium eampſe impedire.
Quod ſi quis duo hæc ad vſum
oſſet coniungere, nihil eo fieri
oſſit excellentius. Sed quia fie-
non poteſt, mea quidem ſen-
ntia, ad felicem rerum euen
m magis proderit prudens
æ dam cunctatio ſeu

patientia, quam præceps impetus.

CVI Tam incerta ſunt futura, vt prudentiſſime deliberata euentus habeant omnium maxime inopinatos. Nihilominus tamen nihil niſi conſulto agendum; & etiam vbi ratio nulla apparet, Ratio audienda eſt: quum temeritas belluarum propria ſit. Et homini ſapienti illud ſatis eſt ſi vti oportet bono & maturo conſilio omnia deliberarit, etiamſi euentus intentioni minime reſpondeat. Culpam enim, non fortunam præſtare poteſt.

CVII. Nonnulli vtiliſſimam in Reipublicæ adminiſtratione hanc Regulam putant vt omnes ſuperflui ſumtus reſecentur. Ego vero illud maioris induſtriæ ac ſollertiæ putarim, ea quæ faci-

enda sunt, quam minimo facere sumtu, pecuniã parce, sed vtiliter erogando.

Male rationes subductas habent, qui spe ordinarij cuiusdam lucri seu reditus, superfluos faciunt sumtus. vbi enim illa decollauerit, non ipsius modo pecuniæ, sed temporis atque etiam honoris iacturam fecisse se sentient. Nec priuatos solum, sed & multas Respublicas ac Principes vna hæc res perdidit, quod acceptum cum expenso non diligenter comparetur. CVIII

Vetus apud nos monitum est, denarium antequam erogetur, ter quaterve manu vertendum esse. quod quidem non ad auaritiam, sed ad parcimoniam referendum est. Vbi enim, quãdo, & quibus oportet, hilariter & alacriter semper dandum est: CIX

at in res superfluas vel inutiles, ne truncus quidem impendendus. Verissimum namque est, *Magnum vectigal esse parcimoniam.* Et vnum denarium in loculis pluris esse centum inde exsulantibus vel exclusis.

CX. Qui populo seruit, ingrato se seruire pro certo habeat. Quod enim omnibus impenditur, singulorum nemo sibi impensum refert. Nulla tamen occasio de populo vniuerso benemerendi prætermittenda est: vt si nihil aliud, laudem saltem & honorificam existimationem nobis comparemus. Quamquam sæpe etiam eiusmodi beneficijs digna gratia refertur; & liberis etiam paternæ liberalitatis ac beneficentiæ memoria ad res magnas viam aperit ac sternit.

Virtus sibi ipsi est præmium. Qui ergo bene facit lucri aut commodi sui, vel alterius rei caussa, præstantissimo virtutis fructu seipse priuat, bona scilicet fama & existimatione, & inprimis honesti conscientia: qua sapiens vnice contentus, cetera præmia non aspernatur quidem, nec tamen anxie venatur. CX

Honestissima & maxime laudabilia sunt illa facta, ex quibus ad alios omnes potius quam ad ipsum auctorem vtilitas redit. CXI

Obsessis nihil vtilius est quam hostem per moras ac dilationes eludere, ac tempore defraudare: si quidem non vnius diei modo, sed etiam vnius horæ mora obsidionem soluere, & hostem aliò diuertere potest. CXII

CXIV. Si homo quantumuis prudens & rerum mundanarum peritus hodie sententiam suam quid in hac vel illa re faciendum sit, vt talem vel talem exitum consequatur, litteris consignet, deinde post aliquod tempus, re iã ad exitum deducta eãdem inspiciat, iudiciumque suum examinet; non dubito quin idem fere ipsi euenturũ sit quod Astrologis: qui si ad finem deuoluto anno, Diaria sua vel Calendaria inspiciant, non sine rubore deprehensuri sint quam in omnibus fere toto cœlo errarint, & vix in minimo recte collinearint.

CXV Fieri non potest vt rem penitus noscat qui non omnes circumstantias nôrit; quarum vel vna, & ea quidem minima omissa, totam rem variat ac transformat. Quamobrem arbitror, il-

lum

lum qui non nisi generalem quandam rerum eiusmodi ac casuum habet notitiam, vbi particularia quoque cognorit, non modo non melius, sed etiam absurdius de tota re iudicaturum: quum intellectus etiam bene fundatus minutarum istarum rerum consideratione perturbari soleat & confundi.

Vtplurimum falluntur ij qui ad primos quosque rumores seu nuncios de rebus suis statuunt & decernunt: quum primi semper feruidiores sint & reb. ipsis aliquid affingãt, posteriores vero certius aliquid afferant. CXVI.

De rebus ad religionem pertinentibus, vel immediate à Deo dependentibus ne altercator: vtpote quarum ad cuiusuis hominis intellectum subigendum nimis valida vis sit. CXVII.

Si quis ita peruersi sit ingenij, CXVIII.

ducitur: cuius ope siquis ad honores prouehi cupiat, insanis fluctibus fragilem cymbam committit.

Qui beneficium ab aliquo sperat, eius spem omnem in solo illo repositam sibi ostendat, neque ad alium interim confugiat. Sunt enim plerique omnes homines eo ingenio, vt conceptam de se opinionem minime fallere velint: ne videantur id quod ab ipsis sperabatur vel præstare noluisse, vel non potuisse; quorum illud inhumanitatis, hoc impotentiæ est argumētum. Hinc videmus, multos vt hanc de se opinionem tueantur, ijs gratificari quos alioqui non valde amant. CXXI.

Tanta est humani ingenij varietas, tanta iudiciorum discrepantia, nihil vt fere tam absurdum sit, nihil tam à ratione CXXII

alienum, quod non alicui placeat, vel credibile videatur. Quocirca si quid vel dictu vel factu incredibile audiueris, ne fidem omnem denega. Quod enim ad tui iudicij modulū non quadrat, cum alterius opinione ad amussim forte quadrabit.

CXXIII Principum sors magis quidem libera quam ceterorum hominum videtur. falso; eorum præsertim qui Prudentia duce vtuntur. Dici certe vix potest, quam multa ijsdem dissimulanda, quam multa ferenda, atque adeo alienæ potius quam suæ ipsorum voluntati mos gerendus sit: quod eorum familiares potime testari possunt.

CXXIV. Si tunc quando consilium nostrum exsequutioni mandamus id scire possemus quod in illo ipso euenturum fuerat si illud

vel omnino non vel alio modo fuissemus exsequuti: dubium non est quin multa quæ iam laudantur, in reprehensionem sint incursura.

In consultationibus contrariæ sæpe occurrunt rationes: quibus bene ponderatis, vbi quis hoc vel illud statuerit, semper tamen postea deterius elegisse sibi videbitur. Cuius rei caussa est, quod post deliberationem animo nostro eæ tantum occurrunt rationes quę pro cõtraria faciunt parte, quæ sine illis consideratæ, multo quam antea grauiores videntur. Vt autẽ scrupulo hoc seu molestia quis liberetur, expedit vt omnes in vtramque partem rationes rursus tamquam bilanci imponantur, omnesque inter se & singulæ ponderentur; sicque vera omniũ momenta deprehẽdãtur CXXII.

gant: ita de futuris è præsentibus aut præteritis ratiocinātes, in omnem potius partem declinant quam eam quò res ipsa est euasura. Est quippe tanta casuum ac circunstantiarum varietas, vt sæpe primum omnium id fiat, quod fieri posse, vix nobis in mentem venit.

Vt omnium rerum, ita Ciuitatum quoque & Imperiorum certæ sunt periodi ac fines. Quare infelix illa ciuitas dici nō potest, quæ postquam diu floruit, tādem ad interitum vergit, neque illa præcipuam sortem postulare, aut communem recusare debet. Infelicior tamen est eorum conditio, quibus labascente patriæ statu, quā quibus eodem florente nasci contigit. cxxix.

cxxx.

Quando in consultatione cōtrariæ emergunt opiniones, qui

mediam aliquam attulerit, plerumque alios omnes in suam facile trahit sententiam; nō quod melior ista sit (quum sæpe sit deterior) sed quod ad medium quam ad extrema potius abduci se plerique patiantur: quos deinde alij sequuntur, partim ne alios offendant, partim etiã quod rem ipsam non penitus intelligant: ad eam interim partem quę minus habet contradictionis, magis inclinant.

CXXXI Ad fidem ijs Astrologis abrogandam, qui totius anni tempestates, atque etiam morbos, bella, aliaque eiusmodi prædicere conantur, illa foret ratio commodissima, vt cum noui anni Prognosticis præteriti anni Prognostica recudãtur: quo eorum comparatione, vtrorumque errores quasi manu de

prehendantur. Quia vero vix quisquã eorum quę præterito anno euenerunt meminit, & humana mens futuri inprimis curiosa est: fit vt nugis illis & ineptijs plus quam par est tribuatur.

De Principum consilijs & actionibus vix est vt priuati homines recte iudicare possint, nõ tãtum quod arcana Principum ignorent, verum etiã quod eorum rationes à priuatorum rationibus valde discrepent. Vnde fit, vt ijsdem examinãdis alia norma, alia mensura & pondus adhiberi debeant. CXXXII.

Si quis beneficium à te petat, vel fauorem tuum ad id obtinendum imploret, etiamsi quæ ibi difficultates occurrunt, tibi sint euidentissimę, nullã tamen earum apud illum mentionem facies, ne caussã detrectãdi CXXXIII.

Eos qui magiſtratus gerunt nec aſpera mandata, nec molles preces, ſed graues decent exhortationes. Qui enim rigide imperant, odium; qui blande rogant, contemtum ſibi pariunt; at grauis exhortatio Auctoritatem conciliat, ex admiratione miſtæ cum modeſtia grauitatis natam. CXXXV.

Qui tranquille viuere cupit alienis ſe non immiſceat negocijs; magiſtratibus non oggan niat, nec eorum munia interpellet; conſilium nemini det niſi roganti; à vulgi abſtineat conſuetudine; & ante omnia in ſermone perparcus ſit & cautus. CXXXVI.

Cum ijs quibus, vt ille ait, mala mens eſt, malus animus, caute admodum agendum eſt, operaque dãda, vt in primo de- CXXXVII.

deprehensi delicto, statim casti gentur antequã maius quid & atrocius committendi illis sese offerat occasio, sicque in officio illi, quantum fieri potest, contineantur.

CXXXVIII Licet in arduis deliberationibus quæcumq; incidere possevidentur impedimenta & errores, eorumque remedia diligenter præmeditata sint: fit tamẽ sępe, vt idem negocium quum iam inibi est vt exequutioni mandetur, alijs implicitum sit difficultatibus, quæ consultantibus numquam in mentem venerunt; sicque tota consiliorum tela rumpatur. Quoniam igitur consilia è primis conceptibus nata raro sufficiunt, tali opus est exsequutore qui prius errata commodissime emendare & corrigere possit.

Quem

Quemadmodum in Republica diligens pauperum ratio ac cura singularis cum delectu habenda est; ita vagabundi omnesque sano corpore ociosum sibi victum mendicando quærentes, inprimis monstra illa hominũ, quos Cingaros vocãt, non eijciendi modo, verumetiã seueris pœnis coercendi sunt. CXXXIX

AEquum sane est vt Principibus aut magnatibus fideliter ac diligenter quis seruiat, sed ipsorum sumtu: quum ab omni ratione & æquitate valde alienum sit, vt quis sub spe lucri, damnum incurrat, & alijs inseruiendo, seipsum consumat. CXL.

In iudicijs sæpe plus valet vncia fauoris, quam libra iuris. CXLI.

Gubernator vel Præses populum quidem amare, magistratus honorare, & Nobilitatem in CXLII.

pre

quaquam nimis laxare debent: Exempla enim eorum quæ fieri solent, in leges transeunt. Quod si postea reprimere eos ac coercere velis, consuetudinem statim seu possessionem allegabunt; eoque prætextu non modo in regię seu Principalis auctoritatis præiudicium, verum etiam in damnum Priuatorum multa quotidię committent.

Est genus quoddam hominum valde insolens ac pæne intractabile, eorum scilicet qui è sordibus ad magnas diuitias aut dignitates perueniunt. Hi namque amicos & inimicos iuxta habent, & præsentibus confisi, futurorum securi, sibijpsis nullum modum statuunt; sed & vigilantes CXLIV

magis quam dormientes nescio quas chimęras sibi fingunt. De quibus spe sua falsis, illud tandem dici potest:

— tolluntur in altum,
Vt casu grauiore ruant.

CXLVI. Quemadmodum cognati ac propinqui beneuolentes, & quibuscum nobis bene conuenit, emolumento sunt & honori; sic ij qui amicitia nostra recte vti non norunt, molestias afferunt & pudorem. Vtile namque est vt alij in illis tam ad tuas quam aliorum vtilitates præsidium tibi esse sciant; at si hi alteri beneficium à te petant, nec tu præstare id possis, ipsi vero culpam tibi imputent; facile intelligi potest quantum inde existimationi decedat, vt quem omnes credant, proxima sibi cognatione iunctos vel iuuare non vo-

luisse, vel non potuisse. Eoque præstat semper paucos, immo nullos habere, quam multos.

CXLVI *Fronti nulla fides*, vt quæ sæpe sæpius ad meram fallaciam fingatur ac componatur. Male tamen plerique sibi consulunt qui huiuscemodi imposturas meditantur: quum mille quasi rimæ sint quibus id quod in animo occultum gestatur, pelluceat admoto sollertis iudicij lumine: Et vere ille dixit, *Nihil simulatum posse esse diuturnũ.* Satius est ergo vt omni fraude & dolo excluso, sincere agamus, ne omnem fidem atque existimationem perdamus.

CXLVIII Iuuenes nobiles, ijdemq́ etiam in paupertate altos spiritus gerentes, ad externa bella ablegandi sunt, ne domi res nouas moliãtur, patriãque perturbẽt.

In

ant, ſed etiam Tyranno beneuolos ſeſe oſtendant; ſicque ab eo in gratiam & familiaritatem recepti, paullatim bonis legibus ferendis auctores ſint: atque vbi ipſam ſeruitutem depellere non poſſunt, eius conditionem faciant meliorem.

CLI. In Republica pacis fere magis quam belli tempore vigilãdum eſt, ne ea detrimenti aliquid capiat: ſiquidem tam hoſtibus quam malis ciuibus, id tempus nouandis rebus, malis prouehendis & opprimendis bonis maxime opportunum eſt: eoque tam contra vim hoſtium quam proditorum inſidias certa ac firma præſidia comparãda, & in promtu ſemper habenda ſunt.

CLII. Et quia coniurationum eiuſmodi tempeſtas maxime in eos qui ad Republicę clauũ ſedent,

vti

vti & bonos omnes ac patriæ amantes, incumbere solet; cura hæc quoquè ad eosdem maxime pertinet: quam si posthabeant, negligentiam hanc suam non fortunis modo, sed ipso quoque sanguine luent.

CLIII. Coniurationes diu occultari non possunt, præsertim cuius multi sunt participes, quorum semper aliquis vel timore pœnæ vel præmij spe inductus, rem aperiet. Quod si vel vna femina in conscientiam assumatur; ite: iam detecta res est.

CLIV. Quamuis antiqua consuetudo vim inuiolabilis quasi legis obtineat, necessitati tamen cedere debet: siquidem Reipublicæ salus ipsarum quoque legũ maiestate potior esse debet.

CLV. Inquietis ac seditiosis nihil magis animum adimit, quam si

bonos

bonos, graues ac prudentes viros, Reipublicæ gubernandæ admotos videāt. Scelerati enim non tam in suis viribus, quam mala Reipublicę administratione & Iustitiæ conculcatione spem ac fundamentum suorum consiliorum positum habent.

Illustri genere prognati, sed paupertate oppressi, & nouarũ rerũ spe stimulati hominis ambitio atq; audacia nullis difficultatibus deterreri ac reprimi, sed sola morte coerceri pōt. CLVI.

Ardens regnandi cupiditas, & nimium diuitiarum desiderium ita hominum mẽtes excæcant, vt res difficilimas, immo impossibiles, facilimas fiue persuadeant, & in inextricabilibus negociorum labyrinthis, felicem sibi exitum promittãt. CLVII.

Prudentiæ in administranda Republica tanta vis est, vt non CLVIII.

ſolum cœptas iam atque etiam ad exitum fere perductas perditorum ciuium machinationes euertere, verum etiã ipſam armatæ multitudinis vim eludere atque elidere poſſit: ſicque vnius hominis virtus efficiat, quod numeroſus efficere exercitus nequit.

CLIX. Licet ad conſeruandam ſupremi in Republica Senatus auctoritatem pertineat, vt ab ipſo tantum rerum agendarum oracula ac decreta petantur: nihilominus tamen, quia multa incidunt vbi ſubitis ac repentinis opus eſt remedijs, magiſtratibus plena ijs de rebus ſtatuendi, & quod è Republica eſt agendi facultas permittẽda eſt: ne dum Senatus cogitur, dum in longum abeunt conſultationes, vna quoque pulcerrimæ abe

ant occasiones: tum etiam ne res ad multorum conscientiam delata, dispalescat, ac tota denique coepti negocij tela rumpatur.

Quamuis omni tempore & in omni occasione (præsertim vero si quæ forte turbæ in Republica exstiterint) boni ciues omnia quæ tam foris quam domi fiunt vel aguntur, diligenter expiscari atque explorare, eaque ad magistratus, vt conuenientia ab eis adhibeantur remedia, deferre debeant; inprimis tamen obseruanda ea sunt quæ ad ipsam metropolim seu prouinciæ vel regni caput spectant, ne illi qui clauum tenent Reipublicæ, ambitione vel auaritia corrumpantur, qui CLX.

bus nihil aliud quam magistratuum Reipublicæ fidelium auctoritas & vis opponi potest.

CLXI. Multas rerum præclare gerendarum occasiones illud corrumpere solet, quod Commissarij nimis angustis mandatorũ limitibus circumscribuntur: vnde fit vt quum facto iam opus est, tum modo consultatio incipiatur. Expedit ergo negocia eiusmodi ijs committere, qui suæ in Rempublicam fidei certissima habent pignora, quique spectatæ sint prudentiæ, ijsque satis amplam de ijs quæ è republica sunt, statuendi dare facultatem.

CLXII. Ad flagitia & occultas machinationes detegendas nihil æque valet, ac non impunitas modo (si is in consciorum sit numero) verum etiam præmium delatori propositum. Incre-

dibile namque dictu est quantum & supplicij metus, & vtilitatis spes in hominum animis possint.

Qui iudicijs se se subducunt, reos quasi se ipsi peragunt; contra qui prompte atque intrepide obeunt vadimonium, suspiciones si non exstinguunt, restinguunt tamen & diluunt. Quare ad probandam innocentiam vix quidquam est efficacius (modo nullæ certe adsint delicti probationes, & captiuitatis abiit metus) quam promte in iudicio comparere ac grauiter inuehi in eos quorum quis suspicionibus premitur. Pertinax enim negatio etiam in re pæne manifesta nebulas Iudicis animo affundit. C LXIII

Vaferrimorum hominum malitia omnes suas vires contra Rempublicam expediente, infe- CLXIV

riorum Magiſtratuum eſt tum maxime vigilare, ac minutiſſima quæque, vnde periculi aliquid ſit, ad vniuerſum Senatum referre, vt ſi in tanta Senatorum multitudine (quod facile fieri poteſt) affectus vel auaritia tranſuerſos aliquos agat, vel etiam per ignorantiam praua conſilia ſubrepant, ceteri Reipublicæ ſaluti prouidere queant.

LXV. Arrogantes atque impudentes homines delictorum ſibi cōſcij, omnia agunt vt iudicia declinent: eoque contra Iudices excipientibus non facile credendum aut deferendum, niſi res ipſa ſit manifeſtiſſima.

LXVI. Licet in ea Ciuitate in qua magna Nobilitatis ac plebis pars conſpirant, non difficile modo ſit incenſos nouanda-

rum

rum rerum ſtudio animos reprimere, verum etiam periculoſum eos iritare, quando vel nobilitas, vel diuitiarum amplitudo, vel etiam virtutis ſplẽdor partium duces facere poteſt: minime tamen vllam timoris ſignificationem dare debent Rectores ciuitatis; ſed verbis primum atque exhortationibus damni è ſeditione emerſuri oſtendere magnitudinem; vbi vero id parum profuerit, efficaciora adhibere remedia, ſine vlla cunctatione vel metu. Apud pleroſque enim plus poteſt amor ac deſiderium communis libertatis, quàm alieni commodi aut honoris ſtudiũ: eoq; credibile eſt multo plures ſeſe ijs adiũcturos qui legitime Rẽpublicam adminiſtrãt, & antiquas leges ac conſuetudines tuentur,

ant, sed etiam Tyranno beneuolos sese ostendant; sicque ab eo in gratiam & familiaritatem recepti, paullatim bonis legibus ferendis auctores sint: atque vbi ipsam seruitutem depellere non possunt, eius conditionem faciant meliorem.

CLI. In Republica pacis fere magis quam belli tempore vigilãdum est, ne ea detrimenti aliquid capiat: siquidem tam hostibus quam malis ciuibus, id tempus nouandis rebus, malis prouehendis & opprimendis bonis maxime opportunum est: eoque tam contra vim hostium quam proditorum insidias certa ac firma præsidia comparãda, & in promtu semper habenda sunt.

CLII. Et quia coniurationum eiusmodi tempestas maxime in eos qui ad Republicę clauũ sedent,

bonos, graues ac prudentes viros, Reipublicæ gubernandæ admotos videat. Scelerati enim non tam in suis viribus, quam mala Reipublicę administratione & Iustitiæ conculcatione spem ac fundamentum suorum consiliorum positum habent.

Illustri genere prognati, sed paupertate oppressi, & nouarũ rerũ spe stimulati hominis ambitio atq; audacia nullis difficultatibus deterreri ac reprimi, sed sola morte coerceri põt. CLVI.

Ardens regnandi cupiditas, & nimium diuitiarum desiderium ita hominum mẽtes excæcant, vt res difficilimas, immo impossibiles, facilimas siue persuadeant, & in inextricabilibus negociorum labyrinthis, felicem sibi exitum promittãt. CLVII.

Prudentiæ in administranda Republica tanta vis est, vt non CLVIII.

ſolum cœptas iam atque etiam ad exitum fere perductas perditorum ciuium machinationes euertere, verum etiã ipſam armatæ multitudinis vim eludere atque elidere poſſit: ſicque vnius hominis virtus efficiat, quod numeroſus efficere exercitus nequit.

CLIX. Licet ad conſeruandam ſupremi in Republica Senatus auctoritatem pertineat, vt ab ipſo tantum rerum agendarum oracula ac decreta petantur: nihilominus tamen, quia multa incidunt vbi ſubitis ac repentinis opus eſt remedijs, magiſtratibus plena ijs de rebus ſtatuendi, & quod è Republica eſt agendi facultas permittẽda eſt: ne dum Senatus cogitur, dum in longum abeunt conſultationes, vna quoque pulcerrimæ abe

ant occasiones : tum etiam ne res ad multorum conſcientiam delata, diſpaleſcat, ac tota denique coepti negocij tela rumpatur.

Quamuis omni tempore & in omni occaſione (præſertim vero ſi quæ forte turbæ in Republica exſtiterint) boni ciues omnia quæ tam foris quam domi fiunt vel aguntur, diligenter expiſcari atque explorare, eaque ad magiſtratus, vt conuenientia ab eis adhibeantur remedia, deferre debeant; inprimis tamen obſeruanda ea ſunt quæ ad ipſam metropolim ſeu prouinciæ vel regni caput ſpectant, ne illi qui clauum tenent Reipublicæ, ambitione vel auaritia corrumpantur, qui

busnihil aliud quam magistratuum Reipublicæ fidelium auctoritas & vis opponi potest.

CLXI. Multas rerum præclare gerendarum occasiones illud corrumpere solet, quod Commissarij nimis angustis mandatorũ limitibus circumscribuntur: vnde fit vt quum facto iam opus est, tum modo consultatio incipiatur. Expedit ergo negocia eiusmodi ijs committere, qui suæ in Rempublicam fidei certissima habent pignora, quique spectatæ sint prudentiæ, ijsque satis amplam de ijs quæ è republica sunt, statuendi dare facultatem.

LXII. Ad flagitia & occultas machinationes detegendas nihil æque valet, ac non impunitas modo (si is in consciorum sit numero) verum etiam præmium delatori propositum. Incre-

dibile

dibile namque dictu est quantum & supplicij metus, & vtilitatis spes in hominum animis possint.

C LXI Qui iudicijs se se subducunt, reos quasi se ipsi peragunt; contra qui prompte atque intrepide obeunt vadimonium, suspiciones si non exstinguunt, restinguunt tamen & diluunt. Quare ad probandam innocentiam vix quidquam est efficacius (modo nullæ certe adsint delicti probationes, & captiuitatis abiit metus) quam promte in iudicio comparere ac grauiter inuehi in eos quorum quis suspicionibus premitur. Pertinax enim negatio etiam in re pæne manifesta nebulas Iudicis animo affundit.

C L X Vaferrimorum hominum malitia omnes suas vires contra Rempublicam expediente, infe-

riorum Magiſtratuum eſt tum maxime vigilare, ac minutiſſima quæque, vnde periculi aliquid ſit, ad vniuerſum Senatum referre, vt ſi in tanta Senatorum multitudine (quod facile fieri poteſt) affectus vel auaritia tranſuerſos aliquos agat, vel etiam per ignorantiam praua conſilia ſubrepant, ceteri Reipublicæ ſaluti prouidere queant.

LXV. Arrogantes atque impudentes homines delictorum ſibi cōſcij, omnia agunt vt iudicia declinent: eoque contra Iudices excipientibus non facile credendum aut deferendum, niſi res ipſa ſit manifeſtiſſima.

LXVI. Licet in ea Ciuitate in qua magna Nobilitatis ac plebis pars conſpirant, non difficile modo ſit incenſos nouanda-

rum

rum rerum ſtudio animos reprimere, verum etiam periculoſum eos iritare, quando vel nobilitas, vel diuitiarum amplitudo, vel etiam virtutis ſplẽdor partium duces facere poteſt: minime tamen vllam timoris ſignificationem dare debent Rectores ciuitatis; ſed verbis primum atque exhortationibus damni è ſeditione emerſuri oſtendere magnitudinem; vbi vero id parum profuerit, efficaciora adhibere remedia, ſine vlla cunctatione vel metu. Apud pleroſque enim plus poteſt amor ac deſiderium communis libertatis, quam alieni commodi aut honoris ſtudiũ: eoq; credibile eſt multo plures ſeſe ijs adiũcturos qui legitime Rẽpublicam adminiſtrãt, & antiquas leges ac conſuetudines tuentur,

quam qui vel auaritia vel ambitione impulsi, nouis rebus student.

C LXVI. Proreges, Legati, prætores, aliique Principum ministri, qui procul ab ipsis degunt, etiamsi tam diligentissime quam fidelissime omnes sui muneris partes obeūt, minime tamē pro cetera Principum in alios liberalitate, munifice tractantur ac dimittuntur: quum tamen ob sumtuum, qui foris faciundi sunt, magnitudinem, Principes in nullos magis liberales esse deberent. Id vero ideo fit, quod ea quæ videmus magis mouent quam quæ audimus; & remunerationes ex re nata siue occasione, quæ moram non patitur, conferuntur: eoque semper qui proximior igni est, magis se calefacit.

Quia tam difficile quam periculosum est Principibus velle persuadere id quod minime ipsis placet, plerique Consiliariorum assentationibus se dedunt, vti ille apud Comicum: Ait, aio; negat nego: sicque viam, vti quidem existimant, planam ac tutam ingrediuntur. Nam etiamsi aliquid minus prospere successerit, Principi conquerendi ius non est, vt qui præcipuus fuerit consilij auctor; illi interim mussant, ac rem premunt, vtpote suffragatores seu adiutores. CLXVI

Nemo est qui adulationem non detestetur; plerique tamen in alijs damnant quod ipsi faciunt. Et quotusquisque est qui non sibi maxime aduletur? Quod quidem adulationis genus vt inprimis perni- CLXI

ciosum, ita quasi insensibile est, quum idē sit faciens ac patiens: & vbi impostor non videtur, impostura non metuatur.

CLXX. Qui magnæ famæ cupidus est, non modo suæ verum etiā omnium ætatum præstantissimos sibi proponere ad imitādū debet.

Inuidi nonnulli si quos è tenui conditione ad summos honores vel diuitias emersisse vident, totum hoc fortunæ adscribunt, eiusque vnam vnciam plus pōderis habere aiūt quam centum libras sapientiæ. Atqui ijdem non considerant, quantis illi laboribus, quantis periculis perfuncti sint: sine quibus raro pręclari aliquid acquiritur. Frustra ergo Fortunam comitem exspectabit, qui virtutem ducem non habuerit.

CLXXI.

Quamuis potentes plerique Reges ac Principes eum in fi-

nem,

nem bella ſuſcipere ſoleant, vt regnorum ſuorum fines amplificent opeſque augeant: nemo tamen eorum tam effrons eſt, vt id palam præ ſe ferat; ſed cauſſas quiſque pro ſe quantum poteſt iuſtiſſimas comminiſcuntur: quæ ſi nullæ offerantur, aliam occaſionem exſpectant, immo obuiam quamque velut capillis arripiunt quod volunt innolandi. Et fruſtra ſit qui eiuſmodi homines obiecto quaſi bolo, & deciſa aliqua cum eis parte, placari poſſe ſperet. Nam & hol accipient; & reliquo inhiare nõ ceſſabunt. Id ergo Reipublicæ conſultiſſimum fuerit, vt tam contra vim quam inſidias mature ſe præparent, nec quidquã ex metu facile concedant. *Audaces* enim, & eos qui ſibi ipſi non deſunt, *Fortuna* ſæpe *iuuat, timidoſque repellit.*

CLXXIII Intempestiuum, immo periculosum est, Principem aliquid ad quod toto fertur impetu, facere aggressum, vix dum cœpta re, retrahere velle; sed exspectandum est dum impetus ille deferbeat vt animo placido ac quieto salutaria consilia tanto facilius instillentur: & in his ipsis dandis summa modestiæ ac reuerentiæ erga Principem ratio haberi debet.

CLXXIV. Etiam Tyrannis nimis seruilis subditorum ac magistratuũ animus, in ceremonijs maxime & externo cultu displicet. Quo nomine Tiberius Romanus Senatores ridere & mancipia appellare solebat.

CLXXV. Repulsam apud Principem passus, quamcumque eius excusationem lubenti accipe animo, etiamsi frigidam valde ac

confictam esse non ignores; idque vnice te persuasum habere simula, etiam ipsi Principi molestum esse quod gratificari tibi non potuerit, nihil tamen dubitare te quin propediem per aliam occasionem petitioni tuę satisfacturus sit. Hac enim tua confidentia excitatus ille spem tuam fallere pudori sibi ducet.

Ingrati animi beneficium Atheniensibus olim tam turpe atque exsecrabile visum fuit, vt lege lata beneficium ab ingrato repetere liceret. Quin & ab ijsdem lege cautum erat, vt si libertus ingratitudinis erga dominum vel patronum conuictus esset, is domino rursus mancipio daretur, præcone publice proclamante: *Quoniam liber esse nesciuisti, esto seruus.* CLXXV

CLXXVI. Quia ſæpe accidit, vt in diuturno aliquo ac ſumtuoſo bello vtraque pars pacem cupiat, neutra tamen, ne vel animis vel viribus deficere videatur, mentionem eius prima inijcere velit: occaſionem hanc vicini maxime Principes ac Reſpublicę amplectentur, ſeque tanquam proxenetas vel arbitros interponent. Nam & facile quod volent, pacem ſcilicet, vtpote cuius pars vtraque vltro eſt cupidiſſima; & magnam apud omnes laudem conſequentur.

Omne negocium quod non niſi certis conditionibus ac pactis conuentis tranſigi poteſt, cum ijs tractandum ſuſcipi de-
CLXXVII. bet, in quorum manu ac poteſtate eſt conditiones implere. Alias enim ſemper metus erit, ne alterutra pars ſi vel maxime ve-

lit, promissa tamen exsequi non possit, vel etiam interea (vt res humanæ facile mutantur) tale aliquid incidat quod factum omne infectum reddat.

Inuidia magis quam odio pauperes erga opulentos laborant, quum eos continuo asse-ctentur & reuereantur, spe scilicet vtilitatis vel fauoris. Ex CLXXVII
quo intelligi potest maiorem esse vim atque minus incommodum Necessitatis quam Inuidiæ, siquidem illa opem à quocunque exspectare aut etiam petere non dubitat, qui modo eam præstare velit aut possit; hæc vero non modo nullam vtilitatem, verum etiam animo CLXXIX.
ægritudinē, corpori tabē, existimationi, atque etiam ipsi animę labem afferat.

Populo, tanquam equo fe-

feroci, nunquam habenæ ita permittendæ ſunt, vt de ſumma rei poſſit ſtatuere. vt enim flumina acriui quamdiu intra alueos ſe continent, prata agrosque rigant ac fecundos reddunt; ita populi auctoritas legitimis terminis circumſcripta, multum ſæpe prodeſt, ſed exorbitans, magna affert Reipublicæ damna.

CLXXX Non ſatis eſt nihil mali facere, ſed bonum facere oportet. Virtus enim non tam in abſtinendo quam agendo conſiſtit. Et multi ſunt qui neminem lædunt, nec tamen laudem merentur.

CLXXXI Prudentes ac boni ciues non tam opes ac magnificentiam magiſtratuum admirantur, quã eorum in adminiſtrandis officijs iuſtitiam atque integritatem. Hinc etiam bonos tam

Principes quam Magistratus optant, malos tolerant: atque ita sese erga illos gerunt, ne ex malis euadant peiores.

Boni ac patriæ amantis ciuis est, non solum consilijs & conatibus qui motus ac turbas in Republica cient, se non miscere, verum etiam pro virili obuiam ire, seque opponere. CLXXXI.

Omneis timet, quem omnes timēt. Hinc ij qui vitę necisque in alios potestatem habent, vix vlla ratione saluti suæ vel securitati satis possunt prospicere. Illa tamen meo iudicio, optima est, vt potestate hac recte ac legitime vtantur, ad pœnam nempe malorum, & bonorum defensionem. Hoc vnum enim multo tutiores eos præstabit quā quoduis satellitium. CLXXXIX

Vere

cLxxxiv Vere ſapientis eſt non modo quid faciendum ſit oſtendere, aut de futuris rebus coniecturam facere (hoc enim Aſtrologi potius, illud ſcholaſtici doctoris eſt.) ſed etiam res iam præuiſas ita moderari ac dirigere, vt commoda obtineantur, incommoda declinentur. Multi enim quæ bona & vtilia ſũt factu vident, facilem tamen boni conſequendi viam oſtendere non poſſunt.

LXXXV Summæ prudentiæ eſſe iudico, ſi quis aliquid vehementiſſime cupiat, nec exſequendi ei deſit dexteritas, occaſionem tamen exſpectandam ſibi putet. Quum enim hæc in poteſtate noſtra non ſit, qui ſine ea rem aggreditur, totam eam Fortunæ tranſcribit.

ENTENTIÆ

Siue

phorismi Politici, ex classicis Auctoribus collecti.

EX THVCYDIDE.

GRauiores sunt plerisque Rebuspublicis magistratuum sordes ac ciuium auaritia, quam extraneorum deprædationes.

Tyrannis nihil gloriosum nisi tutum, & omnia retinendæ dominationi honesta sunt.

Inter vicinos crescens nimis vnius potentia suspiciones primum, post inuidiam, deinde bellorum parit semina: quibus tamen aliæ honestæ caussæ prætexuntur.

Sic

Sic inuidia potentiæ Atheniensium mouit bellum Peloponesiacum.

Vicinæ calamitates potius, quum licet, absque periculo spectandæ, quam sese illis absque grauissima caussa implicandum; ne tota clades in nosipsos tandem, quamuis incendio tantum accurrentes, ab ipsis incendij auctoribus deriuetur.

Nec criminationibus nec laudibus eorum qui nos ad belli societatem pertrahere nituntur, facile credendum. *In oratione Archidami.*

Qui prospero bellorum successu inflatus est, ea, quæ necessario post victoriam sunt cogitanda non cogitat. *In oratione Corinthiorum ad socios.*

Qui in societatem venit emo

lumen

menti, damni quoque ſoci-
atem recuſare non po-
ſt.

Ea Reſpublica facile vinci po
t cuius vires ſunt extraneæ &
ercenariæ.

Bella opibus ſuperfluis ma-
s quam violentis collationi-
s gerenda ac ſuſtentãda ſunt.
ricles.

Bella inchoantibus & ſocie
es veteres retinendæ, & nouæ
m parandæ.

Bella conſilio, pecuniæ vi, &
iſtendo potius quam aggre-
ndo conficiuntur. *Periclis*
tum.

Præſtat Rempublicam feli-
n eſſe, tutam ac locupletem,
m ſingulos ſeu priuatos. Il-
enim vnius ſalute horum
nium ſalus continetur.
eiuſdē oratione ad Atheniē.

Con-

Consiliarium Reipublicæ vtilem oportet & ea nosse quæ facto sunt opus, & quæ cognoscit, explicare posse: tum Rempublicam vnice amare: pecuniam denique contemnere. *Idem ibidem.*

Diuturna quies à bellis extraneis non conducit potenti & bellicoso populo, sed infirmo. *Ibidem.*

Maritimæ ciuitati & Reipublicæ satis est etiam dum terra inuaditur, maris retinere imperium. *Ibidem.*

In bellis qui prior instructus & paratus prodit, magnas hosti commoditates eripit, & metũ simul inijcit.

Amentia est, eos adoriri quos neque victor in officio retinere possis, & ad quos postea semel victus regredi non possis.

In

In oratione Niciæ ad Athenienses.

Hosti inuadere volenti si,vltro ipse occurras & tuis animos addis,& hosti detrahis. Hic *In Oratione Hermocratis ad Syracusios.*

Imperantium multitudo & domi & foris nocet. *Idem.*

Qui hostis multum nocuit, idem amicus plurimum prodesse potest. *In oratione Alcibiadis*

Quæ,& à quibus consilia siue clam siue palam suggerantur,diligenter perpendendum; & prius quam fides illis habeatur diiudicandum: ne pro amico vel salubri consilio insidiosum afferatur.

Turpius est fraude etiam honesta circumuenire aut lædere quam vi aperta. *Brasidæ dictum.*

Qui federis desertores dese. rit, fedus violare dici non potest.

Qui multis federibus sese implicant, multum sibi negocij facessunt.

Temeritas prudentiæ inimica est, & raro felicem habet successum.

Difficilius est ferre æquo animo res secundas quam aduersas.

In ijs quæ à Fortuna dependent, etiam sapientes facile decipiuntur: quum hic rationi nullus locus sit.

Stulti rebus iam male gestis consilium rogare solent.

Qui spe sua sæpe falsi sunt, omnia timent.

Pauci sunt quibus præsentia satis placeant.

Consilia senum sunt, vires

ıuenum; quorum alterum ſi-
e altero parum poteſt.

:X XENOPHONTE.

S facile in ſocietatem addu-
citur, cui nobiſcum commu-
e periculum eſſe perſuadetur.
*ic Aßyriorum rex totam Aſi-
m contra Medos concitat.*

Minime iniuria ſunt afficien-
li ab exercitu ij quos ad te tra-
lucere velis; vel à quibus co-
ıeatum accipere neceſſe ſit.
:ic Cyrus præcepit.

Repentina in bellis maxime
errent.

Nullæ vt tectiores, ita pericu
oſiores in bello ſunt inſidiæ,
juam quum ex compoſito ali-
jui in vtroque exercitu duces
ıgunt tamquam valde infeſti
nter ſe ſint hoſtes, quum tamen
int amiciſſimi, & vltro citroq;

alter alterius exercitum aggreditur, ſed colluſione nobis incognita. *Sic Cyrus egit cum Spadone.*

Cauendum primarijs in regno viris, ne ſe maiori comitatu aut populi beneuolentia ac fauore conſpicuos cerni patiantur, quam ipſummet Regem, ſi modo tuti viuere & non ſuſpecti Regi velint. *Cyaxaris,*

Duriſſimi hoſtes duo ſunt, & à nullo exercitu expugnabiles, Fames & Frigus. *Cyri dictum.*

Optima Principis cuſtodia firmiſſimumque ſatellitium, eorum virtus, & ſubditorum beneuolentia. *Cyri ſententia.*

Vna fidelitas & veritas, inter reliquas virtutes, plurimos regibus conciliat, tum domeſticos tum extraneos: Perfidia

vero multos ab eis auertit, & ex amicis hostes reddit capitales.

Bonorum Reipub. institutorum atque sanctorum morum duæ teterrimæ pestes ac corruptelæ sunt: publica voluptatum licentia, & pecuniæ congerendæ seu auaritiæ laudatum tamquam rei honestæ studium. *Id est, duo maxime contraria vitia, Luxus & Auaritia.*

Numquam clemens erit erga extraneos, qui crudelis est in suos.

Qui fit à potente Principe nouus belli apparatus, debet omnibus vicinis esse suspectus. *De Dario Mardonium cum nouo exercitu in Græciam mittente.*

Qui omnia pericula timet, nihil aggreditur; qui nulla, facilime perditur. Præstat tamen alacriter aggredientem, sibi quædam pericula proponere, quam in re qualibet metuentem, nihil periculi in re vlla suscipienda velle subire. *Xerxes ad Artabanum.*

Nulla fortior necessitas, vel excusatio verior est, quam imbecillitatis virium. *Thessalorum ad Græcos responsum.*

EX SALLVSTII Oratione *De Republica Ordinanda.*

Vsque eo prosperum est imperium dum in eo vera consilia valent, vbi gratia, timor, voluntas, auaritia illud corrupere; primum imminuun-

tur illius opes, deinde etiam ipſummet imperium perit.

Malum facinus in ſe committit, qui incommodo Reipublicæ gratiam ſibi conciliat.

Imperium & conſilijs fortibus, & prœlijs felicibus retinetur.

Bellicoſo populo quies diuturnior nocet. iuſta tamen ſemper bella eſſe oportet quæ ſuſcipiuntur.

EX T. LIVIO.

VEre ſapiens eſt qui tam ſibi quam alijs profutura nouit.

Semper timent quibus Fortuna ſæpe fuit aduerſa.

Vbi neceſſitas iubet, conſultatione ibi non eſt opus.

Et facere & pati fortia, ſtrenui viri, & ciuis, & militis eſt.

Quæ responsa semel vel graues controuersias finire, vel bella excitare possunt, non sunt statim danda, quamquam possunt, sed differenda, & per Legatos eosque honoratissimos postea ad præparatos iam ante perferenda danda sunt. *Sic Romani ad Porsenam.*

Bella externa ingruentia domesticos sedant seditiosos. *Sic Romæ sæpius contigit. Vnde Lucius:* Externus timor est magnum concordiæ vinculum.

Potius deest ars excellentibus ingenijs qua ciues regant tumultuantes, quam qua hostes superent.

Parum tuta est sine plebis viribus & populi consensu maiestas, seu publica dignitas.

Difficultas est moderationi

tuenda libertate. Nam dum vnusquisque ordo cauet ne alium metuat, metuendum se vltro ipse efficit; & ita se quisque extollit, vt deprimat alium. Inde seditionum seges, in Rebus publicis maxime. Proinde omnis contentio ab exteris communi consensu delectis statim sopienda est.

Vel infelix bellum paci quæ domi seditionem mouet, est preferendum. *Senatus Romani sententia.*

In bellis vt nihil timendum quod sit minimum, ita neque contemnendum. *Camillus.*

Seditiones domi continuæ vicinos nostros alioqui quietos ad bellum nobis inferēdum excitant. *Sic Romæ.*

In magnis animis silentium

post ignominiam aut iniuriam acceptam, non patientiæ indicium est, sed vindictæ meditatio. *Sic Offilius de Romanis.*

Qui vitam ab hoste precariam possidet, viuit in miseria, & moritur cum ignominia.

Frustra adspirat ad honores qui recusat labores.

Vere bonus est qui sibi & alijs bonus est; qui sibi tantum, ex dimidio bonus est, aut forte ne bonus quidem.

Vanum est robur militum, & frustranea ducum prudentia in exercitu commeatibus destituto.

Pœnitentia Temeritatis est pedissequa.

Grauius est regno expelli, quam regni consequendi spe fraudari.

Operosius est imperium ser- uare quam accipere.

Inutilis est post factum Pœni- tentia.

Multis nimium rei alicuius consequendæ desiderium ob- stitit, quominus id quod tam misere cupiebant, consequuti sint.

EX HERODOTO.

RAro bene succedunt quæ male deliberata sunt.

Cui confidentia superest, ei prudentia deest.

Veritatem Principes celare non modo non tutum, sed & valde periculosum est.

Inanes Principem sumtus, & ambitiosa eorum cœpta non tantum subditos vexant & exhauriunt, sed ipsosmet adeo Principes ad inopiam tandem

redigunt, & ſcelerata ad cogendas pecunias conſilia capere cogunt. *De Cheope Ægypti rege.*

Quamquam Principem, vti reliquos mortales, à grauioribus curis animum remittere, ſeq́ue exhilarare fas eſt; tamen ne in ſcurrilitatem incidat, illi cauendum eſt; aut ne eas animi relaxationes, ludos &iocos coram omnibus, ſed tantum paucis, iiſq́ue amiciſſimis, exerceat: ne ſui pariat contemtũ *De Amaſi propterea reprehenſo.*

Ob læſam enormiter pietatem multi Principes iuſto Dei iudicio ad inſaniã redacti ſunt. *De Cambyſe poſt occiſum Apim & alia ſacrilegia.*

Magnatum vel plures, vel vnus qui inter eos potentior eſt, à

Principe temere læsus atque iritatus, facile ceteros ad conspirandum impellit. *Do Prexaspe laso, & de Smerdi occiso à Cambyse.*

Iracundo Principi vix ac ne vix quidem consilium tuto dari potest. *Sic Cambyses iratus Cræso.*

Magis gratificatur is qui ea quæ nobis abstulit benigne reddit quam qui nihil abstulit, ac propterea nihil reddit. *Polycratis sententia.*

Miserijs & publicis cladibus vel perseuerantibus vel crescentibus, est inutilis, immo stolida resistendi pertinacia. *Filia Periandri.*

Auxilij ferendi prætextu sæpe alienas regiones inuadendi & scrutandi consilium tegitur. *lib 5. de Aristagora.*

redigunt, & scelerata ad cogendas pecunias consilia capere cogunt. *De Cheope Ægypti rege.*

Quamquam Principem, vti reliquos mortales, à grauioribus curis animum remittere, seque exhilarare fas est; tamen ne in scurrilitatem incidat, illi cauendum est; aut ne eas animi relaxationes, ludos & iocos coram omnibus, sed tantum paucis, ijsque amicissimis, exerceat: ne sui pariat contemtũ *De Amasi propterea reprehenso.*

Ob læsam enormiter pietatem multi Principes iusto Dei iudicio ad insaniã redacti sunt. *De Cambyse post occisum Apim & alia sacrilegia.*

Magnatum vel plures, vel vnus qui inter eos potentior est, à

Principe temere lęſus atque irritatus, facile ceteros ad conſpirandum impellit. *Do Prexaſpe laſo, & de Smerdi occiſo à Cambyſe.*

Iracundo Principi vix ac ne vix quidem conſilium tuto dari poteſt. *Sic Cambyſes iratus Crœſo.*

Magis gratificatur is qui ea quæ nobis abſtulit benigne reddit quam qui nihil abſtulit, ac propterea nihil reddit. *Polycratis ſententia.*

Miſerijs & publicis cladibus vel perſeuerantibus vel creſcentibus, eſt inutilis, immo ſtolida reſiſtendi pertinacia. *Filiæ Periandri.*

Auxilij ferendi prætextu ſæpe alienas regiones inuadendi & ſcrutandi conſilium tegitur. *lib 5. de Ariſtagora.*

redigunt, & ſcelerata ad cogendas pecunias conſilia capere cogunt. *De Cheope Ægypti rege.*

Quamquam Principem, vti reliquos mortales, à grauioribus curis animum remittere, ſeque exhilarare fas eſt; tamen ne in ſcurrilitatem incidat, illi cauendum eſt; aut ne eas animi relaxationes, ludos & iocos coram omnibus, ſed tantum paucis, iiſque amiciſſimis, exerceat: ne ſui pariat contemtũ *De Amaſi propterea reprehenſo.*

Ob læſam enormiter pietatem multi Principes iuſto Dei iudicio ad inſaniã redacti ſunt. *De Cambyſe poſt occiſum Apim & alia ſacrilegia.*

Magnatum vel plures, vel vnus qui inter eos potentior eſt, à

Prin-

Principe temere lęsus atque iritatus, facile ceteros ad conspirandum impellit. *Do Prexaspe laso, & de Smerdi occiso à Cambyse.*

Iracundo Principi vix ac ne vix quidem consilium tuto dari potest. *Sic Cambyses iratus Craeso.*

Magis gratificatur is qui ea quæ nobis abstulit benigne reddit quam qui nihil abstulit, ac propterea nihil reddit. *Polycratis sententia.*

Miserijs & publicis cladibus vel perseuerantibus vel crescentibus, est inutilis, immo stolida resistendi pertinacia. *Filiæ Periandri.*

Auxilij ferendi prætextu sæpe alienas regiones inuadendi & scrutandi consilium tegitur. *lib 5. de Aristagora.*

redigunt, & scelerata ad cogendas pecunias consilia capere cogunt. *De Cheope Aegypti rege.*

Quanquam Principem, vti reliquos mortales, à grauioribus curis animum remittere, seque exhilarare fas est; tamen ne in scurrilitatem incidat, illi cauendum est; aut ne eas animi relaxationes, ludos & iocos coram omnibus, sed tantum paucis, iisque amicissimis, exerceat: ne sui pariat contemtũ *De Amasi propterea reprehenso.*

Ob læsam enormiter pietatem multi Principes iusto Dei iudicio ad insaniã redacti sunt. *De Cambyse post occisum Apim & alia sacrilegia.*

Magnatum vel plures, vel vnus qui inter eos potentior est, à

Principe temere lęsus atque iritatus, facile ceteros ad conspirandum impellit. *Do Prexaspe laso, & de Smerdi occiso à Cambyse.*

Iracundo Principi vix ac ne vix quidem consilium tuto dari potest. *Sic Cambyses iratus Cræso.*

Magis gratificatur is qui ea quæ nobis abstulit benigne reddit quam qui nihil abstulit, ac propterea nihil reddit. *Polycratis sententia.*

Miserijs & publicis cladibus vel perseuerantibus vel crescentibus, est inutilis, immo stolida resistendi pertinacia. *Filia Periandri.*

Auxilij ferendi prætextu sæpe alienas regiones inuadendi & scrutandi consilium tegitur. *lib 5. de Aristagora.*

post ignominiam aut iniuriam acceptam, non patientiæ indicium est, sed vindictæ meditatio. *Sic Offilius de Romanis.*

Qui vitam ab hoste precariam possidet, viuit in miseria, & moritur cum ignominia.

Frustra adspirat ad honores qui recusat labores.

Vere bonus est qui sibi & alijs bonus est; qui sibi tantum, ex dimidio bonus est, aut forte ne bonus quidem.

Vanum est robur militum, & frustranea ducum prudentia in exercitu commeatibus destituto.

Pœnitentia Temeritatis est pedissequa.

Grauius est regno expelli, quam regni consequendi spe fraudari.

Ope-

Operosius est imperium seruare quam accipere.

Inutilis est post factum Pœnitentia.

Multis nimium rei alicuius consequendæ desiderium obstitit, quominus id quod tam misere cupiebant, consequuti sint.

EX HERODOTO.

RAro bene succedunt quæ male deliberata sunt.

Cui confidentia superest, ei prudentia deest.

Veritatem Principes celare non modo non tutum, sed & valde periculosum est.

Inanes Principem sumtus, & ambitiosa eorum cœpta non tantum subditos vexant & exhauriunt, sed ipsosmet adeo Principes ad inopiam tandem

Principe temere læsus atque iritatus, facile ceteros ad conspirandum impellit. *Do Prexaspe laso, & de Smerdi occiso à Cambyse.*

Iracundo Principi vix ac ne vix quidem consilium tuto dari potest. *Sic Cambyses iratus Crœso.*

Magis gratificatur is qui ea quæ nobis abstulit benigne reddit quam qui nihil abstulit, ac propterea nihil reddit. *Polycratis sententia.*

Miserijs & publicis cladibus vel perseuerantibus vel crescentibus, est inutilis, immo stolida resistendi pertinacia. *Filia Periandri.*

Auxilij ferendi prætextu sæpe alienas regiones inuadendi & scrutandi consilium tegitur. *lib 5. de Aristagora.*

Cauendum ne cuiquam, quantumuis bene de Republica merito, tale quidpiam tribuatur quod vel in præsens vel in posterum Reipublicæ pacem turbare possit. *Sic Darius Hystieo factum donum reuocauit.*

Periculosum est Reipublicæ in eius quem ipsa offendit, aut qui ab ea offensum se putat, manus & imperium deuenire. *De Miltiade, & Chersonesiis ab eo victis.*

EX C. CORNELIO TACITO.

Tyrannorum est, vultus hominum in crimen trahere, adulationes supra modum

requirere, verba consiliariorum publicorum captare, delatoribus aures præbere, iudicia hominum de se qualiacumque, aut liberas de Republ. voces pro crimine, denique bonos omnes suspectos habere. *Talis Tiberius.*

Reipublicæ Ordinum ac Procerum ad Principem nimis humiles preces & seruilis adulatio, eum ex bono Principe faciunt Tyrannum. Sua enim à Concilio publico etiam in Principem auctoritas seruanda est. *Sic Tiberius Senatum Romanum ipse irrisit, Homines ad seruiendum natos appellans.*

In vulgo nihil modicum. Terret, ni paueat; vbi pauere cœperit, impune contemni-

Cauendum ne cuiquam, quantumuis bene de Republica merito, tale quidpiam tribuatur quod vel in præsens vel in posterum Reipublicæ pacem turbare possit. *Sic Darius Hyslieo factum donum reuocauit.*

Periculosum est Reipublicæ in eius quem ipsa offendit, aut qui ab ea offensum se putat, manus & imperium deuenire. *De Miltiade, & Chersonesiis ab eo victis.*

EX C. CORNELIO TACITO.

TYrannorum tus ho-

requirere, verba consiliariorum publicorum captare, delatoribus aures præbere, iudicia hominum de se qualiacumque, aut liberas de Republ. voces pro crimine, denique bonos omnes suspectos habere. *Talis Tiberius.*

Reipublicæ Ordinum ac Procerum ad Principem nimis humiles preces & seruilis adulatio, eum ex bono Principe faciunt Tyrannum. Sua enim à Concilio publico etiam in Principem auctoritas seruanda est. *Sic Tiberius Senatum Romanum ipse irrisit, Hom[illegible]d seruiendum natos*

[illegible]odicum.
[illegible]pauere
[illegible]temni-
tur.

Cauendum ne cuiquam, quantumuis bene de Republica merito, tale quidpiam tribuatur quod vel in præsens vel in posterum Reipublicæ pacem turbare possit. *Sic Darius Hystieo factum donum reuocauit.*

Periculosum est Reipublicæ in eius quem ipsa offendit, aut qui ab ea offensum se putat, manus & imperium deuenire. *De Miltiade, & Chersonesiis ab eo victis.*

EX C. CORNELIO TACITO.

Tyrannorum tus h...

requirere, verba consiliariorum publicorum captare, delatoribus aures præbere, iudicia hominum de se qualiacumque, aut liberas de Republ. voces pro crimine, denique bonos omnes suspectos habere. *Talis Tiberius.*

Reipublicæ Ordinum ac Procerum ad Principem nimis humiles preces & seruilis adulatio, eum ex bono Principe faciunt Tyrannum. Sua enim à Concilio publico etiam in Principem auctoritas seruanda est. *Sic Tiberius Senatum Romanum ipse irrisit, Hom[illegible]d seruiendum natos*

[illegible] odicum.
[illegible] pauere
[illegible] ntemni-

tur.

post ignominiam aut iniuriam acceptam, non patientiæ indicium est, sed vindictæ meditatio. *Sic Offilius de Romanis.*

Qui vitam ab hoste precariam possidet, viuit in miseria, & moritur cum ignominia.

Frustra adspirat ad honores qui recusat labores.

Vere bonus est qui sibi & alijs bonus est; qui sibi tantum, ex dimidio bonus est, aut forte ne bonus quidem.

Vanum est robur militum, & frustranea ducum prudentia in exercitu commeatibus destituto.

Pœnitentia Temeritatis est pedissequa.

Grauius est regno expelli, quam regni consequendi spe fraudari.

Operoſius eſt imperium ſervare quam accipere.

Inutilis eſt poſt factum Pœnitentia.

Multis nimium rei alicuius conſequendæ deſiderium obſtitit, quominus id quod tam miſere cupiebant, conſequuti ſint.

EX HERODOTO.

RAro bene ſuccedunt quæ male deliberata ſunt.

Cui confidentia ſupereſt, ei prudentia deeſt.

Veritatem Principes celare non modo non tutum, ſed & valde periculoſum eſt.

Inanes Principem ſumtus, & ambitioſa eorum cœpta non tantum ſubditos vexant & exhauriunt, ſed ipſoſmet adeo Principes ad inopiam tandem

Principe temere lęsus atque iritatus, facile ceteros ad conspirandum impellit. *Do Prexaspe laso, & de Smerdi occiso à Cambyse.*

Iracundo Principi vix ac ne vix quidem consilium tuto dari potest. *Sic Cambyses iratus Cræso.*

Magis gratificatur is qui ea quæ nobis abstulit benigne reddit quam qui nihil abstulit, ac propterea nihil reddit. *Polycratis sententia.*

Miserijs & publicis cladibus vel perseuerantibus vel crescentibus, est inutilis, immo stolida resistendi pertinacia. *Filia Periandri.*

Auxilij ferendi prætextu sæpe alienas regiones inuadendi & scrutandi consilium tegitur. *lib 5. de Aristagora.*

requirere, verba consiliariorum publicorum captare, delatoribus aures præbere, iudicia hominum de se qualiacumque, aut liberas de Republ. voces pro crimine, denique bonos omnes suspectos habere. *Talis Tiberius.*

Reipublicæ Ordinum ac Procerum ad Principem nimis humiles preces & seruilis adulatio, eum ex bono Principe faciunt Tyrannum. Sua enim à Concilio publico etiam in Principem auctoritas seruanda est. *Sic Tiberius Senatum Romanum ipse irrisit, Homines ad seruiendum natos appellans.*

In vulgo nihil modicum. Terret, ni paueat; vbi pauere cœperit, impune contemni-

tur. Tamen vbi & eſt collectum & adhuc armatum vulgus, comitate permulcendum eſt, non armis & fautioribus remedijs iritandum.

Qui in rebus ſecundis feruidi & feroces eſſe ſolent, in aduerſis ſunt incauti & nullius conſilij.

Principum virorum ac procerum nimia in honoribus ambiendis feſtinatio, dum primo æquales, deinde ſuperiores, poſtremo ſuaſmet ipſi ſpes anteire parant, eos funditus tandem perdit.

Noſcenda populi quem regere vis, natura eſt: quique eam callet, prudens dicitur.

Aulicorum Reipublicæ aut regni gubernacula affectantium hæ ſunt artes: quod Principes à rebus publicis cogno-

ſcendis auertunt, illiſque voluptates pro huiuſmodi tædio obijciunt; aut in ſeceſſus procul à concilio publico abducũt. *Sic Seianus Tiberium, & alij alios noſtro tempore.*

Libera & ferocia ingenia magnis patent inſidijs. *Sic Druſus vterque, filius, & nepos Tiberij.*

Exteri milites mercenarij & cuſtodes corporis facile fiunt Regibus miniſtri ſcelerum.

Tributis non ſunt onerandæ prouinciæ quæ bellis & militum iniurijs fuerint vexatæ & depopulatæ. *Sic Claudius Byzantios.*

Tenera adhuc Principis ætate, prodeſt aduerſus eos qui ſub nomine Principis impotenter, auare vel crudeliter impe-

rant,

rant, alios qui moderati sint, & mansueti ingenio, & inter se concordes, opponere ac Principi admouere. *Sic Agrippinæ oppositi Burrhus & Seneca.*

In nouis cœptis fama validissima ad multos nobis conciliandos. *Sic Corbulo ea vsus.*

Ministri vel subditi qui à Principe metui velit, infelix semper est exitus *Talis Pallantis & Agrippinæ fuit.*

Multorum ingenia in pace & ocio lasciuiæ & luxui dedita, muneribus demandatis sese emendant, & ad bonam frugem conuertunt. *Sic Otho sub Nerone.*

Ducis hæc belli summa prudentia, vt vtatur clementia in supplices, celeritate aduersus fugientes, seueritate aduer-

ſus ſe ſubducentes vel occultantes. *Sic Corbulo in Armenia.*

Præſtat ſub malo Principe eſſe quam ſub nullo. *Exemplum bellorum ciuilium poſt mortem Neronis.*

Difficile eſt plebi vel totam libertatem pati, vel totam ſeruitutem.

Creditum vel ad breue tempus mendacium plurimas rei præclare gerendæ occaſiones corrumpit *Sic falſo credita Othonis cædes Galliam perdidit.*

Nullus cunctationi locus eſt in eo conſilio quod non poteſt laudari niſi peractum. *Otho.*

Infelicia ſunt conſilia quæ capiuntur tunc quum eorum

tempus effugit. *Tacitus*.

Vt belli, præſertim ciuilis, initia eueniunt, cetera poſtea creduntur. *Cæcina*.

Multa bella primo impetu valida, per tædia & moras euaneſcunt. *Suetonius Paullinus*.

EX C. PLINII *Secundi Panegyrico ad Traianum*.

NVllum eſt præſtabilius & pulcrius Dei munus erga mortales quam caſtus & ſanctus Deoque ſimilimus Princeps.

In Conſiliario Principis tria maxime requiruntur, Libertas,

Fides, & Veritas.

Princeps vt se hominibus imperare norit, ita seipsum quoque hominem esse cogitet.

In principe tres maxime virtutes prædicantur, Pietas, Abstinentia seu Temperantia, & Mansuetudo seu Comitas.

Tyranni quando laudantur verarum virtutum nomine, tanto magis vitia sua exprobrari sibi, seque irrideri putant: vnde irascuntur.

Quod factum, magnopere placet, placebat etiam antequam fieret. Itaque hac ratione animus & voluntas Principis antea lateas detegitur.

Assuescere debet princeps cũ Republica calculum ponere, &

expenſi acceptique rationem illi reddere.

Bonus Princeps cum ciuibus velut cum liberis ſuis verſari debet.

Affabilitas digna eſt Principe virtus.

Princeps plebe', neglecta, Rempublicam tueri non poteſt.

Sub bono Principe fiſci mala cauſſa eſt.

Malos Principes deteſtantur etiam ij qui malos faciunt, & malos eſſe optant.

Vita boni Principis cenſura eſt ciuium.

De nullo fere Principe minus queruntur homines quam de quo maxime licet.

Sub bono Principe malos abſque periculo inſectari licet.

Numquam à quoquam de-

ceptus est aut decipitur Princeps, nisi qui prius alios ipse decepit.

Diligi Princeps, nisi ipse diligat, non potest.

Honestius est ad posterorum memoriã, optimum dici Principem quam felicem. Illud enim est virtutis, hoc fortunæ.

EX AGAPETO.

Quo quis maiorem in Republ. dignitatem consequutus est, eo Deum colat humilius.

Hostes armis domantur; subditi humanitate & beneficentia deuinciuntur.

Qui malos tolerat, eorundem vitijs participat.

In consilijs capiendis rationum momenta expendẽda sunt, non Logodædalorum eloquentia attendenda.

Nullum eſt leue Regis vel Principis iuſſum. ideoque etiam minima bene prius perpendenda ſunt quam iubeantur.

EX PLVTARCHI LIBRO

De Ciuili Adminiſtratione.

AD Rempublicam capeſſendam non temere, ſed certo animi iudicio, non gloriæ aut opum gratia, ſed eo animo vt ciuitati proſis, accedendum eſt,

Populi quem regendum ſuſceperis, mores inprimis noſcendi; nec licet mali ſtatim illi, ſed pedetentim mutandi.

Rempublicam capeſſens ea vitia quæ maxime apparent, quamprimum mutet; poſtea vero reliqua.

Licet populus malis vtatur hominibus, iisque ad tempus faueat; tandē tamē eos recte cognitos repudiat atq; aspernatur.

Duæ sunt ad dignitatem in Republica adipiscendam viæ. Vna breuior; Magni nimirum alicuius facinoris susceptio effectioque. & hęc quidem periculosa est. Altera longior, sed tutior; Munerum ordinariorum, & quæ nos populo commendant, honesta & diligens administratio.

Rempublicam capessens omnes inimicitias ac simultates deponere debet; minime vero eas etiam cum Reipublicę damno vltum ire.

Ciuis nullus pro inimico habendus, nisi se Reipublicæ hostem aperte professus fuerit aut gesserit.

Ex Philippo Cominao.

Princeps ſua negotia ipſe nō tractans, facile ſubuertitur: & vtilia ſibi conſilia repudiat. *Comminius in ſecunda parte, cap. 44. in fine, & 45. & 47.*

Princeps minime œconomus, ſed ſua temere donans aut diſſipans, paulatim ſe ſuoſque exhaurit, ac deſeritur etiam à ſuis domeſticis. *Comminius capit. 63. de Henrico Rege Caſtilliæ.*

Illi inprimis ſunt conciliandi cuiuis Principi, qui apud alterum principem poſſunt plurimum auctoritate, vel prudentia, vt illius vicini Principis tum conſilia facile detegantur, tum conatus auertantur. *Comminius ca. 61. de Domino de Leſcut.*

Qui ſubditus Principem ſuum metu ſic terret, vt Princeps ab eo pendeat, ipſe vero aucto-

tatem

tatem sibi principis trahat, infelicem exitum habet tandem. *Comminius ca. 47. & 61. De Comite Sancti Pauli. & cap. 62. de Comite VVaruici.*

Raro aut nunquam tota summa rerum est prœlio committenda. In quo qui victus erit, statim spectet & exequatur quidpiam, quo suorum animos erigat. *Comminius ca. 29. & 32. in fine, 35. in fine, & 36. vbi copiose.*

Magna mutatio rerum sequitur ex victoriæ etiam paruæ momento. *Comminius in secunda parte ca. 12. De Sesanna capta.*

Bella inter Principes potentes facile excitantur, difficile inter eosdem sedantur. *Comminius cap. 33.*

Indictiones fiunt propter ne-

cessitates Regni. Reges autem dominio suo contenti esse debent, ad se & totam familiam exhibendam *comminius in secunda parte, cap. 51.*

Princeps summus ne alterius summi Principis, maximè cum quo antea vel bello vel verbis contendit, potestati vnquam (si fieri potest) sese committat. *comminius cap. 33. Francisco. Regi malè cessit. Ludouico quoque undecimo, qui se commisit Carolo Duci Burgundiæ. Dauid Gethaeorum Regi male se commisit, Carolus simplex Comiti Veromanduo. cap 36.*

Legati externi honeste quidem excipiendi, verumtamen & obseruandi & cito dimittendi. *comminius cap. 57.* & iidem si potes, in tuas partes trahendi. *Comminius cap 70. De feciali*

Angliæ.

Princeps facilè vel decipitur, vel deijcitur, qui ex alieno & imprimis ex vnius duntaxat consilio & virtute pendet. *Sic olim dux Britanniæ. comminius cap. 61. de Eduardo rege Angliæ. cap. 44.*

Consiliarij bellorum fautores & conflatores, à Deo puniuntur *comminius cap. 61.*

Princeps facilè euertitur, qui nullo nisi suo ipsius consilio vtitur. *Sic Carolus Carolesius periit. comminius cap. 94 in fine*

Parricidium vel crudelitas Principis non manet impunita. *Comminius ca. 63, ca. 139. de Lanceloto: ca. 132. de Richardo rege.*

Principū fraus punitur à Deo *De Comite Sancti Pauli. com-*

minius vbique.

Hosti ambitioso danda est plura quam efficere possit, amplectendi occasio. *Comminius cap.* 63. *de iudicijs prorogatis Comiti Carolesij.*

Infidelitas (quod non timentur Dei minæ) est fons & causa in Principibus eorum scelerum quæ perpetrant. *Comminius cap.* 111.

Absque Ordinum Reipub. decreto nihil magni momenti decerni est æquum. *Comminius cap.* 64. 109.

Irrumpentibus hostibus vicinis sunt loca illis obiecta munienda præsidijs validissimis; non autem acie statim decertandum. *Comminius cap.* 64. *Sic Rex Galliæ Ludouicus vndecimus.*

Regis est pauperum querelas

audire,

audire, ijsque ius dicere. *Psalmo 72. Comminius in secunda parte cap.51.*

In omni calamitate cogitatio ac consilium de fama & existimatione nominis conseruanda debet postponi consilio de seruanda rerum summa, & tota Republ. *Exemplum Maximi Fabij: exemplum Caroli Carolesii in obsidione Nuesij. Comminius cap.65 & 68. in fine operis.* Nam ad quem lucrum belli, ad eundem laus quoque belli pertinet. *cap. 94. abunde. Item cap.73. in fine de Ludouico petente pacem.*

Occasiones quæ sponte se offerunt, aut diu quæsitæ sunt, non omittendæ. *Comminius in secunda parte cap. 47. de Duce Aureliano.*

Factionum & nouorum consiliorum auctoribus & Principibus re ipsa, id est, ipsa experientia demonstrandum, quid & quantum mali ea ratione pareant & postulent. *Cominius cap. 79. de duobus Anglis quos secum Rex Angliæ trans mare in Galliam deduxit.*

In singulis Rebuspublicis vnam esse Metropolim vrbem necesse est, quæ sit summę auctoritatis. Facilius enim eius exemplo ceteræ parent & continentur in officio,

Vrbs Metropolis vt sit maximæ in toto Regno auctoritatis, constituat præcipuum pietatis exemplum & sacrarium: item vltimus iuris administrandi & dicundi forus & gradus: denique, honoratissima maiestatis regiæ sedes. *Psal.* 112. *Amos* 7. *ver.* 13. *Roma item & Ierusa-*

lem

lem hæc omnia habuit. Maxime enim hæc tria fauorem hominibus conciliant.

Potentissimum ac fortissimũ regnũ est, cuius Prouinciæ omnes situ & finibus inter se coniunguntur. *comminius ca.* 81.

Crudelitas Principis à Deo vindicatur *comminius ca.* 112. *De Richardo rege Angliæ. 2. parte ca. 1. de rege Ferrando Neapolitano, & ca.* 17.

Nullum Principum aut Reipublicæ scelus tandem Deus relinquit impunitum *commin. c.* 82. Nam cum maxime florens & quietus eorum status videtur, tunc calamitates à Deo immittuntur. *Comminius c. 111. in fine. & ca.* 112.

Principes durius à Deo, quam priuati puniuntur. *comminius*

cap. 111. *& in 2. parte cap.* 49. *in fine.*

Ab acquisitis de nouo subditis debent clementer tributa & lenius exigi, quam sub prioribus principibus. *Comminius cap.* 84.

Periuria Principum & hypocrisis punitur à Deo. *Comminius in 2. parte ca.* 47. *De rege Castiliæ, & cap.* 48. 49.

Cum victoria de hostibus sæpe ex leui occasione contingat, prudenter acies instruitur sic, vt qui primum in acie stãt aut hosti occurrunt, sint strenuissimi atque non facile perterreantur. *Comminius ca.* 5. *de victo carolo Carolesio ab Heluetÿs.*

Amissum prœlium multa incommoda sequuntur. Itaque raro de summa rerum tota prœ

lio decertandum. *Comminius dat exemplum in Carolo duce Burgundiæ ca. 85. & ca.87.89.*

Respublica felix, in qua qui imperat Princeps, timet Deum *Comminius in 2. parte cap.49. in fine.*

Nimia vindictæ cupiditas etiam post calamitatem acceptã sæpe Principes funditus euertit. *Comminius cap. 88. & 90. in fine.*

Obsessæ vrbi mature succurrẽdum, præsertim vbi qui dux strenuus in ea esse censebatur, vr bem que tuebatur, extinctus est, *Comminius cap* 90.

Non auditis ijs qui arcana se prodituros pollicentur, sæpe magnæ occasiones præteruolãt. *De Cifrone suspenso, Comminius cap.92.*

Non quiuis ſocij, ſed potentes aſſumendi ſunt, quorum ſocietas non ſit nobis oneroſa, ſed auxiliaris. *Cominius in 2. part. ca 47. de Italis.*

Fides violata cuicunq; fuerit data, tandem à Deo punitur. *Comminius cap. 92. de Carolo Caroleſio.*

Pugnæ ſeu prœlio nulli, qui nobis ſuſpecti, aut qui aliorum fuerunt proditores, intereſſe concedantur aut permittantur. *Comminius c. 9. de Cāpobacio. itē de 300. Numidis in Cannēſi pugna. Ganelon in exercitu Caroli Mgni. Dauid à Philiſtæis reiectus.*

Cura de caſtris recte circundādis & claudendis in exercitu & militia ſit Principi præcipua.

Sic Romani. Sic Carolus Carolesius. Comminius c.92.

In rebus dubijs ac periculis imminentibus eæ conditiones accipiendæ, quæ aliquid ſpei certæ relinquunt. *Comminius in 2.part.ca.* 44. *&* 47. *de Rege Carolo.*

Legati ad exteros Principes miſſi magnam in rebus & ſtatu illorum Principum cognoſcẽdo prudentiam & diligentiam adhibeant, ne quid poſtea ſuadeant ſuis principibus à quibus mittuntur, inutile, aut falſum. *Comminius c.93. in fine.*

Ingratitudo ſeu impietas Principis ſibi non autem Deo laudem ſuæ potentiæ felicitatis tribuentis, tandem à Deo punitur. *comminius capite 95. Carolus*

rolus Carolesius, & *ca.96*.

Tyrannorum exitus fere sunt tragici. *Cōminius ca 135*. Nam vbi regnatur tyrannice, populus res nouas expetit. *Comminius in 2. parte, cap.4*. Quem oderunt, perijsse cupiunt. *cicero lib.2 Officiorum*.

Principem dat populis Deus, prout eos vult vel castigare, vel subleuare. *comminius ca 96*.

Consiliarij mali, aut Principis ipsius iudicium imminutum, est magnum Dei in Regnum iudicium. *cōminius ca.111*.

Assentatores non quæ conducunt, sed quæ Principi placent ac grata sunt, consulunt. *comminius cap. 94. Agapetus præcepto 22.32*. Itaque à fidelibus consiliarijs discernendi. *Agapetus.59*.

Cauendum Principibus, ne

nim

nimia & inexſpectata proſperitate inflati bona conſilia, quæ prius omnino conducere ſciebant, repudient, aut mutent. *De Ludouico vndecimo. comminius ca. 99.*

Principes tum maxime Deus eripit ex hoc mundo, vel euertit, quum magna moliuntur, ſibiq; videntur feliciſſimi. *comminius in 2. part. c. 50. de rege Carolo. 8.*

Magna cœpta magno exactoque conſilio ſuſcipienda. *comminius c. 100. 124. de Duce Maximiliano.*

In magnis cœptis exequendis non tantum audacia, ſed etiam conſtantia, virtute & quidem extraordinaria opus eſt. *comminius c. 102. & in 2 part. c. 8. Sic carolus 8. in expeditione Neapolitana.*

Discordiæ hostium augendæ vt crescas. *Comminius de Ludouico* 11. *& Gandauensibus, cap*, 10s.

Obsidio summis viribus & exercitu semper magno vrgeatur, vt sit, quam potest fieri, citissima expugnatio. *Comminius ca*. 129.

Vicini Principis ruentis porti unculas vicini Principes varijs modis & modis semper decerpunt. *Exemplum in Venetis. Commin. in 2. part, ca*. 46.

Beneficentia maxime commendat Principem, illique multos conciliat. *Agapetus* 38. 44 47. 63.

In sedulos & fidos sit princeps liberalior, quam in ceteros. *Agapetus* 39. 47.

Principes semper metuunt ne ipsorum auctoritas vllo pacto

imminuatur, *Comminius in 2. part. c.* 45.

Populus si læsit principem suum, sit humillimus, & placet eum magno obsequio.

Suspiciones & detractiones in principum aulis sunt & ipsis Principibus & eorum famulis causæ magnorum malorum. *Comminius in 2. part. ca.* 45.

Cuique regno Deus aliud vel regnum vel oppidum vel Principem vicinum, & æmulum opposuit, tanquam contrarium & frænum, quo temperatior sit vtriusque potestas cohibeanturque *comminius c.* 107, *in fine & 108.*

Regis sapientis est inquirere ea quibus illi suspicio iniicitur: non autem ea celare, eamque suspicionem alere *comminius in 2. part. ca. 45. in fine.*

Iustum est militem, cui sua stipendia persoluuntur, à vi & concussione prohiberi, vel puniri. *comminius cap.* 109. *circa finem.*

Honestæ conditiones & piæ repudiatæ nequicquam postea poscuntur, imo à Deo vindicātur. *comminius in 2 parte, ca.* 44. 47. 93.

Vltra domanium Princeps nihil potest iuste & absque tyrannide exigere à subditis, nisi eorum consensu & concessione *comminius cap.* 108. *in fine, &* 109. *&* 140. *de Imperatore Turcarum in fine.*

Fortior est Princeps & exteris formidolosior, qui ex sui populi consensu & consilio bella gerit, & administrat res regni, quã qui suo ipsius duntaxat

consilio. *comminius ca. 108. in fine & ca. 110.*

Bella quærentibus & fouentibus multa semper infortunia accidunt, multæque clades. *comminius c. 108. in fine.*

Senatorum, Consiliariorum, aut Præfectorum belli auaritia in quouis statu Reipub. non tantum ignominiam, sed etiam exitium Reipubl. accersit. *comminius in 2. parte c. 46. De Antraguio.*

Ordinum regni cuiusque debet esse summa auctoritas. *commin. c. 108. in fine, & 109. & 110.* etiam in extraordinarijs exactionibus aut tributis indicendis. *comminius ca. 129.*

Vbi protelatione opus est, nō statim responsio danda, sed promissis & legatis semper nouis, qui superius cum alijs acta ne

ſcant, eſt agendum. *comminius cap. 11.*

Coniugijs ſunt regna ditiones que viciñæ quantum fieri poteſt, noſtris adiungendæ. *comminius c. 11. & 117. de Ducisſa Burgundiæ.*

Externi Principis, itemque comitatus illius mores, victus, & habitus vix ac ne vix quidem tolerantur diu, niſi ſe ad ſubditorum mores accommodet. *Comminius c,* 117. Omnino vero ſi eiuſdem Principis comites ea officia & adminiſtrationes regni, quas indigenæ tenere ſolent, petant aut habeant. ſequitur ſeditio periculoſiſſima.

Miſerrima eſt eius populi conditio, qui peregrinum Principem eligere cõpellitur, quod indigenis ad regnandum aptis careat *comminius ca.* 118.

Litium multitudo & pragmaticorum numerus in dies minuideber, vt sint diuites priuati inquouisordine. *Commin. c.12, de Ludouico rege undecimo.*

Principem successurum plures spectant, colunt & admirātur, quam senem principem iam caducum. *comminius cap. 137. Pompey dictum.* plures aspiciunt solem orientem quam occidentem.

Deus dat regna, & adimit *Daniel. 3. comminius c.* 138.

Principum vita est plera curarum, sollicitudinis & laboris. *Comminius cap.* 137. 138.

Bella sæpe extraordinario quodam motu, qui à Deo datur principib., suscipiuntur. *comminius in secunda parte capite* I.

Inter pares eiusdem Reipubl. Proceres aut Officiales facile nascitur inuidia, sic vt eorum alteruter sit abigendus. *comminius in 2. parte, ca. 2. de Ludouico & S. Seuerino, Ioab & Emasia.*

Sumptus vrbium inutiles perniciosaque commerci interdicantur & tollantur. *Cicero ad Q. Fratrem*, quales qui in templa superflua & monumenta priuatorum, ludos scenicos & theatra fiunt. *Cicero.*

Mercatoribus, à quibus pecuniam accepit Princeps, seruet fidem. *comminius in 2. par. c. 9.* vt postea mutuam pecuniam accipere possit.

Exercitum temperantem esse oportet, præsertim inter eos qui nobis fauent & conciliandi sunt. *comminius in 2. par. c. 11.*

Popu

Populi armato furori cedendum est ad tempus. *comminius in 2. parte. De Petro Mediceo cedente.*

Discordiæ in exercitu iam dilabente sunt certissima extremi eiusdem exitij auguria & præsentissima. *comminius in 2. parte, c. 46. de seditione orta in exercitu Monypenseri in Neapolitano regno.*

Tyrannorum familiæ vllæ vix 120. annos totos vnquam regnarunt, aut durarunt. *comminius de domo Medicea in 2. parte, c. 13. Aristoteles in politicis.*

In Aristocratico statu cauendum, ne vnius familia nimium diu regnet, & gubernet. *vti Florentiæ Medicea. Comminius in 2. parte, c. 13.*

Vbi neutra pars in pacta vel conditiones positas consentit, media quædam via aut personæ vtriq; venerandæ eligendæ aut proponendæ sunt, qui postulata temperent. *commminius in 2. parte. c. 41.*

Cùm populi peccata punire vult Deus excitat hostem cui resisti non potest, & cui omnia ex voto succedunt *Tota historia expeditionis Caroli 8. Regis Francorum Neapolitanæ in 2. parte Chronicorum Commin. cap. 15. 16. 17.*

Impietas principum punitur à Deo *comminis de Regibus Neapolitanius in 2. parte.*

Populi vox, vox Dei. *comminius in 2. parte, cap. 17.*

Princeps crudelis nunquam strenuus & fortis *comminius in 2. parte, cap. 17.*

Vincendum & victoria vtendũ celerrime, nihilq; victor propterea remittat de sedulitate & diligentia. *comminius in 2. par. ca.* 20.

In nouo regno non temerè veteres officiarij deponendi. *comminius in* 2. *parte, cap.* 54. *de Ludouico* XII.

In nouo regno, & populo & nobilibus gratificandum est. *Comminius in* 2. *parte cap.* 20. *&* 34.

In nouo regno sunt omnia acte & diligenter disponenda & munienda, *comminius in* 2. *part. c.* 24.

Plures hostes simul non irritandi, præsertim in periculo eminenti: sed æquis conditionibus illi placandi, aut paciscendũ cũ æquiore *cõmin in* 2. *par. c.* 25. *&* 26. *de duce Aurelio: & c.* 27. *vbi de Genua agitur.*

Vires exercitus in periculo non minuendæ, ſed colligendæ. *comminius in 2. parte, ca. 25. & 26.*

Cum bella à veris Dei ſeruis ſunt prædicta vel probata, ea res magnum in animis hominum, vt victoriam ſperent & fortiter pugnent, habet momentum. *comminius in 2. par. c. 25. de fratre Hieronymo.*

Coniugia inceſtuoſa etiam in Principibus à Deo punita. *comminius in 2. parte, ca. 46. in fine.*

Opinio de majoribus hoſtis viribus timorem & cunctationem dimicaturis ſæpe periculoſam inijcit. *comminius in 2. parte, ca 30.*

ISAGOGE

Ad Rempublicam seu Principatum recte administrandum.

CAPVT PRIMVM.

TRia sunt præcipue, quibus ceu fundamentis vniuersa omnium imperiorum moles innititur, atque incumbit.

Consilium, Vires, Auctoritas *Hæc eadem partes sunt, vt Philosophi loquuntur, essentiale, quibus Princeps efformatur. Consilium voco, id rectæ rationis lumen, quod imperandi adminicula siue instrumenta Principi commonstrat. Ea sunt: sagacitas in pernos-* Cõsiliũ quid.

 cendis

cendis subditorum ingenijs; Prudentia in ferendis legibus ad eorum captum & mores accommodatis; Disciplina in constituenda re militari; Ars belligerandi, Pacis tuendæ industria; diligens aduersus subita casuum Præparatio; forma amplificandi imperij; in statibus exæquandis Iudicium; tēporibus obsecundandi Dexteritas; Maturitas in deliberando: in exsequendo Celeritas; in agendo Constantia; animi in prosperis æque & aduersis Aequitas ac Moderatio; rerum diuinarum & ad Religionem pertinentium cognitio & cura tanta, vt nec superstitio meticulosum & inquietum, nec licentia securum reddat. Ad

vires sex hæc pertinent: subditorum Amor & Beneuolentia, imperij Antiquitas, Amplitudo, vires Vnitæ, Arma, Opes. Auctoritas est Fama illa præclara siue efficax Opinio de Prudentia & viribus Principis inter alios populos ac Principes sparsa, animisque concepta. Quum vero trium harum vocum latissime pateat significatio, ac varias res vnaquæque complectatur; singulas seorsim enucleabimus, hancq; omnem Dissertationem in treis partes diuidemus, in quarum prima de Consilio, in secunda de Viribus, in tertia denique de Auctoritate disseremus.

CAPVT II.

Consilium proprium esse principi per necessarium.

Cōsilium duplex.

CONSILIVM, *quo Principem vti volumus*, *duplex est*, Internum *siue* Proprium, *&* Externum *siue* Alienum. Internum *illud est*, *quod in ipso Principis animo nascitur, & à sua ipsius intelligentia ac iudicio producitur*. Externum; *quod ab ijs datur qui prudentiæ opinione ad hoc munus sunt delecti. Primæ notæ ille censendus est, cui quod opus est ipsi venit in mentem; secundæ, qui bene monenti obtemperat; extremæ qui nec ipse consulere, nec alte-*

ri

riparere scit. Mediocritas illa in Principe quidem locum non habet. Si enim sub iipsi non sapiat; aliorum Consilijs tanto facilius pessum dabitur. Nam aut ij quorum consilijs vtitur, & ipsi erunt imprudentes, (quod plerunque contingere solet. Pares enim, vt est in prouerbio, cum paribus facillime congregantur) atque hoc pacto tanto celerior erit ruina quãto plures imperij machinæ manus admouerint, eundemque vnà cum Principe impulerint. Aut si vel maxime ij hoc nomine & officio digni fuerint, & ad tantũ imperij onus sustinẽdum idonei; ne sic tamen quidquã recte fiet quum in Principe imprudente nec Iudicij satis

ſit advidēdum ea quæ ex rebus deliberatis factu optima ſunt; nec auctoritatis ad ea perficienda. Præterea inter Principū Conſiliarios æmulationes plerumq. & diſcordiæ exiſtunt: quumq́; diuerſos ſibi quiſq. fines habeant propoſitos, publica fere conſilia ad priuatas dirigūt vtilitates, varijſq; artibus ſuis magis augendis dignitatibus quā Principis honori atq; exiſtimationi velificantur. ex quo fit vt Princeps imprudens ac taliū artiū ignarus, miſerè decipiatur atq. in præceps detur. Huc accedit quod in hominibus ſapiētibus & cordatis nū quā is eſt aduerſus ſtupidioris ingenij Principem amor qui in bonis Conſiliarijs requiritur. Ita enim comparatū eſt vt vi-

tia contemtũ pariant; contemtum odiũ ſequatur. hinc quãto quis ſapientior eſt, & melior, tanto magis hominis fortuna ſua indigni imperiũ detrectat. hinc fides quoq; labaſcit; quæ ſi deſit Cõſiliarijs, incautus Princeps aut vẽditur, aut velut mobile lignum alienis neruis quo quiſq; volet ducitur. Det igitur operam Princeps vt intelligant oẽs administrando imperio ſolũ ſe parẽ eſſe. Nec vero quod Prudentiã hanc propriã Principi eſſe volo, ideo alienũ conſiliũ ab eo excludo, quũ nullũ maius indiciũ bonæ mentis Princeps poſsit oſtẽdere, quã ſi adiũgat ſibi & familiariter habeat viros virtute & fama celebres. Hoc tãtũ cauebit, ne ſocios illos, ſed adiutores tãtũ imperij

Cõſiliar'i qui vtiles & communius.

vtque supra illos sapere videatur. In grauioribus negocijs suadeant illi & moneant, non decernant; Principem in imperio iuuent, non doceant. Vt denique ad viuendum sua cuiq; anima est necessaria; ita Principi ad imperandum Prudentia: & vt sine illa homo non est; ita nec sine hac Princeps.

CAPVT III.

De fontibus siue origene proprij consilij, siue prudentiæ, & de natura.

INTERNA *Prudentia è triplici fonte promanat,* Naturæ, Educationis, Experientiæ. *Natura primas velut intelligentiæ fenestras aperit, pro temperamenti, àquo*

primæ formæ & lineamenta moribus omnibusque animæ functionibus imprimuntur, qualitate, vel plus minus luminosas. Quum enim anima corpore ad functiones suas obeundas vtatur; dubium non est, quin ad eius temperaturam animi quoque inclinationes atque affectus sese accommodent. Et hæc quidem Naturæ vis tanti est, vt si forte in quopiam humor aliquis naturæ vitio tantopere dominetur, vt rationis fræno vix ac ne vix quidem compesci queat; s ad imperandum omnino sit neptus, aut ludibrium fortunæ debeat. Porro è quatuor illis humorum temperamẽtis in Principe sanguineum prætulerim, atrabile nonnihil tempe-

Quod temperamentũ in Principe optimum.

ratum, vt nimius ſanguinis feruor hac veluti affuſa aqua aliquantulum tepeſcat. Hoc enim temperamenti genus moribus decoram quandam & amabilē grauitatem, & corpori ſanitatē vitamq́ longæuam cōciliat, animum ad modeſtiam, iuſtitiam, fortitudinem, clementiam inclinat, eandem diſciplinarū ac Prudentiæ præceptis facile percipiendis aptam reddit; ſolū denique philtri quandam ac faſcini vim habet, qua homines ad amorē pelliciuntur: tantumque efficit, vt multi olim Principes huius vnius beneficio totius vitæ curſum inoffenſum eleganter & cum dignitate cōfecerint. At complexio (vt vocant) minime omniū Principi conueniens illa eſt, in qua pituita abundat. Quibus, n. talis,

seruitijs magis quam imperijs apti, ad disciplinas tardi, in cõsilijs stupidi, ad rerũ momenta pigri, ad suspiciones ob intellectus imbecillitatem proni (qua vix vlla est in publicis reb. pestis capitalior) animis pusilli, in consiliorũ atque actionũ finib. & scopis vel timidi vel sordidi, in decernẽdo dubij, in exsequẽdo incõstantes. quibus in reb. omnibus casus magis quã Prudẽtia locũ habet; hij tales vix vnquam alieni consilij veluti pædagogi vel tutelæ liberãtur. In quib. flaua bilis siue cholera abundat, in cõfinio virtutũ ac vitiorũ sunt positi grata quidẽ corporis specie, sed fragili, ob texturæ, vt sic dicam, raritatẽ & facilẽ humorum mutatio nẽ: vnde vitæ existit breuitas,

Phlegmatica cõplexio a Principe al.enissima.

& tam animi quam corporis mollities quadã, grauibus negocijs non sufficiens. Tales insuper iracundi sunt, lasciui, ingrati, faciles nimis atq; aperti, minimeque eam grauitatem qau talem decet fortunam, seruant. Quantum vero ad alios animi attinet affectus, virtutibus ijdem propiores sunt; in consilijs capiendis celeres, ad exequenda promti atque alacres, in negocijs gerendis strenui, in proponendis actionum sibi finibus generosi. Temperamentum melancholicum etsi nec aspectu tam gratum faciat Principem, nec tam moribus amabilem, nec animo tam fortem, nec ad clementiam tam pronam quam fortuna ipsius &

status

Status forte requirit, sed castigare magis vitia quam virtutes remunerari paratum: corporis nihilominus sanitatẽ & laborum patientiam largitur. Iidem ingeniosi sunt, parci, taciti, graues, industrij, alieni à voluptatum illecebris, timidi quidem, sed in gubernandi curis assidui. Quandoquidem verò his animorum motibus, ad quos corporis quadam contagione abripiuntur, raro vim faciunt ac resistunt Principes; necesse est vt qui sine errore de vita ipsorum atque actionibus coniecturam facere velit, humorum eiusmodi temperamenta in singulis accurate obseruet ac perspecta habeat.

CAPVT IV.
De Educatione.

Educatio- [...]s vis.

IN Educatione *tanquam omnium virtutũ ac vitiorũ fonte atq; origine, præcipuum humanæ felicitatis momẽtum consistit. Huic multorum imperiorum salus ac ruina, populorum seruitus vel libertas accepta ferenda est. Hæc si bona sit, mater est & nutrix bonorum morum; ex bonis moribus (Principum scilicet) bonæ leges nascuntur; bonæ vero leges tibicines veluti sunt & fulcra potentiæ. Iam vbi bonis moribus, legibus & armis imperium floret; necesse omnino est vt respublica magnis viribus, felicitate subditi, Princeps maiestate quadã singulari sit prædi*tus. *Est autẽ* Educatio *nihil*

ucatio id.

aliud, quam bona & diligens animi cultura, quæ lumē intellectui præfert, imperiū rationi tribuit, terminos voluntati ponit, affectibus frænū iniicit, regulas actionibus præscribit, ipsum denique corpus omniaque eius mēbra ad agilitatē & laborē format: qui quidē fructus ad maturitatē nunquam perueniunt, nisi iis in animis quibus semina hæc suo tēpore sunt inspersa. Quāuis autē omnis ordinis hominibus Educationis huius vis ad bene viuendū tam necessaria sit quam ipsa anima ad viuendū; multo tamē ea magis in Principe requiritur: qui hac destitutus, nō pater Patriæ sed noxium aliquod animal & publica calamitas censebitur.

Quomodo vero & in quib. reb.

pue-

pueritiæ ætas exerceri, atque educari debeat, ab alijs copiosè explicatur.

CAPVT V.
De Experientia.

Experientia quid.

EXPERIENTIA *dux est, intellectus, magistra vitæ, voluptatis norma, prudentiæ anima, sine quá, nec in bello, nec in pace quidquam rite administrari, non corpus imperij pernosci, non morbi quibus obnoxium explorari, non conuenientia adhiberi remedia, non tempus non modus in ijs, adhibendis seruari possunt. Experientia hæc duplex est, vna communis, ex earum rerum, quæ ab prima mundi*

origine contigerunt, & variarum in vita humana mutationum, obseruatione nata: altera propria, earum rerum, quas ipsi in vitæ huius curriculo, vsu quodam notauimus. Hæc sine illa adeo breuis est atque impedita, vt pauci hac sola duce & magistra cum laude res ciuiles administrarint. Est enim ars longa, vita breuis: & sicut tarde ætas hominis adolescit, ita pæne antequam iudicium maturuerit, senectus obrepit. Est insuper experientia hæc ita nuda, priuatis rebus damnosa, publicis vero periculosa: quippe quæ rectum monstrat per errores, & ordinem à turbis. Quæ autem prudentē facit Principem experientia,

Communis, *ex vtroque genere constat. Cōmunis illa tripartita est. prima hominē docet seipsum gubernare: secūda, res ciuiles instruit: tertia, sub historiarum nomine euentus particulares memoria dignos colligit, & ex præteritis præsentia disponit, & de futuris coniecturam facit: qui vt præcipuus est Prudētiæ (quæ & ipsa è singularibus rebus nascitur) fructus; ita lōge solidiores in eo habet radices, cui amplior & solidior earum notitia & memoria, Historiæ beneficio contigit. Hinc sane est quod multi hac sola experientia freti, ceteroqui tractandarum rerum apud Catanenseis & alias Siciliæ ciuitates publicarum ab vsu imperiti Respublicas præclaris legibus fundarunt:*

qua-

quales fuerunt Charondas, Draco apud Thessalos, apud Milesios Hippodamus, Philolaus apud Thebanos, apud Carthag'nenses Iabea, apud Chalcidenseis Andromachus, Pittacus apud Lesbios, apud Magnesios & Siculos Plato. Equidem vere sapiens is merito habendus est, cui animus harum vtraq; subactus est & excultus: quales duo illa nõ Graciæ tantum, sed omniũ etiam imperiorũ splend dißima lumina Solõ & Lycurgus fuere, quorũ legibus olim duæ illæ celeberrimæ lateq; imper tantes Respublicæ vltra annos 40. steterunt, & floruerunt, adeo vt pleræq; etiam nostri temporis respublicæ forma administrandi imperij ab ijsdem desumpta vtantur.

CAPVT VI.

Quæ, & quales primę esse debeant Principis actiones.

CONSIDERATIS *in Principe ijs rebus, quæ Naturæ benignitate, Educationis diligentia, ductuq; Experientiæ tribuuntur; restat vt quæ eius ad imperij gubernacula iam admoti, primæ actiones esse debeant edisseramus, ex quibus plerumque de futuris augurium capere licet. Est enim à natura ita comparatum, vt in nouitium Principem omnium oculi & mentes defigantur, eorum maxime quorum interest, quibus ille moribus sit præditus: vt*

Principij maxima cura esse debet.

subdi-

ſubditorum, in quos virtutes & vitia Principum redundãt; vt clientum, qui ab ipſorum protectione dependent; vt amicorum, qui eandem cum ipſis fortunam ſubire neceſſe habent; vt æmulorum atque hoſtium, quorum magni refert cognoſcere, quem illi imperandi viam inierint, quem modum vſurpent, Prudentis ne & cordati, an incauti, atque abiecti animi ſigna oſtendant. Quod ſi alijs in rebus omni ſtudio cauent homines, ne, quod dicitur in limine impingant quanto id magis Principi in imperij initio eſt cauendum? Det igitur operam Princeps, vt initio ſtatim intelligãt homines, ſe non tantum præ-

ſentis

sentis fortunæ, verum etiam cuiusuis & augmẽti atq; accessionis, quam occasio forsan afferre posset, capacem esse. Quod enim in cæteris rebus dici solet, Principiũ facti esse dimidium; multo magis hic locũ habet. Porro actiones quibus existimatio atque auctoritas Principi conciliatur, illæ potissimum sunt quæ Religionem ipsius in diuinis, & Prudẽtiam in humanis rebus ostendunt. Tantum vero religionis valet opinio, vt vbi illa sit, ibi cetera rũ quoq; virtutũ omnium chorum esse plerią; persuasum habeant. Hæc populos veneratiõe implet, & à tyrannidis metu reddit securos: hæc Principẽ melius quam vlliũ satellitiũ tuetur: fores occludit omnibus in-

Quæ initio Principatus curanda.

com-

commodis quæ Reipublicæ periculũ, Principi damnũ minãtur; quibus latissimas fenestras aperint, in quorũ animis illa firmis radicibus nõ hæret. At longe hic duos illos scopulos Princeps fugiat, Superstitionis & Simulationis; quarum illa stuporis, hæc astutiæ censetur argumentum. Superstitio quidẽ & aniles persuasiũculæ, vt antiqui Poetæ verbis vtar, Faciũt animos humiles formidine diuum, Depressósque premunt ad terrã. *Et sanè vilium fere aut barbarorum est Superstitio; qui ea, vt bubali naribus, quouis ducuntur, & nugacissimis hominib prædæ fiunt. At Simulatio religionis tandẽ in pudorẽ & forte etiã in exitiũ Principẽ dabit. Quã.n. vera & genuina vir-*

Superstitio fugienda.

virtutis species amabilis est, tam odiosus est omnis fucus: quo qui vtuntur, negotia ipsi sua corrumpunt, suisque ipsi artibus ab aliis petuntur: adeoque quum in eo sunt vt alios decipiant, tum maxime decipiuntur. Etsi vero artes quibus religionis opinio conciliatur, Principi nonnunquam necessariæ sunt; eædem tamen quando ad astutiam magis quam prudentiam inclinant, plus obsunt quam Prosunt. Quum igitur hac Religionis existimatione Principis gloria, stabilitas imperii, populi securitas pacis fũdamentum, vitæ longæuitas, atque adeo in ipsa morte vitæ spes contineatur: prima in ea & ab ea imperii sui fundamẽ-

ta ponat Princeps, non illa quidem verisimilitudinis aut inanis persuasionis arena, sed solido ipsius veritatis saxo innixa.

Prudentiæ opinio quib. modis concilianda.

Quæ vero Prudentiæ in rebus civilibus opinionem Principatum adeptis conciliant, duo sunt: rei privatæ sive familiaris administratio, & electio ministrorum. Et quidem à Principum aulis subditi plerumque vitæ sibi exemplar quod imitentur, petunt. Hinc magna parte imperij sanitas vel infirmitas, pax vel turbatio plebis, honor Principis vel infamia dependet: qui quanto opulentior est potentiorq;, tanto magis opus habet ministris. At hos qui habebit, nisi accer-

ſat? Ad quid vero accerſiuerit, quos primus ipſe domeſticis vitijs ſit corrupturus? Quandoquidem vero humanæ imbecillitatis ſemper memor Princeps eſſe debet, cui maxime mulıebris ſexus eſt obnoxius: ſane perquam neceßarium eſt vt Gynæcei quoque vitā & mores diligēter inſpiciat, dirigat & corrigat, non tantum vt eius exemplo totus ille ſexus ad dignas ſe virtutes exſtimuletur, ſed vt ſuæ etiam ipſe Princeps quieti conſulat atque exiſtimationi. Quid enim Auguſtum eo felicitatis prouectum, vt imperiū cum Ioue diuiſiſſe videretur, magis conturbauit quam gynæcei probra & flagitia? Iuliæ imprimis filiæ, quā

Gynæcei mores curandi.

ipſe

ipſe gentis ſuæ carcinoma appellare ſolebat. Frequens quidem gynæceum vt non negauerim ornamento eſſe Principi, & aulicis oblectamento ita illud moneo, rem vitream eſſe & periculi plenam, atque etiam facilem tragœdijs funeſtiſsimis materiam atque occaſionem præbere. Principis ergo aulam ac familiam ita inſtitui oportet, vt nec ad virtutem, nec ad ſplendorem quidquam in ea deſideretur, vtque ad eius normam atque exemplum vniuerſæ ciuitatis mores tuto dirigantur.

CAPVT VII.
De Ministrorum delectu.

n ministrorum delectu error vnde.

PRimus Ministrorum eorumq; quibus præ cæteris fidunt delectus, Principum sollertiam ostendit, secretas animi prodit inclinationes, & ichnographiam velut quãdam exhibet futuri imperij, ac modulum quo in deliberationib. sunt vsuri. Duobus hic modis vtplurimum erratur: aut imperij seu ciuitatis vitio, aut Principis Ciuitatis, vel regionis; quando vel occulto climatis alicuius influxu ac situ, vel malæ educationis ac morum populi vitio graues & rebus gerendis apti homines rari inueniuntur, vt fere in maiori

Asiæ parte. Principis; quum vel ipse suspicionibus natura indulgens, vel propriæ imbecillitatis conscius, ab eminẽtibus virtute ministris abhorret: aut iudicij quodam errore negociorum pondera cum ministrorum viribus non rectè componit atque expendit: aut nimia animi facilitate fauore magis quam meritis ducitur. Et hic quidem non sine periculo reipublicæ ac Principis semper peccatur; maxime autem sub ipsa imperiorum initia, mutationum ac nouarum rerum periculis per se obnoxia: tum præcipue quando imperiũ seuere administratur; quando inanis tantum eius species & nomen est penes Principem;

Q. ã periculosus, & quomodo

quando Princeps à subditis lingua, moribus, & , quod dicitur, toto cœlo dissidet, quando mẽbrũ aliquod imperij à reliquo corpore longe est dißitũ; quando in ipsis imperij visceribus potentes sunt subditi, ad æmulum aliquem excitandum atq́ introducendum idonei; quando populus natura leuis est, inconstans, & incertæ fidei; quãdo finitimi reges ac Principes opibus præcellunt; quando alius Princeps imperij ius prætẽdit; quando Princeps superiorẽ agnoscit, nouaq́ Inuestitura opus habet; quãdo à prædecessore aut rei militaris ordo confusus, aut ærariũ exhaustũ & redituũ nerui incisi, aut iustitia corrupta est, aut populũ nouæ religionis cupiditas inceßit.

Iam

Iam mores actionesq. Principũ, quæ in nouis imperijs turbas dare solẽt, hæ sunt: si Princeps magnitudinis suæ incapax, & fortuna indignus videatur; si ministris imprudẽtibus & sua tantũ cõmoda spectantibus totũ se det; si veros amicos abalienet, falsos admittat: si iniuria affectis fidat: si consilia turbulẽta & noxia alijs cõmunicet; si pacẽ vel inducias emat, extremã confessus necessitatẽ; si per imprudentiã subditis fenestrã ad res nouas patefaciat; si secreta imperij prodat; si suis ipse manib. per varias suspiciones arma excutiat; si à mercenarijs totus pẽdeat; si denique astuta magis quã tuta & prudẽtia cõsilia sequatur. Prudẽtia

Quę cauſę à initio imperij.

Prudentia consilia, quæ, & quæ astuta.

consilia illa voco, in quibus verus actionum finis spectatur, & ad eum consequendū nō nisi honesta media vsurpantur. Astuta eundem quidem sibi finem habent propositum; sed in medijs quibus eò perueniatur, eligendis, exiguam honesti habent rationem: quo nihil est apud Deum atque homines magis odiosum. hinc etiam fit vt plerumque talia consilia infeliciter succedant. Etsi enim nonnunquam in ijs quæ bonus etiam Princeps agit, honestum vtili quodammodo cedere videtur; id tamen non à voluntate est, sed à vi, quæ Principem ad rerum atque imperij summam potius quam ad alia respicere cogit. Rempublicam

enim

enim eiuſmodi ſæpe inuadunt morbi, qui nullis alijs remedijs quam ab aſtuiia petitis ſanari poſſunt. At qui hiſce non vt remedijs vtuntur, ſed vt quotidiano cibo paſcuntur; ſuo ſibi iumento, quod dicitur, malum accerſunt. idq́ duas ob cauſas: quarũ prima eſt, quod vt calliditatis opinio ſemper & apud omneis eſt odioſa; ita præcipuus eius effectus eſt, quod excæcat eorum ipſorum qui ea vtuntur oculos, falſo exiſtimantium, poſſe ſe ſuis artibus quoſuis pro ſuo arbitrio circũuenire. Secunda, quod Princeps ſuorum miniſtrorum iudicia deprauat, qui etiamſi natura ab eiuſmodi conſilijs & actionibus abhorrent, Principi

tamen, vt & ipsi sapere videantur (eos enim homines, sed imprimis Principes sapientes iudicant, qui idem cum ipsis sentiunt, aut sentire se simulant) per omnia obsequi, iisdemque artificiis vti, in animum inducunt; sic vt breui quot Consiliariis, tot vulpeculis Princeps circumdatus videatur. Quum vero fieri non possit vt vas quodpiam alium stillet liquorem quam eum quem habet: illud quoque necessariò sequitur, vt si qua tempora eiuscemodi ministrorum operam requirant, illi sine dubio iis artibus in agendo vtantur quas ab ipso

di-

didicerunt, ſimulatione ſcilicet & priuatæ vtilitatis reſpectu. Sunt vero Adminiſtrorum quatuor genera: primum eorum qui ad conſilia ſtatus, id eſt, de imperij adminiſtratione adhibentur: ſecundum, quibus rei bellicæ cura eſt commiſſa: tertium, qui prouincijs & oppidis ſunt præfecti: quartum, qui magni momenti obeundis Legationibus ſunt deſtinati. Hi omnes neceſſe eſt vt bene à natura, melius etiam ab educatione, doctrina & experientia ſint informati, ita vt ipſa quidem conditione priuatorum vitam degant; habitudine

Adminiſtrorum genera quatuor.

vero & animi dotibus, Principibus sint aequales. Quanto vero longius horum vnusquisque ab ea quae requiritur perfectione aberit; tanto minus conducibilem reipublicae operam praestabit.

CAPVT VIII.
Quindecim administrandi imperij adminicula, siue instrumenta breuiter explicata.

IAm vbi Princeps reipublicae gubernaculis manum admouit, & primis actionibus singularem quandam de virtutibus suis, religione inprimis & prudentia concitauit exspectationem; omni studio eò incumbere eum oportet, vt egregiè

giè illam nō sustineat tantum, sed etiam vincat : quod fiet, si ijs quæ superius diximus, imperij administrandi instrumētis recte ac perite vtatur. Horum primum est, vt populorum ingenia & mores a natura insitos habeat perspectos. *Etsi enim ex eadem, quod dicitur, farina, eademq́; materia omnes sunt homines, atque eadem naturæ vi atque effectionibus in lucem hanc producuntur; constat tamen admirabilem esse ac pæne incredibilem hominū inter se dissimilitudinem, & variam pro locorum diuersitate naturam. Cuius rei caussam præcipuam cæli ac siderum viribus nonnulli tribuunt; vnde & in*

Prudentia in noscendis subditorum ingeniis.

hominum ac ceterorum anima lium ingenijs ac naturis diuersi existunt affectus atque inclinationes, adeo vt vna natio nō diuersa ab altera, sed planè etiam contrarijs moribus ac motibus prædita videatur. quinetiam ipsi terræ ab cœlestium corporū influxu diuersæ imprimuntur vires, atque inde diuersæ affectiones nascūtur. Tanta præterea vis est educationis, vt etiam ipsi quodāmodo naturæ vim afferat, & à cōmuni viuendi consuetudine transuersam agat. Vnde non satis est Principi perspectas habere in vniuersum naturæ humanæ virtutes & vitia; sed quæ propria etiam sint eorum quibus imperat populorum, cō-

ſiderare oportet. Quæ in re quidem, vtpote peruulgata & omnibus fere nota, non multum operæ & ſtudij ponendum eſt: ſed animum tantum aduertere ſatis eſt. Ex hac cognitione ſecundũ caput naſcitur, quod eſt Prudentia in legibus ferendis, *vt ſcilicet quæ quibus populis congruant, bene intelligatur. Vt enim quantumuis equeſtris artis peritus non facile dixerit, quodnam & quale frænorum genus equo alicui conueniat, niſi naturam eiuſdem & ingenium prius habeat exploratum: ita nec Princeps ſubditos in officio continebit, niſi legibus ad eorum mores & ingenia accõmodatis. Nam etſi tam diſtributæ quã*

In ferẽd's legibus.

corre

correctiuæ Iustitiæ proportio ab vniuersali contemplatione naturæ humanæ sumitur; nihilominus tamen in actionibus postea ad populi, immo hominis cuiusque naturam & mores semper est respiciendum. Apud Asiaticos quidem si quis aliud ciuitatis vel imperij genus quam regale & despoticũ constituere velit; multum errauerit, nec diu sanè imperium tenebit. Est enim populo illo siue cæli siue educationis, vel potius vtriusque vitio & natura nihil mollius, nihil seruilius; cui nõ tantũ conuenit, sed necessarium etiam est prædictum imperij genus. At si hoc idem quis nonnullis Europæ populis imponere ten-

Asiaticorum ingenia.

taue

tauerit; seipsum vnà cum imperio funditus euertet.

CAPVT IX
Rei militaris constituendæ præcepta quędam.

EX tribus imperiorum fundamentis vnum est VIS *siue* VIRES, *quæ præcipue ab* Armorum *vsu depēdent. Armorum vsus sine* Disciplina *exiguus vel potius nullus est. Leges vero siue præcepta ad Disciplinam militarem pertinentia quadruplicis sunt generis.* Primum *est eorum quibus vniuersim homines educationis diligentia ita formantur, vt & animis ad obtemperandum, & corpore ad labores tolerandos* fiant

Milites quomodo formandi.

fiant apti: quibus duabus rebus, obedientia scilicet & laborum tolerantia, omnis militiæ vis, & vtilitas continetur: nec vllum reipublicæ maius beneficiũ conferre Princeps possit. Secundum *ad Dilectum spectat. Cœli enim ac regionũ diuersitas magnam efficit in hominibus morum atque ingeniorum varietatem & dissimilitudinem; quæ quidem nulla etiam quantumuis accurata educatione ac disciplina immutari potest. Frustra enim sit qui eam intrepidi animi præsentiam & mortis contemtum ab Australibus exigat vel exspectet qui in Aquilonaribus cernitur; quos tamen illi ingenij acrimonia & sagaci*

Qui eligendi.

tate

tate longe vincunt. At qui in temperatis degunt regionibus non minus Prudentia quam Viribus & robore valent. Ex quo patet non omnino verum esse illud quod vulgo dici solet, qui viros habeat, bonos etiam milites, si velit, habere posse. neque enim formæ imprimi possunt, nisi pro dispositione materiæ. Constat certe patentibus præsertim locis, ad victoriã consequendam omne fere momentũ in seruandis ordinibus esse positũ: quam ad rẽ Arabes, Parthi, & omnes fere Asiæ populi omnino fuerũt, & hodie etiã magna ex parte sunt inepti, non disciplinæ vitio aut defectu, sed animi tãtos impetus sustinere nõ valẽtis inopia,

Qui

Qui igitur diuersa naturæ populis imperat Princeps, in deligendis militibus summo vti iudicio debet, & in singulis atque vniuersis morum ac naturæ rationem habere. Tertium *rei militaris bene constituendæ præceptum illud est, vt quodnam militiæ, quodq; armorum genus populo alicui conueniat, inspiciatur. Sunt enim alij ad equestrem, alij ad pedestrem; alij ad terrestrem, alij ad naualem militiam aptiores: hi hastis & sarißis, illi sclopis melius vtuntur: & econtra. Est etiam in ipso armorum genere magna varietas, & magnum ad victoriam momentum: quæ quidem Romani sæpißime mutarunt, do-*

Militiæ & armorum genus considerandũ.

nec tandem eorum quæ optima exemplis siue formis ab vnaquaque gentis sumtis, inuictas suas acies fecerunt. Quartum *ea præscribit quæ in singulis militiæ functionibus obseruanda sunt. Harum quinque sunt: iter facere, castrametari, prælium committere, defendere, oppugnare. Horum vnumquodvis rectè administrari tanti interest, vt vel solius huius disciplinæ fulcro etiam parum sanum ciuitatis corpus sustineri queat. Antiquam illam Romanorum rempublicam mihi aliquis cõsideret, nullam profectò reperiet quæ mutationibus magis fuerit obnoxia, quæque intra sua ipsius viscera tot seditio-* Rei militaris partes siue munera.

num

num, turbarum, ac tandem panolethriæ causſas incluſas habuerit. At ſola militari hac diſciplina non dignitatem modo illa ſuam quam diutiſsime conſeruauit, ſed orbis etiam terrarum imperium moderata eſt. Porro in omni re militari præcipuum munus eſt imperatoris, in quo multa, ſed quatuor hæc inprimis requirũtur, rei militaris ſcientia longo vſu acquiſita, virtus, auctoritas, felicitas. Ad primum quod attinet, quis neſcit bonos imperatores non à ſchola & vmbra, ſed e campo & puluere dari ſolere? qui magiſtra Experientia, & Vſu doctore præcepta militiæ animo cõbiberint. Vsũ *appello, intereſſe conſiliis ſiue*

In imperatore quæ requirãtur

deliberationibus, exsecutionibus praeesse, vel certe adesse, considerare euentus: è quibus rebus illa deinde nascuntur Prudentiae munera: occasionibus oblatis bene vti; vireis suas cum hostium viribus sollicite componere; ad omnem euentum & casum subsidia parata habere; consilia sua ad res praesentes accommodare; res quibus opus est praeuidere; temporibus insidiari, hostium incommoda ad suas vtilitates trahere; quando necesse sit praeuertere, quando diuertere, quando ab armis, quando sine armis speranda sit victoria, quando praecocibus, quando maturis consilijs vtendum, nouisse; seueri-

Experiēti. militaris in quibus rebus consistat.

tatem

tatem denique cum humanitate decenter temperare; quo vno nullum est ad continendos in tanta armorum & linguarum varietate, militum animos vinculum robustius, vt quidem Annibalis exemplo patet, hac præcipue arte ad omne militare munus informato milite, ad tantam magnitudinem prouecti. Iam Virtute *imperatoris (quæ est corporis animiq́ vigor quidam, & simul Animi probitas) tamquam spiritu & anima totus sustentatur ac viuit exercitus; in eaq́ etiam præcipue boni euentus & victoriæ spes sita est. Quamuis enim proprium boni imperatoris munus non sit Pugnare siue manū*

Virtus imperatoria quæ.

con-

conſerere, ſed Aciem ad Pugnam ita inſtruere, vt certa ſit ſpes victoriæ; ſine propria tamen Virtute & corporis atque animi valore ne hoc quidem recte atq; feliciter poterit administrare. Auctoritas *vero (quæ exiſtimatio eſt & fama de virtute imperatoris, meritis acquiſita) viuum quoddam eſt & efficax exemplum, quo militum animi & ad imitationem prouocantur, & ad fiduciam animãtur. Quum deniq; in omnibus rebus humanis* Fortunæ *magna vis, in bello vero longe maxima ſit; eius ſane diligens etiam ratio habẽda eſt. Sunt enim quidam profecto quarta (vt dicitur) luna nati, & qui domi equum Seianum*

habent; adeo vt vix quidquam prospere gerant: quales in Italia duo fuerunt, cladibus magis quam vlla alia re celebres; patrum quidem nostrorũ memoria Bartholomæus Aluianus, cui nihil ad manum successit præter strages, & fugas & cædes: & superiori tempore Petrus Strossa, vir excellenti virtute & rara prudentia præditus, sed occulto quodam irati cæli (vt quidem ipse dicere solebat) odio ita infestatus, vt ex multis rebus quas aggressus est, vix vlla felicem sortita sit exitũ. Contra alij tam benignã habent fortunã, (vel vt rectius loquamur) tam propitiũ habent cæleste numen, vt venti etiã tẽpestatesq́ eis quasi obse-

cun

cundent; quibus etiam temere cœpta ad nutum fluunt. Et his quidem tuto Princeps imperia mandet atque exercitus committat; spretis illis; nisi forte tanta ducum laboret inopia, vt electioni non sit locus. Quod quando contigerit, seipsum accuset Princeps, qui tantas & tam necessarias ad imperandum res, quæ & belli subsidia & pacis ornamenta sunt, non maiori studio procurarit.

CAPVT X.

Quibus modis, quaque industria pax tuenda sit.

BELLORVM *tria genera sunt. Primum quando reipublicæ alicuius vel im-* Bellorum genera.

perij membra inter se confligunt:quod Ciuile *dicitur. Aut subditi cum Principe: vel iniurijs atque imperij acerbitate coacti; vel nouandarum rerum studio, aut alijs affectibus stimulati: quorum illud æquitatis nonnihil habere videtur; hoc vero iniusta* Rebellionis *nomine censendum est. Aut Princeps vna cum subditis vim & Arma in Principem alienum conuertit: quod bellum* Externum *nominatur. Pacem vero præclare ille ac optime tuebitur, qui nulli horum motuum fenestram aperiet, aut caussam dabit. In Monarchia quidem siue regali ciuitatis genere Ciuile bellum plerumque nascitur, vel ab inge-*

Vnde Ciuile bellum oriatur.

nij, vel ab ætatis in Principe imbecillitate. Opus ergo est vt qui iam rebus præest; successoris sui diligentem habeat rationem, vtque omnia ita disponat vt quibusuis in futurum etiam incommodis via obstruatur. In quo quidem duas res inprimis sedulo procurabit, statum scilicet religionis, & procerum. Religione enim mutata, semina statim Ciuilis belli sparguntur, & rerum nouarum cupidis ansa mutandi etiam vel oppugnandi certe imperij præbetur: dum scissis in diuersa studia procerum animis ad familiam aliquam rerum summa defertur: cuius potentiam deinde, mutatis temporibus, & imbecilliori Prin-

cipe succedente, ceteris non ferentibus, aut illis ipsis etiam maiora ausis, Ciuili bello aditus proculdubio patefiet. Subditorum in Principem arma vno tantum casu pia & iusta videntur: quando scilicet Princeps repudiata & profligata vera religione, nouas sectas inuehere ac stabilire conatur. Religionis enim quo Deo obligantur homines vinculũ multo arctius est & sanctius quam cetera omnia, siue naturæ, siue legum, siue voluntatis. Extra hanc vnam causam subditorum est bonos Principes desiderare atque amare; malos tolerare. quod si non fiat, sed vnicuique ius inuadendi Principem detur, breui omnias

imperia pessum sint itura. Neque tamen ita hæc subditorum officia interpretabitur Princeps, vt eorũ quæ vicißim à se illis debentur, obliuiscatur: quum homines ijs tantum æquo animo, ac sæpe ne his quidem obediant, quos pro ipsorum salute excubare animaduertunt; & vnicum mali Principis sanandi remedium, Ferrum esse putent. Rebellio *aut à subditorum natura & ingenijs, aut imperij forma, aut Principis moribus originem sumit. Qui enim natura inconstantes & vani sunt, nouis plerumque rebus student, & quamuis occasionem non arripiunt tantum, sed & quærũt, Exemplo sint regni*

Rebellio vide.

Neapolitani incolæ, qui superiori ætate dominos toties mutarunt, modo ab his modo ab illis deficientes. Quod si sit ea imperij alicuius conditio vt plures ius in id prætendant, ac eorum quilibet siue totum siue partem eius aliquando tenuerit; fieri sane non potest quin illud totum factionibus & discordijs tumeat: vnde fiet vt is qui rerum potitur, vel apertis, vel occultis odijs à suis oppugnetur. Porro quibus Principis culpa inflammari facile possunt & solent ad Rebellionem subditi, duo sunt; nimirum si vel iniustus, vel fortuna sua indignus, nec tantis negocijs par videatur: quorum hoc facile è proceribus

ali-

aliquem viribus suis fidentem ad imperij inuasionem exstimulabit; illud vero vniuersos nō sine iustitiæ colore aduersus Principem armabit. Quum enim iustitiæ tantum fruendæ, & omnis à se iniuriæ depellēdæ caussa regibus ac Principibus imperia ab ipsis hominibus tributa sint; horum vero neutrum ab iniusto vel inepto Principe recte præstari poßit: manifestum sane est, neque huius neque illius imperium homines æquo animo laturos. Vt vero Princeps ad imperandum aptus sit, requiritur Naturæ bonitas: quam Educationis diligentia adiuuat, Experientia vero ad summum perducit. quarum rerum ad

iustitiam tam correctiuam quam distributiuam administrandam magna vis est: eoque ex omnibus imperandi instrumentis nullum ad imperij stabilitatem firmius est magisq́; necessarium. Est vero Iustitia distributiua, *quæ commoda, honores, & onera etiam æqualiter partitur. Quod si Princeps vtilitates nimis parce dilargiatur, parum amabitur; si inconsiderate honores distribuat, multorum odia incurret; si onera pacis tempore cum cuiusque viribus non exæquet pro tyranno habebitur, in bello autem certissimam sibi attrahet ruinam. Auaritia vulgus offenditur; imprudentia in distribuendis hono-*

Iustitia distributiua quid.

ribus,

ribus, nobilitas. Iam si fauore magis quam meritis Princeps ducatur, ij qui iniuria se præteritos existimant, cum suo etiam exitio Principi perniciem machinabuntur. Et quamuis iniusta hæc distributio semper & omnibus in rebus magna afferat incommoda; multo tamen plura in bello, vbi ministrorum fide atque amore magis opus est. Neque enim vlla res Ludouici Sfortiæ res tantopere afflixit, vt ex opulentissimo Principatu deiectus, tot tantarumque rerum viginti dierum spacio iacturam fecerit, quibus bellum in multos annos ducere potuisset; quam quod Galeatium Sanseuerinatem bonum

Ludouici Sfortiæ error.

palæstritam, sed malum militem, exercitibus suis præfecit, ac fratri etiam suo ætate & rei militaris peritia longe illum antecellenti, prætulit. Qua iniuria ictus, tanta indignatione atque odio in fratrem is exarsit, vt omnium beneficiorum oblitus, nihil aliud cogitarit atque egerit, quam ea quibus fratri ac domino suo nocere se posse existimabat. Tantum sc. præsertim in generosis animis, potest indignatio, & vltionis cupiditas. Nec singulorum odia tantum & indignationes, sed rebelliones etiam populorum inde exsistunt, quando Præfecturæ siue dignitates publicæ non ex merito, sed pro libidine Principis

tribuuntur. Prouinciæ enim quibus à Principe præses datur tanto muneri impar, breui eo rediguntur, vt subditos imperij pœniteat, & neque Principem amplius neque eius Administros ferre possint. Cuius rei exemplum nobis præbet Sicilia, quæ duodeviginti annis continuis ab impotenti & libidinoso homine, quem rex insulæ præfecerat, vexata, tandē à Gallia regno Anno MCC. LXXXII. omnino auulsa est, cum tanta gentis eius strage. Nec vero minus periculosum est & noxium Principi, vnum aliquem ita prouehere, vt vnus omnia possit, & regat. Hoc enim modo Principatus vnitas dissoluitur, Consilium quod

Vnus non prouehen dus.

circa se Princeps habet, in factiones distrahitur, imperij Arma & vires retunduntur, Iustitiæ rationes conturbātur. Princeps denique ipse varijs artibus continuo circūagitur, & inexplicabili reti illaqueatur, cum maiori vel minori periculo, prout ille à quo Princeps dependet, vel magis vel minus vasto fuerit ingenio. Principatus vnitas etsi multis modis soluatur; hoc tamen maxime, quando Princeps tanto vnum aliquem fauore complectitur, vt in rebus & consilijs ad imperij summā pertinentibus, solum illum atque vnum fere audiat, vnius consilio vtatur, ac totus nutu ipsius atque arbitrio regatur. Sic enim

ceteri Principes apertam semper habituri sint fenestram, per quam facilis eis pateat ingressus. Sed & in eo vno spes suas omnes subditi collocabũt; & quod Principis bonitati & clementiæ debent, ministri virtutibus & gratiæ referent acceptum. Distrahitur etiam hoc pacto atq; eneruatur quod circa Principem est Consiliũ, omnibus certatim eius qui tanta apud Principem floret gratia amicitiam ambientibus, & fauorem capiantibus: ex quo fiet, ne eum offendant, & sententias minus libere dicturi, ac consilia minus sincere expromturi, iamque non Consiliarij Principis, sed illius qui apud Principem

magnus, mancipia merito sint appellandi. Quæ quidem res tanto grauiora afferet incommoda ac pericula, quanto maiori æmulatione proceres gratiosi illius potentiam prosequuntur. Nec consilium tantum, sed Arma etiam atque vires suas nimio vnius prohendi studio eneruabit Princeps. Tales enim Principis facilitate abusi, non ad publicã, sed ad priuatam actiones suas dirigunt vtilitatem; eoque vel ipsa consilia ac deliberationes interrumpunt, vel exsecutionem procrastinant, quæ plerũque non aptissimo, sed ei quem gratiosus ille obnoxium sibiq; obsequentem habet, demandatur: aut consiliorum progressus

ipsi remorantur, eorum præsertim quæ æmulis suis honorem & gloriam sint allatura. Et vt horum nihil faciant: satis tamen est facere posse, & vel sua ipsorum voluntate, vel aliorum instinctu impelli ac moueri. Iustitiæ rationes etiam conturbantur, quod ceteri magistratus talium potentiam metuant. Quamuis enim leges vnum veluti vultum ac formam semper retineant, atque vnâ lingua loquãtur; quia tamen ÿ in quorum manu exsecutio consistit, homines fere sunt egentes, nec contra vim satis firmi, ad eorum nutum quos primum amicitiæ gradum apud Principem obtinere vident, omnia sua

fere consilia accommodant, legesque ita interpretantur, vt eum cuius gratiam vnice captant, velle intellexerint: qui interim tam suas quam amicorum res promouendi studio, ipsi iustitia cum Reipublicæ detrimento, & non sine ipsius Principis infamia, vim afferre nunquam dubitabit. Inexplicabili etiam variarum ad decipiendum comparatarum artium reti illaqueatur Princeps, quum omnes ij qui in Principis gratiam sese insinuare, eamque tueri nouerunt, astutia singulari sint præditi: sine qua vix momentum mutabiles illas Principum voluntates (qui vt ardentißime cupiunt, ita facillime rursus fastidiunt)

deuinctas sibi retinere queant. Ad hoc vero efficiendum, sex his rebus plerumque vtuntur. Primo, quod persuadent Principi, nihil aliud se agere & spectare, quam vt Principis & imperij vtilitatibus seruiant. Secundo, quod oculos Principis ita perstringunt ac fascinant, vt nihil in eis deprehendat, nisi quod cum suaipsius natura & moribus quam optime conueniat. Tertio, quod Principi ita adulantur, vt sua etiã vitia pro virtutibus, aut certe naeuis leuiusculis & ipsi habeant, & ab alijs haberi velint; quare imperito Principi nihil gratius est & acceptius. Quarto, quod quibus possunt modis ceteros omnes à Principis

gratia & amicitia summoue-re student, eos præsertim in quibus non vulgaris virtutis sunt indicia: in quo tamen gra uiter errant. Quinto, quod æmulos por aliorum latera pe tunt, & cum aliorum inuidia euertunt. Sexto denique, quod magnitudinem suam & po-tentiam simulata quadam humilitate & affectata man-suetudine celant. Qui-bus artificijs deceptus at-que incantatus veluti Prin-ceps in eius animalis, veluti Proteus aliquis, formam trãs mutabitur, quam magus ille seu veneficus volet. Periculi vero quod Principi hinc impẽ det magnitudo ex animi mag-nitudine quæ in gratioso illo

Incõmoda ubi vnus a pud Princi pẽ omnia potest.

cer

cernitur, æstimari debet: qui si non indies potentiam suam atque auctoritatem augeat, detrimentum etiam se fecisse arbitrabitur. Iam in quo tanta est crescendi cupiditas, is tandem etiam temporis & occasionis beneficio eo vsque progredi poterit, vt nihil amplius simulatione aut artibus illis opus sibi putet; sed aperte imperium affectet. Et quamuis nullum aliud inde sequeretur incommodum: illud vnum tamen grauissimum existimari debet, quod tanta vnius hominis potentia ac honore multum de Principis existimatione detrahatur; quem plerique omnes propriæ imbecillitatis conscientia in talē hominē omnia

imperij momenta ac pondera imposuisse, omnesque honores congessisse suspicabuntur: quo nihil est vel ad abalienandos subditorum animos, eorum præsertim qui virtute & meritis excellunt, vel ad eneruanda præcipua imperij instrumenta efficacius; quum & Prudentia & Iustitia in eo desiderari videantur. Quoniam vero Princeps & ipse homo est, à quo nihil humani sit alienum; homo vero natura animal est sociabile: mirum sane non est & ipsum amicos sibi quærere, sed præ ceteris vnum plerumque eligere, quicum interiores animi sensa communicet, quicum in grauibus & serijs rebus deli-

Principrs amicitia quomodo vtendum.

beret,

beret, in latis vero se oblectet. Hinc sane vt amicitia hac Principis prudenter vtatur, inprimis opera danda est; & amicitiæ affectus ita temperādi, vt ne Principatus effectus corrumpantur. Quod vero distributiuæ Iustitiæ munus esse diximus, onera exæquare, *constat sane nulla re magis subditorum animos exasperari & ad seditionem inflammari, quam si debita hac proportio non seruetur: à quibus desertus* Princeps, *dignitatem suam minime tueri poßit, nec illi officium suū exsequi: quod est,* Principem *modis omnibus adiuuare, vt æquabiliter iustitia omnibus administretur, & vis repellatur. Onera vero quæ*

Onera æqualiter partienda.

im-

imponuntur, varia sunt, pro cuiusque regni ac ditionis statu ac moribus. Quatuor tamen pracipua sunt. Tributa Eorum species. *pecuniaria, Seruitutes personales, Ius siue Reseruatio Regalium, Commoda Hospitiorum siue vectigalia tabernaria.* Tributa. *Tributa pecuniaria duorum sunt generum, Ordinaria atque Extraordinaria. Illa sunt antiquitus vsurpata, vt vectigalia, portoria, decimæ, & id genus: hæc vero nomen inde habent, quod extra ordinem imperantur, exigente scilicet aliqua imperij vel Principis necessitate; aut quando illa etiam ad tempus augētur. Seruitutis personalis duplex item genus est, vnum, à Prin-*

cipis

cipis iussu & volūtate, subditos tam pedites quā equites ad militiam euocantis. Alterū à feudi obligatione; quales sūt illi qui prædij quod possidēt nomine Principi ab hostibus oppugnato suo are ad certū temporis spatium militare tenentur Regaliū ius percipitur ex thesauris, syluis, venationibus, sale, metallorū fodinis, alijsq́; rebus, in quas soli principi ius est. De Hospitiorū siue tabernarijs vectigalibus dicere operæ precium non est. In tributis ordinarijs *exigendis iniustitia multis modis committitur: quando scilicet ea calamitosis temporibus; quando prius quā debentur; quando à ministris violētis & auaris acerbe exi-*

guntur: quibus rebus fit vt e-tiam quæ iusta sũt iniusta videantur. In extraordinarijs *multipliciter etiam peccatur: quum scilicet ordinaria illa in immensum augẽtur, quum fusis largitionibus priuatorũ opes exhauriuntur, quum noua quotidie excogitantur, & vel vi vel fraude extorquentur, quũ monopolia instituuntur, &c.* Personalis seruitus *tum cum iniustitia coniuncta est, quãdo maior militum numerus scribitur quam imperij opes ferre possint; quando plus exigitur eo quod quisque fiducia nomine debet, aut virium ratione potest; quando auaris ministris in prædam dati ser-*

alte-

uitutem magno redimere, aut vltra tempus etiam seruire coguntur, aut ad expeditiones factionesque non necessarias vocãtur, &c. quarum rerum notitiam nos harpyis illis auicis & hirundinibus lubenter relinquimus. Regalium exactio *iniustitiá fere caret, nisi Princeps insolenter & tyrannice ea vtatur. Iniustitia vero hic committetur, si noua excogitentur atq; instituantur, quod rex quidam Franciæ olim in Delphinatu non sine populi offensione & motu tentauit. Sed & ad distributiuæ iustitiæ administrationem* priuilegia *pertinent* vacationes & immuni

guntur: quibus rebus fit vt etiamque iusta sũt iniusta videantur. *In* extraordinarijs *multipliciter etiam peccatur: quum scilicet ordinaria illa in immensum augẽtur, quum fusis largitionibus priuatorũ opes exhauriuntur, quum noua quotidie exogitantur, & vel vi vel fraude extorquentur, quũ monopolia instituuntur, &c.* Personalis seruitus *tum cum iniustitia coniuncta est, quãdo maior militum numerus scribitur quam imperij opes ferre possint; quando plus exigitur eo quod quisque fiducia nomine debet, aut virium ratione potest; quando auaris ministris in prædam dati ser-*

uitutem magno redimere, aut vltra tempus etiam seruire coguntur, aut ad expeditiones factionesque non necessarias vocãtur, &c. quarum rerum notitiam nos harpyis illis auiscis & hirundinibus lubenter relinquimus. Regalium exactio *iniustitiá fere caret, nisi Princeps insolenter & tyrannice ea vtatur. Iniustitia vero hic committetur, si noua excogitentur atq; instituantur, quod rex quidam Franciæ olim in Delphinatu non sine populi offensione & motu tentauit. Sed & ad distributiuæ institiæ administrationem* priuilegia *pertinent* vacationes & immuni

guntur: quibus rebus fit vt etiam quæ iusta sũt iniusta videantur. In extraordinarijs *multipliciter etiam peccatur: quum scilicet ordinaria illa in immensum augẽtur, quum fusis largitionibus priuatorũ opes exhauriuntur, quum noua quotidie exogitantur, & vel vi vel fraude extorquentur, quũ monopolia instituuntur, &c.* Personalis seruitus *tum cum iniustitia coniuncta est, quãdo maior militum numerus scribitur quam imperij opes ferre possint; quando plus exigitur eo quod quisque fiducia nomine debet, aut virium ratione potest; quando auaris ministris in prædam dati ser-*

alte-

uitutem magno redimere, aut vltra tempus etiam seruire coguntur, aut ad expeditiones factionesque non necessarias vocãtur, &c. quarum rerum notitiam nos harpyis illis auicis & hirundinibus lubenter relinquimus. Regalium exactio *iniustitiá fere caret, nisi Princeps insolenter & tyrannice ea vtatur. Iniustitia vero hic committetur, si noua excogitentur atq; instituantur, quod rex quidam Franciæ olim in Delphinatu non sine populi offensione & motu tentauit. Sed & ad distributiuæ institiæ administrationem* priuilegia *pertinent* vacationes & immuni-

guntur: quibus rebus fit vt etiamque iusta sũt iniusta videantur. In extraordinarijs *multipliciter etiam peccatur: quum scilicet ordinaria illa in immensum augẽtur, quum fusis largitionibus priuatorũ opes exhauriuntur, quum noua quotidie excogitantur, & vel vi vel fraude extorquentur, quũ monopolia instituuntur, &c.* Personalis seruitus *tum cum iniustitia coniuncta est, quãdo maior militum numerus scribitur quam imperij opes ferre possint; quando plus exigitur eo quod quisque fiduciæ nomine debet, aut virium ratione potest; quando auaris ministris in prædam dati ser-*

alte-

uitutem magno redimere, aut vltra tempus etiam seruire coguntur, aut ad expeditiones factionesque non necessarias vocātur, &c. quarum rerum notitiam nos harpyis illis auicis & hirundinibus lubenter relinquimus. Regalium exactio *iniustitiá fere caret, nisi Princeps insolenter & tyrannice ea vtatur. Iniustitia vero hic committetur, si noua excogitentur atq́ instituantur, quod rex quidam Franciæ olim in Delphinatu non sine populi offensione & motu tentauit. Sed & ad distributiuæ institiæ administrationem* priuilegia *pertinent* vacationes & immuni

imponuntur, varia sunt, pro cuiusque regni ac ditionis statu ac moribus. Quatuor tamen præcipua sunt. Tributa pecuniaria, Seruitutes personales, Ius siue Reseruatio Regalium, Commoda Hospitiorum siue vectigalia tabernaria. Tributa pecuniaria duorum sunt generum, Ordinaria atque Extraordinaria. Illa sunt antiquitus vsurpata, vt vectigalia, portoria, decimæ, & id genus: hæc vero nomen inde habent, quod extra ordinem imperantur, exigente scilicet aliqua imperij vel Principis necessitate; aut quando illa etiam ad tempus augētur. Seruitutis personalis duplex item genus est, vnum, à Prin-

Eorum species.

Tributa.

is iussu & volũtate, subdi-
tam pedites quã equites ad
litiam euocantis. Alterũ
eudi obligatione; quales sũt
qui prædij quod possidẽt no-
ne Principi ab hostibus oppu
ito suo ære ad certũ tempo-
spatium militare tenentur
aliũ ius percipitur ex the-
ris, syluis, venationibus, sa-
netallorũ fodinis, alijsq; re-
in quas soli principi ius est.
Hospitiorũ siue tabernarijs
tigalibus dicere operæ pre-
m non est. In tributis or-
arijs *exigendis iniustitia*
ltis modis committitur:
ndo scilicet ea calamitosis
poribus; quando prius quã
entur; quando à ministris
lẽtis & auaris acerbe exi-

uitutem magno redimere, aut vltra tempus etiam seruire coguntur, aut ad expeditiones factionesque non necessarias vocātur, &c. quarum rerum notitiam nos harpyis illis aucis & hirundinibus lubenter relinquimus. Regalium exactio *iniustitiá fere caret, nisi Princeps insolenter & tyrannice ea vtatur. Iniustitia vero hic committetur, si noua excogitentur atq́ instituantur, quod rex quidam Franciæ olim in Delphinatu non sine populi offensione & motu tentauit. Sed & ad distributiuæ iustitiæ administrationem* priuilegia *pertinent* vacationes & immuni

tates *subditis à Principe, ut perpetua essent meritorum in se testimonia, concessa. His enim si non integre uti frui liceat, sed omnes eodem iure censeantur, & ad onera vocētur: certum est, iniuriam fieri ei cui suis meritis acquisita immunitas eripitur; eleuari iudicium eius qui concessit; violari religionem & fidem eius qui iuramento firmauit; omnibus denique ad calida & abrupta consilia stimulum addi, ijs præsertim in regionibus quarum incolæ non minus publicam rem quam priuatam curæ habent. Ex quibus omnibus intelligitur, quantam vim illud in Principatu siue Republica recte administranda ha-*

da habeat, vt ſcilicet vtilitates, honores, atque etiam onera æquabiliter diſtribuantur: quod Iuſtitiæ diſtributiua, de qua hactenus breuiter, munus eſt. Correctiua vero in eo verſatur, vt errores omnes in vita ciuili ac commercijs quibus hominum violatur ſocietas, tollantur atque emendentur. Errorum hi alij exiſtunt ex contractibus mutuo conſenſu factis, vt in emtione & venditione, & ſimilibus, in quibus fraus occultatur; vnde Ciuiles cauſſæ naſcuntur. Si aperta vis interueniat, vt in furtis, homicidijs, &c. cauſſæ illæ dicuntur Criminales. In corrigendis eiuſmodi erroribus quatuor hæc obſeruanda

Correctiuæ iuſtitiæ quid.

ſunt, Legis qualitas, Iudicis munus, Æquitatis moderatio, Principis natura. In lege tria requiruntur, vt populi illius cui poſita eſt, ingenijs & moribus ſit conſẽtanea, nõ minus quam remedium morbo, & ægrotantis complexioni; vt que temporibus etiam ſit accommodata. Vt æquabilem habeat diſtributionem, ſecundũ proportionem arithmeticam. Vt quoad eius fieri poteſt Iudicis arbitrium tanquam fræno quodam conſtrictum teneat, nec exorbitare patiatur. Iudicis partes tres ſunt; Intelligere quod iuſtum eſt; Amare ac Velle quod iuſtum eſt; idq́; etiam Exſecutioni demandare, &c. Sed de hic alibi fuſius erit dicendi locus.

MONI-

MONITA AD EOS quibus Legationes seu Ordinaria seu extraordinaria demandantur.

COnsilium nobis est, eos quibus vel Principis vel Reipublicæ alicuius nomine Legationes siue Ordinariæ siue Extraordinariæ obeundæ sunt, paucis ijsque maxime necessarijs præceptis instruere: quamuis vt verum fateamur, tota hæc res magis in fungentis dexteritate consistat, quã vlla certa doctrina aut regulis cõprehendi possit. Nos ea tantum quæ omni fere loco & tempori accommodata sunt, crassa, quod dicitur, Minerua persequemur.

Principio vt in omnibus, ita hic quoque præcipua cura pietatis ac religionis habẽda est. Operã ergo dabit Legatus, vt non Principi modo ad quẽ mittitur proceribus sed etiã toti populi

verę religionis amans videatur; nec videatur modo, verum etiam reipsa diuini Numinis cultu nihil habeat antiquius: sine cuius ope parum prospere officio suo fungetur.

Proxima cura est, vt singulare Iustitię & publicæ salutis studium præ se ferat,

Tum modestiam omnibus in suis actionibus, verbis & gestibus ostendat; ita tamẽ vt humanitatem cum decenti grauitate misceat: neq; Procerum modo & Magnatum consuetudinem expetat, sed inferioris ordinis homines, præsertim quibus Aulæ res notæ sunt, à suo accessu non excludat.

In omni sermone, Principis vel Reipublicæ apud quos agit, virtutes, potentiam, regionis præstantiam, elegantiã morum,

aliaque eiusmodi prędicet atq; extollat; ita tamen vt omnem adulationis vel vanitatis suspicionem effugiat. In ijs pręcipue parcus laudum non sit, si quæ nuper à Principe præclare gesta sint. Procerum quoq; virtuti ac fortunæ ita faueat, vt tam amari quam æstimari se sentiãt ipsi, & gaudeant.

Suspiciones omnes quacumq; in re vitet sinceræ intentionis, voluntatis optimæ, & singularis affectus erga Principem eiusque Statum indicia semper & vbique exhibendo. Quod si forte sinistri quid inciderit, ita rem totam excuset, vt Principem vel superiores suos ne minima quidem in re obstringat.

Ab omni suspicioni alienus.

Si forte animaduerterit, vel tempus vel quamcunque aliam occasionem ijs rebus quas tra-

ctandas acceperat; minime fauere, dissimulet aliquamdiu: & quamuis postulata sua æquitate niti sciat, non tamen improbe rem vrgeat, sed cum industria quadam & dexteritate quatenus hoc vel illud sibi probetur, ostendat. Interim diligenter alias rationes dispiciat, quibus id quod intendit ac cupit, consequatur.

...dens
patiens

Quod si necesse sit dicere aliquid vel facere contra principis vel ipsius Ministrorum opinionem vel voluntatem, ita se purget, vt omnes intelligant, non sua illum sponte hoc facere, sed Superiorum mandatis obstrictũ aliter facere nõ posse.

Vbi senserit quod gerit negocium ea via quam ingressus iam est confici non posse; manum de tabula aliquantisper tollat,

& me-

& meliorem præſtoletur occaſionem: eos interim qui opera ipſius vel auxilio aliqua in re fort te opus habent & quorum opera viciſſim vtilis ipſi eſſe poteſt, modis omnibus ſibi deuinciat, tumque rem iterum proponat. At ſi futurorum officiorũ pollicitatione negocium promouendum ſit, ita agat vt per ſyngraphã illos ſibi habeat obnoxios, ſed caueat ne vel ſeipſum vel Superiores ſuos, ſcripto maxime obſtringat.

Operã det, vt de ijs quæ vbiq; quaſi fiunt aut geruntur, à fide dignis certior reddatur, tum ea quæ grata vel ſcitu neceſſaria illis eſſe ſciuerit, Proceribus cõmunicet; addita etiã, ſi è re videtur, ſua, ſententia, vel etiã cõſilio: quo illud efficiet, vt nõ ſolum induſtrius & prudens, ſed & fidelis amicus habeatur.

Modos h[abeat] ſeſe inſinuan[di]

Quin etiam hac ratione facilior ac frequentior erit ipsi ad Principem aditus; & opportuna id quod agit agendi occasio. Qua in re ad multos circumquaque scribendi laborem ipse capere, nec vllis sumtibus parcere debet.

Cum aliorum Principum Legatis vel Oratoribus caute conuersetur, nec cuiquā totum se nudet, sed potius eorum quæ illi agunt negociorum arcana, (recte tamen, atq; ita ne eos offendat) rimetur: quæ vero grata esse sciuerit, primus semper nunciare studeat.

Vultum aliquando fingat.

Si quæ tractat negocia ad votum non procedant, lætum nihilominus vultum omnibus & vbique ostendat, caueatque ne vllum diffidentiæ, vel sinistræ de Principe aut Ministris eius

ex,

exhibeat indicium opinionis, Sententiam vero rogatus, vt & in omnibus alijs quæ petierint, ita illis gratificetur, vt in omnibus manifesta tam prudentiæ quam beneuolentiæ, ac summæ ad inseruiendum alacritatis documenta præbeat.

Res aulæ omnes ita peruestiget, vt sciat à quo, & quibus artibus regatur: quinã plurimum possint, qui multum; in quibus rebus illorum consistat auctoritas; quam singuli habeant prærogatiuam: vt vnicuique quod conuenit tribuat; & qua quisq; in re vtilem nauare operã possit, notum habeat.

Omnia rimetur.

Amicos & familiares eorum quorum aliqua est apud Principem auctoritas, beneficijs, quibus potest, sibi adiungat: eisque audientibus, de patroniseorum

Amicos sibi faciat.

honorifice loquatur, sic tamen, nihil vt dare auribus, sed sincere & ex animo loqui putetur.

Verax sit.

Ante omnia caueat ne in mendacio, maxime vbi res magna agitur, deprehendatur; quo vno nihil est ad euertendam omnem existimationem ac fidem efficacius. Quocirca incerta minime pro certis narrabit; nec aliorum relationibus simpliciter ad hibebit fidem, sed vel auctorem allegabit, vel si id non expediat, aliunde id ad se perlatum aut perscriptum, addet.

Quod si tale aliquid Principes sui aut Superiorum nomine exponendum sit; cuius effectus seu euentus adhuc incertus, aliter forte cadere possit; tam circumspecte ac prudenter id faciet, vt nemo fraudis eum postea merito arguere

quear.

queat. At si contrarius euentus excusari plane non possit, omnem fraudis suspicionem à Principe suo vel Superioribus quibus optime poterit, modis remouebit; se vero non verbis modo, sed etiam ipso procedendi modo ita purgabit, vt nemo credat fraudis eum ministrum esse voluisse.

Nec confidens, nec meticulosus.

Nec nimium deniq; illis quibus cum agit, confidat, nec nimium diffidat. Ea est namque omnium humanarum rerum conditio, vt subinde mutentur; eaque hominum natura, vt mutatis rebus, animos ipsi mutent. Vnde fit vt quod ante difficilimum, immo impossibile quodammodo videbatur, facile fiat; & contra quod facilimum ac procliue, nullum exitum postea sortiri possit.

Monita hæc generalia sunt, vt quę pertinent ad omnes occasiones, tempora & negocia, quæ Legato alicui seu Oratori apud alios, Principis sui seu superiorum nomine tractanda sunt. Reliquum erat vt quomodo erga hos sese gerere debeat ostenderemus; sed quia res hæc difficilis admodum est & vix nisi ipsa tractatione cognoscitur, vt quæ magnam partem ex rerum singularium cognitione dependet:

Quomodo erga suum Principem gerere se debeat.

Pauca tantum perstringam. Principio, nihil pro certo ad Principem perscribat; quod non vel scriptura vel asseueratione fide dignorum, & ab ipso Principe æstimatorum hominum confirmare possit. Si enim res aliter se habeat, non iniuria verendum fuerit ne vel indignationem vel diffidentiam

Princi

Principis aut superiorum suorum incurrat Quod si vel maxime integra maneat de fide ipsius opinio, non tamen leuitatis atque imprudentiæ notam effugiet.

Laudabilius sibi putet plura præstare quam promittere: eoque bonam quidem spem suis faciat, nihil interim certi aut indubitati polliceatur, Non temere spem faciat.

Amicos habeat & circa ipsum Principem, & circa alios quorũ opera ipsi potest esse vtilis aut damnosa: vt ab illis de maximis ac minimis quibusque rebus certior fiat.

Operam det vt Princepes vel superiores non vno è loco ipsius in negocijs gerendis dexteritatem & indefessum laborem cognoscant tum inprimis, quãta sit ipsius apud Principem ad ad quem missus est, omnesque Industriæ & virtutis suæ testimonia captet,

Proceres & Aulicos existimatio atque etiam hoc ipsos persuasum habere ipsum in non minore esse apud suum Principem gratia. Ad quam opinionem conciliãdam multum proderit litterarum ad ipsum à Principe missarum frequentia, quam solliciti & fideles amici facile procurabunt.

In ijs quæ præ manibus sunt negocijs omni industria omniq; ex rerum vsu collecta prudentia vtatur, nec facile credat, nisi certis rationibus quasi in rem præsentem ducatur.

In scribendo & agendo minime perplexus sit, sed plano quasi pede incedat, ita tamen vt rebus sese accommodet, omniaq; bene distinguat; ei vero quod tutissimum fuerit proposito inhæreat, missa omni infructuosa dubitatione. Sæpe enim ab v-

nius horæ vel lucro vel iactura bonus aut malus rei successus dependet.

Omnium verborum atque actionum regulam ab oculos sẽ per sibi propositũ habeat Principis sui vel superiorum voluntatem: ad eosq; quę inter ea noua inciderint, scribendi nullam occasionẽ prętermittat. Et quia dies diẽ plerumq; docet, & Tẽpus veritatis mater est, nõ incõsultum foret scribere quę temere primum sparsa, quæ deinde vera deprehensa; itemque quod hominum de ijs omnibus iudicium sit.

Principis voluntati se accommodet.

Omnia quæcunque egerit literis consignabit, & in certa capita referet, sed breuiter ac neruose. Nec enim omnia vt dicuntur, ita chartæ illinẽda sunt, sed ea tantummodo quæ ad rem maxime pertinẽt: ita tamẽ vt nihil alicuius momẽti omittatur.

Si aqua, quod dicitur hæreat, & subitaneis opus sit remedijs, non exspectet à Principe vel Superioribus speciale mandatũ; sed seipse interponat, & de ijs quæ dilationem nullam patiuntur, agere incipiat. Principem interim de omnibus certiorem faciat, eiusque quæ acceperit mandatis obtemperet: qua sane ratione omni se periculo rei male gestæ liberabit.

In subitaneis quid facere debeat

Hic vero singulari cura & sollicitudine opus est. Eoque quotidie non tantum quæ facta sũt, & quæ fiunt, perscribet; verum etiam consilia & scopos eorum quibuscum agit, quantum peruestigare poterit: & in primis operam dabit, vt è presentibus futura conijciendi velut facẽ quãdam Principi siue Superioribus suis præferat: quamuis verum sit, nihil certi inde concludi, sed

conie-

coniecturam tantum aliquo modo sumi posse.

Quando feruent maxime negocia, maiori vtatur in scribendo diligentia. Tunc enim non modo quotidie, sed & omni hora, immo omni momento recentes nuncij tam eorum quæ aguntur quam de modo quo aguntur, desiderantur. Quod si noui nihil sit, sermones saltim seu discursus & iudicia hominum de euentu ac futuris rebus perscribat.

Assiduus sit in mittendis nūcijs.

Quæ ad aliorum notitiam peruenire minime velit, invsitatis characteribus (quos Ziffras vocant) perscribat, quia facile fieri potest vt litteræ in alienas manus deueniant. Semper namque illud quod euenire potest eiusmodi in casibus tãquam euenturum sit, præcogitandum est.

Res

Res magni momenti duplicatis perscribat litteris, vti fere iã moris est. Quod si in posteriori-bus addere aliquid velit ea quæ primis litteris perscripta sunt, signo aliquo includat: deinde reliqua adiungat.

æ maxi e scribe- debeat.

Ea vero maxime scribet, quorum cognitionẽ à Principe maxime desiderari nôrit; nec præsentia tantum, sed & quæ in con iecturis sunt posita: quis sit rerum in pace vel bello status: quo modo singula procedant: quæ consilia agitentur, & eiusmodi alia, quæ tanquam ferarum cubilia certis vestigijs per ingenij sagacitatem inuestiganda sunt.

In hęc autem vestigia commode ipsum deducent sermones cum ijs qui cõsilijs vel ipsi inter sunt, vel cum his familiariter

con

conuerſantur habiti, Sunt & alij modi, quos certas ob cauſas ſilentio hic præterimus: qui etſi ſponte ſe nonnunquam offerant, ſæpius tamē inuſitata quadam induſtria & ſollertia quærendi ſunt.

Nec effecta modo, verum etiā cauſſas ſingulorum quātum cognitione aſſequi poterit, perſcribet. Quod ſi inſignis alicuius perſonæ mentio facienda ſit, nomen, titulos, ingenium, mores, potentiā, auctoritatem, & quæcumque ad rem ipſam melius intelligendam faciunt, non omittet.

Rerum cauſſas addat.

Si animaduerterit, Principem opinionem aliquam tueri quæ infirmis admodum nitatur rationibus, ſine vlla audaciæ notā, quantum ipſe ab ea opinione

absit, ostendet, fingetque se credere Principẽ non serio ita sentire, sed suam sententiam alios tentandi caussa proponere. Caueat, ne suam sententiam quasi inuito velle obtrudere videatur, sed omne arbitriũ Principi & perspicacioribus permittat.

In rebus arduis sententiam suã non multis verbis sed paucis ac solidis rationibus tueatur; nec quidquid etiam ad rem facere videbitur, aggerat. Vix enim fieri potest quin inter tam multa aliquid sit quod Principem offendat atque alienet.

In deliberationibus præcipue nihil præcipitet, nihil subito decernat, sed maturitatẽ exspectet, ne vt plerumq; fieri solet, nimia celeritate (quæ cõsilijs recte inimica dicitur) rem omnẽ euertat. Est enim verum illud, *Canem properantem cæcos parere catulos*

Ac licet negocium in longum abeat (casus excipio, vbi periculum in mora) semper tamen quandocumque bene successerit, prudentis & ad agendum idonei hominis laudem asseque tur. Quod si etiam qui optabatur successum res non habuerit, & culpam omnem à se in temporum iniuriam aut quãcumque aliam transferet causam.

Qui rem rapit, non facile capit: id est, qui nimis celeriter aliquid habere vult, plerumque eo defraudatur. Neque enim semper currunt negocia, sed pedetentim ac successiue mouentur. Quare occasio exspectanda semper ac captanda est.

Quamuis Legatus semper & in omnibus magna dexteritate atq; industria vti debeat, numquam tamen maiori, quam rebus sic fluentibus, vt simul &

querimonia ad Principem &
petitio alicuius beneficij deferenda sit.

In Legato denique, vt tam ordinaria muneris sui munia, quam ea quæ multa indies obijciuntur, negocia recte atque vtiliter exsequatur, inter multa, tria hæc præcipue requiruntur Fidelitas, Industria ac Prudentia, sed Probitas inprimis, ne vlla suæ vtilitatis spe, vel trāsuersum vnguem ab officio suo discedat: cuius dulcedine non pauci illecti, Principibus suis ac Superioribus grauissima damna, sibijpsis vero miserabile exitium accersiuerunt.

ARS GERENDI MAGISTRATVS SEV PRAEFECTVRAE.

id eſt:

Saluberrima quædam Hyponemata ſeu Monita ad eos qui Prouinciam aliquam fregendam, capeſſunt.

PRincipi, qui Imperium habet diuerſis Prouincijs ac regionibus diſtinctũ, ad quas ſingulos Rectores, Prẹſides ſeu Gubernatores mittendi ſunt, in eorum electione trium præcipue habenda eſt ratio. Primo ſuijpſius. Secundo, eius qui eligendus eſt. Tertio, Ciuitatis ſeu regionis, cui Rector deſtinatur. Ad principẽ ꝑtinet, illud in

primis ei conſiderãdum eſt,quã to excelſiori in loco fortuna eius poſita ſit, tãto quoq; Iuſtitiã eius & Prudentiã illuſtriores eſſe, nec quidquã eſſe vbi Princeps excellentem animi ſui virtutem præclarius poſſit oſtendere,quam in eiuſmodi electione; vt in qua non ſolum Principis exiſtimatio atque vtilitas, verũ etiam integrarum regionum ſalus poſita ſit. Quocirca abſq; vllo reſpectu eos ad eiuſmodi munera eliget,quos maxime artibus ad ea idoneis ac neceſſarijs inſtructos eſſe nôrit: eſtq ue vna hæc res tanti , vt tam ſubditi quam exteri ſecretos Principis affectus, & omnium actionum normam inde metiantur.

Iam ſi is eligatur qui nullum habeat rerum ad Politicam administrationem pertinentium

vſum, ingenio etiam ſit rudi, & ad Ciuilis Prudentiæ artes perdiſcendas inhabili; certum eſt quod non ſe modo, ſed etiam quam ſuſcepit prouinciam vel Ciuitatem peſſumdaturus ſit. Nam ſuo ingenio ſi vtatur, infinitos committet errores: ſi in conſilium alios adhibeat, inter bonum ac malum vix poterit diſcernere, adeoque deterius (quæ eſt praua hominum natura) plerumq; ſequetur. Ex quo fiet vt ſubditos minus obſequẽtes ſit habiturus, nec ſibi ſolum contemtum, verum etiã Principi odium conciliaturus.

Prouinciæ vero vel Ciuitati Princeps eum dabit Rectorem, qui ab incolarũ ingenijs & moribus non valde diſſideat; quique ea ſit animi moderatione, vt nec nimia facilitate diſcipli-

næ habenas laxet, ac subditis quiduis pro lubitu agendi ac tentandi ansam prębeat; nec nimia asperitate ac sæuitia subditorum animos exulceret, & seditionibus fomitem subministret.

Gubernator vbi in prouinciam venerit, primam curã (si modo ad ipsius munus pertineat) magistratus constituendi ac Ministros eligendi suscipiat; ac certo sibi persuadeat, in hoc vno plurimum momenti ad bonam vel malam administrationem fore positum. Sed & hoc vnum ipsius iudicium in varia hominum iudicia ac voces incurret, qui ichnographiã velut quãdã futuræ administrationis inde desumẽt: omnes vero quidquid deinde vel Ministri vel ipse Gubernator, ex eorũ cõsilio, precauerint, ipsi imputabunt: ablata omni excusatione;

quum Ministros ipse elegerit.

Quare primo statim aduentu etiam de minutissimis quibusque rebus accurate inquirat; inprimis de vita, moribus, fidelitate, industria, studijs seu inclinationibus, rerum deniq; agendarum peritia eorũ qui ad hoc vel illud munus aspirant.

Veteres Ministros, quorum opera Prædecessores vsi erant, nó subito amoueat, sed quo illi in negocijs procedẽdi vsi sint modo, diligenter vel ipso vsu, vel ex aliorum sermonibus animaduertat: nec tamen ita se adstrictum putet, vt eundẽ sibi ac suis modum semper & in omnibus imitandum in ijs quę ex aliorũ relationibus cognouit, putet quum pleriq; suis ducantur affectibus, & ad eorum normã aliorũ actiones dirigere conẽtur.

Quod si ab ipso Principe Ma-

giſtratus iſti ac Miniſtri eligi ſoleant, in cognoſcendis benemeritis nihilominus omnem adhibeat diligentiam, vt in conſultatione illa melius ſuam dicere ſententiam, & ſuo ſuffragio dignos promouere poſſit. Qua ſollertia fidem apud Principẽ, & auctoritatem apud populum comparabit.

Cane peius & angue illud vitet, ne indignos atque inhabiles Principi obtrudat, maxime ſi homines idonei ac benemeriti non deſint. Quod ſi Principem vltro vel aliorum commendatione in aliquem propendere viderit, qui vel parum fidelis, vel ambitioſus, vel auarus, vel rerum nouarum cupidus ſit, quam commode fieri poteſt, obnunciet, Principemque diuertat, quãdoquidem ex eiuſmodi

hominum euectione multa sequuntur mala: Iustitia distributiua corrumpitur, peruertitur bonus ordo, probi spe sua delusi fugantur, & mali deteriores euadunt.

Gubernator, maxime primo aditu, singularem in omnibus rebus grauitatem præ se ferat, ita tamen ne insolens ac superbus videatur.

Nihil omnino noui introducat, sed antiquas leges ac consuetudines obseruet, etiãsi correctione indigere videãtur. Est enim omnis mutatio, repentina inprimis, & quæ à nouo fit magistratu, periculosa.

Vbi vero paullulum processerit, seque occasio in melius aliquid mutandi obtulerit; cõmunicato cum viris grauibus & patriæ amantibus consilio defecti

bus medeatur. Tum enim non ſua ipſum cupiditas, ſed Reipublicæ ſalus impuliſſe videbitur.

Edictorum ea ſit formula, vt boni præmia & ſecuritatem, mali pœnas certiſſimas ſibi paratas eſſe ſciant. His enim duobus, præmijs ſcilicet & pœnis, homines maxime in officio continentur, & ſupremi magiſtratus conſeruatur auctoritas.

Vt manſuetudo ac benignitas amorem, ita ſeueritas metum conciliat. Quæ duo ita miſcebit Prouinciæ ſeu Ciuitatis Rector vt neutrum alterius vim minuat. Quod quidem longe eſt difficilimum, præſertim in tanta hominum improbitate, quæ magiſtratibus etiam inuitis ſeuere iudicia exercendi neceſſitatem imponit: in quibus ipſis tamen ita auctoritas tuenda eſt, ne odium incurratur. Id fiet, ſi

om-

omnem ab honore & fortunis subditorum abstineat iniuriam, & singulorum commoda, quãtum iustitia permittit, promouere studeat. Sic enim omnibus facile apparebit, nihil aliud ei esse propositum quam iustitiam & quæ ea continetur, Reipublicæ salutem. Si tamen ea subditorum sit malitia, vt duorum istorum, Amoris, inquam, ac Metus temperamentum non patiatur, hunc ego certiorem illo ac firmiorem imperij custodem esse arbitror: quum populi Amor facile refrigescat, & in Contemtum abeat; metus vero etiã inuitos in officio cõtineat, dum pœnæ oculis assiduo obuersantur.

Illud pro certo habeat, tam Contemtum quam Odium subditorum tam sibi quam Reipublicæ exitio fore. Hæ vero duæ

pestes è duobus fontibus, Auaritia nimirum & Luxuria, promanant. Si ergo vel facultates subditorum inuolet, vel vxorũ ac filiarum pudicitiã maculet; iam perniciem sibi præ foribus esse sciat. Tantus est enim duarum istarum rerum, fortunarum nempe & honoris, in plerisque amor, vt præ illis vitam nihili faciãt, & capitalia facinora aggrediantur qui alias etiam sub seuerissima legum custodia, quiete victuri erant.

Contemtus etiam inde nascitur, si magistratus ingenio sit leui ac mutabili in horas, animoque abiecto ac timido Eiusmodi namque hominibus obedire viri cordati pudori sibi ducunt; inverecundi ac dissoluti aperte obmurmurant; ministri vero pro lubitu omnia agunt: ex quo

fit, vt

fit, vt ipse Gubernator omni auctoritate, consilio atque obedientia maneat destitutus.

Auctoritati (qui firmissimus est imperij neruus) tam acquirendæ quã conseruandæ atque augendæ inprimis studeat. Illam vero non specie aliqua virtutis aut simulatione, sed in ipsis virtutis operibus sitam esse sibi persuadeat: eoque cum Catone bonus esse quam videri malit: errare, labi, decipi caueat: omnẽ simulationem & astutiam segreget, sinceritatem vero in omnibus sectetur: ante omnia vero Dei timorem semper ob oculos habeat, qui, vt vere dixit Sapiens, omnius Sapientiæ est initium.

Ad auctoritatem conseruandã multum quoque facit, vt promissa ad vnguem seruet, eoque

non facilis sit in promittendo, sed diligēter dispiciat quæ promittenda, quæ neganda sint: insuperhabita rogantium importunitate.

Minime omnium patiatur auctoritatem suam à quoquam vel gestu, vel voce vel facto lædi; sed eos qui eo descendere iam videntur, vel vultu, vel paucis sed grauibus verbis erroris admoneat. quod si nihilominus immodesti esse perrexerint, grauioribus eos pœnis coerceat. si autem id absque periculo tum fieri non possit, taceat, & occasionem exspectet, eaque oblata exemplum alijs statuat, ne quid tale committant: iuxta illud Ramir. Hispanorum regis, qui quū ob morum simplicitatem irrisui Aulicis esset & dicterijs identidem peteretur, ad extremum exarsit, & vndecim viros nobiles

ad se vocatos in Osca vrbe gladio percutii iussit, addito dicto: *Non habe la volpeia con quien trobeia*, id est *Nescit vulpecula cum quo ludat.*

Sed & ipse nec vultus, nec verborum acerbitate quemquam lædat, sed satis habeat delinquẽtes pœnis castigare, quas multi facilius ferunt quam verborum cõtumelias Et vultum quidem ad grauitatem semper componat, ita tamen vt nullum iracundæ aut alterius violenti affectus indicium se prodat: verba vero ita temperet, vt omnem ab animo suo abesse acerbitatem, nec quidquam aliud sibi propositum esse quam errores corrigere, & tam personæ quam muneri suo debitum respectum conseruare demonstret.

Patiẽter omnes audiat, paucis

conuenientius deinde possit eligere. In ijs vero quæ ad iustitiæ pertinét administrationem, disputatione opus non est, quũ formula iam ante legibus sit præscripta.

Consiliarijs (qui quales esse debeant, alibi dictum est) ita vtatur, ne quod dici solet, nimia familiaritas contemtum pariat. neque vni alicui aut paucis ita se totum det, vt ceteris inuidiæ caussam præbeat, sed ita se gerat, vt licet vni quam alteri sit facilior ac magis familiaris, nemo tamen excludi se merito queri possit.

Consiliarios omnes & in Officijs constitutos, & ipse honoret, & vt à subditis honorentur, procuret; vti & Ministros pro suo quemque loco & virtute: quanto vero maior cuiusque

virtus fuerit, & fides, tanto læ-tiori eum accipiat vultu; ita tamen vt ne minimum quidem tā in publico q̃ in secreto Aucto ritati suę decederepatiatur, quę illęsa ac quasi sacrosancta esse debet. Sedulo inuestiget quosquisq; illorum habeat amicos, quos inimicos, apertos vel occultos; quibus quisque ducatur affectī bus; qui consentiant, qui dissentiāt; quo genere sint orti, quos habeant cognatos vel affines. Hinc enim multa maximi momenti recte conijciet ac tanto melius de singulis iudicabit: illi vero, ne animi sui secreta peruestigentur veriti, ne latum quidem vnguem ab officio discedere audebunt.

Ministris benemeritis, vbicunque fert occasio, gratiā rependat; quo nō illos modo, sed etiā omnes qui officia sua sedulo cu-

rant, sibi deuinciet. Nullum etiã delictum impunitum dimittat, vt & iustitiæ conseruetur æqualitas, & ceteri exemplo territi, melius agere condiscant.

Priuilegijs, libertatibus, immunitatibus, legibus, consuetudinibus prouinciæ vel Ciuitatis, nihil deroget, etiamsi Reipublicæ magis obsint quam prosint. Ita enim mordicus ciues ista retinere satagunt, vt nec fortunis nec vitæ parcant. Caueat tamen ne malis artibus & interpretationibus priuilegiorum eiusmodi limites nimis extendãtur; vnde grauissimæ contentiones oriri solent: in quibus ipse id quod verissimum ac iustissimum est, adhibitis in consilium bonis ac prudentibus viris, exquiret ac decernet: neque vllis minis ab eo quod decretum fuerit, dimoueri se patietur.

Nec

an vetuſtæ; qui & quales parti- um duces qui ſequaces; ferueăt ne diſcordiæ an refrigeſcăt, &c. Hæc enim & ſimilia vbi cognouerit ac diligenter inter ſe compararit, quamcommodiſſime periculis proſpicere, & conuenientia morbo remedia applicare poterit. Quod ſi forte malum hoc late ſe diffuderit, ac metus ſit ne obuia quæque corripiat; tam truncus quam ſtolones amputandi ſunt: qui ſi altiores ſint quam vt commode id fieri queat, humor radicalis ab eis diuertendus eſt, vt ſic ſponte ſua areſcant.

Fortes homines ac bellicoſos foueat atque in precio habeat, ſic tamen vt illi magis diligi ſe quam timeri ſentiant; neque inde criſtas erigant, ſed Gubernatori ad ipſos quoque puniēdos,

si quid deliquerit,nec animum nec media deesse animaduertāt.

Modus vero vicinos tractandi talis esto. Primo,federa & contractus cum ipsis initos accurate obseruet. Secundo,ita se gerat,idq́; in omnibus rebus vnice præ se ferat vt ne minimū quid ad cuiusquā præiudicium facere,nec vt sibi fiat pati velle videatur. Tertio,mercaturam siue commercia mutua,ex quibus aliqua ad subditos & Principis ærarium redit vtilitas, omnibus viribus promoueat. Quarto,in dissensionibus & discordijs vicinorum (sine tamen suspicione, quasi anxie illud ambiat) arbitrum & sequestrum se ferat. Quinto cum dexteritate quadā & sagacitate inter eosdem,siqua exsistit,diffidentiā alat,cumprimis si mutua ipsorum confidētia & conspiratio dānum Statui

aut

aut periculum possit creare. Sexto eos, qui tam quam imbecilliores ad ipsius opem confugiunt, nunquam desertos patiatur multo vero minus eos, qui in vna & eadem cum Principe ipsius sunt naui seu fortuna. Septimo, in fauendo, auxiliãdo, protegendo, vbi necessitas insignẽ aliquã celeritatem non requirit, ita moderate versetur, vt ne alij ad æmulationem nouasq́; quærendas amicitias ac necessitudines excitentur. Inprimis vero quæ apud vicinos aguntur, minutatim omnia peruestiget: à quibus si forte quid sinistri exspectandum sit: fines diligenter obeat ac necessarijs præsidijs firmet: illamq́ue curam præcipuam habeat, vt militi stipendia bene & exacte numerentur, ne proditioni detur occasio.

4